

Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta

Aira Pohjanen

**TRANSSUKUPUOLISTEN IDENTITEETIN RAKENTAMISEEN LIITTYVÄ
INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN**

Informaatiotutkimuksen
Pro gradu-tutkielma
Oulu 2013

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	IDENTITEETTI JA SUKUPUOLI	9
2.1	Vastakkaiset sukupuolet: Mies ja nainen.....	11
2.2	Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli.....	13
2.3	Sukupuoli-identiteetti	16
3	SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT	20
3.1	Transsukupuolisuus	21
3.2	Transsukupuolisuuden historia.....	23
3.3	Transsukupuolisuus Suomessa	24
3.4	Transsukupuolisuutta koskeva lainsäädäntö Suomessa	28
3.5	Transsukupuolinen identiteetti	31
4	INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN JA INFORMAATIOKÄYTÄNNÖT.....	35
4.1	Tiedonhankintakäyttäytyminen	37
4.2	Arkielämän tiedonhankintakäyttäytyminen	39
4.3	Informaatiokäytännöt	41
4.4	Tiedonhankinnan esteet	43
4.5	Tiedon jakaminen ja yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen	44
4.6	Informaatiokäyttämisen ja -käytäntöjen suhde.....	45
5	SUKUPUOLI- JA SEKSUAALIVÄHEMMISTÖJEN INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN.....	47
5.1	Transsukupuolisten tiedonhankintakäyttäytyminen	47
5.2	Intersukupuolisten tiedontarpeet ja tiedonhankinta.....	50
5.3	Seksuaalivähemmistöt ja tiedontarpeet	51
5.4	Aiemman tutkimuksen yhteenveto	53
6	TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS	57
6.1	Laadullinen tutkimusmenetelmä	58
6.1.1	Haastattelu	60
6.1.2	Teemahaastattelu	63
6.2	Aineiston käsittely ja analyysi.....	64
6.2.1	Sisällönanalyysi.....	65

6.2.2	Teorialähtöinen sisällönanalyysi	67
6.3	Tutkimusaineisto ja analyysi	68
6.4	Reliaabelius ja validius.....	72
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	75
7.1	Oman sukupuolen kokeminen	76
7.2	Transsukupuolisten tiedonhankinta	79
7.2.1	Tiedonhankinnan alkuvaihe	80
7.2.2	Sukupuolenkorjausprosessiin liittyvä tiedonhankinta	81
7.2.3	Tiedonhankinta tällä hetkellä	85
7.2.4	Sattumalta saatu tieto ja sen merkitys	85
7.3	Tiedonhankintaan käytetyt lähteet.....	86
7.3.1	Lähteiden seuraaminen.....	87
7.3.2	Sosiaalinen media ja Facebook	88
7.4	Ongelmat ja esteet tiedonhankinnassa.....	90
7.4.1	Ongelmat sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvän tiedon saamisessa.....	91
7.4.2	Epäluotettava ja harhaanjohtava tieto	94
7.5	Yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen ja tiedon jakaminen	95
7.5.1	Ympäristön merkitys tiedon saamiselle	98
7.5.2	Tiedon jakaminen	101
7.6	Transsukupuolisuutta koskeva tiedon määrä.....	103
7.6.1	Transsukupuolisuus mediassa	103
7.6.2	Terveysalan ammattilaisten tiedon määrä	104
8	TULOSTEN YHTEENVETO.....	110
8.1	Tiedonhankinnan ympäristöt transsukupuolisten informaatiokäytännöissä.....	110
8.2	Transsukupuolisten tiedonhankinnan esteet	113
8.3	Transsukupuolisten informaatiokäytännöt ja tiedon jakaminen.....	115
8.4	Transsukupuolisten informaatiokäyttäytyminen ja tiedonhankinnan esteet.....	119
9	LOPPUPÄÄTELMÄT	123
	LÄHDELUETTELO	127
	LIITTEET.....	137
	Liite 1. Haastattelukysymykset	137
	Liite 2. Tiedote tutkimukseen osallistumisesta.....	140

1 JOHDANTO

Transsukupuolisuuden liittyvistä asioista uutisoidaan Suomessa huonosti. Näin sanovat Setan pääsihteeri Aija Salo ja Trasekin puheenjohtaja Antti Karanki Journalistilehdessä 8/2012. Transtaustaisista ihmisistä uutisoidaan heidän mukaansa skandaalinhakuisesti ja kärjistäen. Vaikka transsukupuolisuudesta puhutaan nykyään enemmän, on aihepiiri suomalaiselle medialle tuntematon. Teemaan suhtaudutaan asenteellisesti, ja sukupuolivähemmistöjä kuvaavat termit eivät ole usein tiedossa. (Valkama 2012, 4.)

Transsukupuoliset ovat yksi *sukupuolivähemmistöistä*. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan transsukupuolisia miehiä, transsukupuolisia naisia, transgender-ihmisiä, transvestiteetteja sekä intersukupuolisia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä on biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä jonkinlainen ristiriita tai heidän sukupuoli ei ole täysin yksiselitteisesti mies tai nainen. (Aarnipuu 2008, 67–80; Mustola & Pakkanen 2007, 13.)

Transsukupuolisuudessa ei ole kysymys seksuaalisesta häiriöstä, sukupuolen vaihtamisesta tai vaihtumisesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan sukupuolen korjaamisesta vastaamaan sitä sukupuolta, jonka ihminen kokee omakseen. Transsukupuolisuus on sukupuoli-identiteettiin liittyvä pulma. (Aarnipuu 2008, 74; Vilkkä 2010, 36.) Joissain tutkimuksissa käytetään transsukupuolisuutta käsittelevästä ilmiöstä nimeä transseksuaalisuus, mutta käytän koko tutkimukseni ajan termiä transsukupuolinen, sillä transseksuaalisuus on Suhosen (2007, 54) mukaan terminä käännösvirhe. Myös Transtukipiste (www.transtukipiste.fi) suosittaa transsukupuolisuus -termin käyttöä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Suomessa asuvien transsukupuolisten sukupuoli-identiteettiin liittyvää informaatiokäyttäytymistä. Tässä tutkimuksessa haastateltiin kahtatoista transsukupuolista henkilöä. Heistä kaikki eivät määritelleet omaa sukupuoltaan transsukupuolisuuden kautta, mutta olennaisinta heidän kaikkien sukupuolikokemuksessa oli se, että he eivät kokeneet kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon heidät oli syntymässä määritelty. Transsukupuolisten informaatiokäyttäytymistä ei ole tutkittu aiemmin Suomessa, joten aiheen tutkiminen on tärkeää. Myös muita sukupuolivähemmistöjä on tutkittu informaatiotutkimuksen alalla vähän. Sukupuolivähemmistöjä on aiemmin tutkinut Suomessa

informaatiotutkimuksen alalla vain Rissanen (2012), joka on tutkinut pro gradu-työssään intersukupuolisten tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Yhdysvalloissa on tehty ainakin neljä transsukupuolisiin kohdistuvaa tutkimusta informaatiotutkimuksen alalla (kts. Taylor 2002; Adams & Peirce, 2006; Beiriger & Jackson, 2007; Thompson 2012). Seksuaalivähemmistöjen tiedontarpeita ja tiedonhankintaa on tutkinut pro gradu-työssään Seppä (2006). Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä on emotionaalisen ja seksuaalisen halun kohteena samaa sukupuolta olevat ihmiset, jolloin vähemmistöön kuulumisen liittyy seksuaalisuuteen, ei sukupuoleen. Ihminen voi samanaikaisesti kuulua sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöön, sillä kyseessä on kaksi erillistä ilmiötä, jotka eivät vaikuta toisiinsa. Molempien vähemmistöjen kohdalla oman identiteetin löytäminen ja siihen liittyvän tiedon saaminen voi kuitenkin olla hankalaa.

Sekä sukupuolivähemmistöt että seksuaalivähemmistöt ovat yhteiskunnassamme näkymättömiä. Pulkkisen (1993, 299) mukaan ne seksuaali-sosiaaliset roolit, jotka eivät ole heteroseksuaalisia, kuuluvat yhteiskunnassamme vähemmistöseksuaalikulttuureiden maailmaan. Ne ovat valtakulttuuriin nähden niin sanotusti kaapissa ja heteroseksuaalinen valta ilmenee tänä kaappina. Heteroseksuaalinen kaappi ei pelkästään ole sallimatta mies-nais-jakoon sopimattomien identiteettien muodostumista sosiaalisesti tunnustetuiksi asemiksi, vaan se on jo pitkään kriminalisoinut, medikalisoanut, tehnyt naurunalaiseksi tai sivuuttanut vaihtoehtoiset positiot. Myös sukupuolivähemmistöihin liittyvä tieto jää heteronormatiivisen järjestelmän varjoon, ja näin helposti pimentoon. Tärkeää transsukupuolisten informaatiokäyttämisen tutkimuksessa on saada näkyväksi se, kuinka yhteiskuntamme mahdollistaa vähemmistöön kuuluvan sukupuoli-identiteetin rakentamisen ja millaista tietoa vähemmistöön kuuluvan sukupuoli-identiteetin rakentamiseen tarvitaan.

Myös muilla tieteenaloilla sukupuolivähemmistöjä on tutkittu melko vähän. Transsukupuolisuutta ilmiönä on Suomessa aikaisemmin tutkittu ainakin sosiaalipolitiikan (Leinonen 2003), kasvatustieteen (Hellstén 2006) ja sosiologian (Vilkka 2006) aloilla. Lisäksi translakiin liittyvää sukupuolen määrittelyä on tutkittu poliittisessa historiassa (Rauma 2012). Myös muita sukupuolivähemmistöjä on Suomessa tutkittu jonkin verran. Trasvestiteetteja on Suomessa tutkinut ainakin Kouvalainen (2010) kulttuuriantropologian ja Leinonen (2003) valtiotieteen saralla. Tiedon hankkimiseen ja informaatiokäyttämiseen liittyvät teemat ovat

tulleet esille aiemmissa tutkimuksissa usein jollakin tavalla, mutta painopiste tutkimuksissa on usein ollut jossakin muussa teemassa.

Aiemmissa tutkimuksissa on tullut esille transsukupuolisten *identiteetti*. Nykykäsityksen mukaan ihmisen identiteetti ei ole valmiiksi annettu rakennelma, vaan se muotoutuu ihmisen kehittyessä ja suhteessa ympäristöön. *Sukupuoli-identiteetillä* tarkoitetaan sukupuolta, johon yksilö määrittelee itsensä, yksilön omaa sukupuolikuva. Sukupuoli-identiteetti on vain yksi osa yksilön kokonaisidentiteettiä. Yhteiskunnassa, jossa elämme, on olemassa kaksi sukupuolta, mies ja nainen, ja jokaisen ihmisen oletetaan olevan jompikumpi. Sukupuoliuskomuksiimme kuuluu, että sukupuolet ovat toisensa poissulkevat sekä ominaisuuksiltaan erilaiset, vastakkaiset ja toisiaan täydentävät. (Järviluoma, Moisala & Vilkkö 2003, 17.)

Nojaan identiteettiin, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuoleen liittyvässä teoriaosuudessa suurelta osin kulttuurintutkimukseen sekä sosiologian ja sukupuolentutkimuksen alalla tehtyyn tutkimukseen. Sukupuoleen liittyvä osio pohjautuu suurilta osin Butlerin ajatteluun, sillä hänen teorionsa on ollut muokkaamassa suurelta osin käsitystä sukupuolesta kulttuurisena rakennelmana ja luomassa uutta paradigmaa jaosta sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen. Karkulehdon (2011, 20) mukaan nykyistä käsitystä sukupuolista ja sukupuolittumista on ollut muokkaamassa lääke-, väestö- ja kasvatustieteet, psykologia, psykiatria sekä kansantalous- ja oikeustieteet. Sukupuolittumiseen osallistuu nykyään entistä enemmän myös media. Sukupuolet ja sukupuolisuus ovat monella tavalla kulttuurisidonnaisia, joten länsimainen ja suomalainen kulttuurintutkimus tarjoaa tälle tutkimukselle parhaat lähtökohdat ymmärtää suomalaisten transsukupuolisten sukupuoli-identiteettiä ja siihen liittyviä ongelmia.

Tässä tutkimuksessa ei paneuduta siihen, kuinka transsukupuoliset rakentavat identiteettinsä ja sukupuoli-identiteettinsä, vaan tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten ja mistä transsukupuoliset saavat tietoa, joka on auttanut heitä identiteettinsä rakentamisessa. Tässä tutkimuksessa oletetaan, että identiteetti on postmodernin identiteettiteorian mukaisesti muuttuva, ja sitä muokkaavat kokemukset ja ympäröivä maailma. Identiteetti ei voi rakentua pimennossa, vaan se rakentuu vuorovaikutuksessa eletyn todellisuuden kanssa.

Informaatiokäyttäytyminen ja *informaatiokäytännöt* ovat molemmat kattotermejä, jotka kuitenkin painopisteeltään eroavat toisistaan. Ne molemmat voidaan ymmärtää käsitteiksi, jotka liittyvät siihen, kuinka ihmiset ovat tekemisissä informaation kanssa. Informaatiokäyttäytyminen sisältää sekä aktiivisen että passiivisen informaation etsinnän ja käytön. Siihen kuuluu informaation tarvitseminen, satunnainen kohtaaminen, löytäminen, valitseminen, käyttäminen ja välttely. Informaatiokäytännöissä huomio viedään pois käyttäytymisestä, toiminnasta, motivaatioista ja tavoista kohti eri ryhmien jäseniä ja heidän päivittäistä toimintaansa. Informaatiokäytännöt antavat suuremman roolin sosiaalisille ja kulttuurisille näkökulmille ja keskittävät huomion informaation jakamiseen. (Wilson 2000, 49; Case 2002, 3; Savolainen 2007, 109–127.)

Yhtenä osana informaatiokäyttäytymistä on *tiedonhankintakäyttäytyminen*. Se on samalla kattotermi tiedonhakukäyttäytymiselle (Wilson 1999, 263). Tiedonhankintakäyttäytyminen on tutkimuksessa jaettu yleensä ammatilliseen ja ei-ammatilliseen tiedonhankintaan. Joissain tutkimuksissa ei-ammatillisesta tiedonhankintakäyttäytymisestä käytetään myös nimeä arkielämän tiedonhankintakäyttäytyminen. Sukupuoli-identiteettiin liittyvä informaatiokäyttäytyminen liittyy lähinnä arkielämän tiedonhankintaan, vaikkakin sukupuoli ja siihen liittyvät tiedontarpeet ovat monimutkaisempia prosesseja kuin arkielämän tiedonhankintaan yleisesti liitetyt kysymykset. Teoreettisena taustana tässä tutkimuksessa käytetään McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen mallia, Williamsonin (1998) arkielämän tiedonhankinnan ympäristöjen mallia sekä Wilsonin (1997) tiedonhankinnan esteitä.

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa käytetään teemahaastattelua. Teemahaastattelu on laadullinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla on mahdollista nähdä haastateltava tutkimustilanteessa subjektina ja tarjota haastateltavalle mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi, jos kyseessä on vähän kartoitettu, tutkimaton alue ja tutkijan on vaikea tietää etukäteen vastausten suuntia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34–35.) Teemahaastattelu tarjoaa mahdollisuuden käsitellä vaikeitakin aiheita ja saada syvempää tietoa halutusta aiheesta. Haastatteleamalla transsukupuolisia on mahdollista saada tietoa siitä, kuinka tiedontarpeet omasta sukupuoli-identiteetistä ovat transsukupuolisilla kehittyneet ja muuttuneet, ja millaisia esteitä tiedon saamisessa on koettu.

Haastattelu on ollut yleinen tutkimusmenetelmä myös aiemmissa sukupuolivähemmistöjä koskevissa tutkimuksissa. Aiempien tutkimusten perusteella voisi sanoa, että transsukupuolisilla, kuten myös muilla sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla, on monia tiedontarpeita omaan sukupuoli-identiteettiinsä liittyen. Lisäksi tiedon saaminen sukupuolivähemmistöistä oman sukupuoli-identiteetin rakentamiseksi voi olla vaikeaa.

Tämän tutkimuksen avulla saatiin kartoitettua aiemmin tutkimatonta aihetta, eli suomalaisten transsukupuolisten informaatiokäyttäytymistä. Tämän tutkimuksen avulla saatiin tuotettua uutta tietoa transsukupuolisten tiedontarpeista, niiden muuttumisesta, käytetyistä lähteistä ja tiedonhankinnan esteistä. Sukpuolivähemmistöt ovat melko vähän tutkittu aihe, joka on tullut tutkimuksessa pinnalle vasta parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Tästä kertoo transsukupuolisia koskevien tutkimusten vähäinen määrä. Vaikka tutkimusten määrä on 2000-luvulla lisääntynyt, on tutkimustietoa transsukupuolisuudesta edelleen vähän. Huomioitavaa on myös se, että käsitettä transsukupuolisuus ei ole tunnettu Suomessa lainkaan ennen 1950-lukua, eikä ennen sitä myöskään mahdollisuutta identiteettiin transsukupuolisena ole ollut olemassa (Huuska 2010, 158).

Tutkimuskysymykseni olivat

1. Millaisia tiedontarpeita transsukupuolisilla on ollut omaan sukupuoli-identiteettiinsä liittyen?
2. Kuinka tiedontarpeet ovat oman sukupuoli-identiteetin vahvistuessa muuttuneet?
3. Mistä omaan sukupuoli-identiteettiin liittyviin tiedontarpeisiin on löydetty vastauksia?
4. Mikä on vertaistuen merkitys sukupuoli-identiteettiin liittyvän tiedon saamiselle?
5. Mitä ongelmia tai esteitä transsukupuolisilla on ollut sukupuoli-identiteettiinsä liittyvässä tiedonhankinnassa?
6. Ovatko transsukupuoliset toimineet tiedon jakajina transsukupuolisuuteen liittyen ja jos ovat, kuinka?

2 IDENTITEETTI JA SUKUPUOLI

Ihmiset eivät synny identiteetin kanssa, vaan identiteetti kehittyy suhteessa yksilöiden omiin kokemuksiin sosiaalisissa kanssakäymisissä ja kulttuurisessa ympäristössä (Järviluoma ym. 2003, 17). Oman identiteetin etsiminen ja sen määrittely johtuu yhteiskunnallisten rakenteiden muuttumisesta ja toisaalta ihmisten arkielämän kontekstien moninaistumisesta. Identiteetistä on tullut kollektiivisten rakenteiden ongelmallistuessa keskeisin merkityksen lähde, jota yksilön on tietoisesti pohdittava ja määriteltävä. (Saastamoinen 2006, 170.)

Minuus voidaan määritellä yksilön reflektiiviseksi tietoisuudeksi itsestään. Identiteetti taas tarkoittaa itsen ja muiden tekemää määrittelyä siitä, ”kuka minä olen” tai ”ketä me olemme”. Olennaista nykykäsityksen mukaan on se, että minuus ja identiteetti eivät ole annettuja, vaan niitä on pohdittava tietoisesti ja monessa suhteessa ne on tuotettava erilaisen identiteettityön keinoin. Identiteettityö liittyy valinnan mahdollisuuksien kasvuun elämäntavassa, opiskelussa, työnteossa ja kuluttamisessa. (Saastamoinen 2006, 170.)

Identiteetin ja minuuden käsitteet ovat suosittuja sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa on tehty paljon tutkimuksia kulttuuristen alaryhmien ja etnisten vähemmistöjen identiteetin rakentumisesta, ammatti-identiteetistä, nationalismista ja identiteetin muutoksesta eri ikäkausina. Minuuden ja identiteetin käsitteet ovat olleet esillä tutkimuksessa jo 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa. Historiallisesti identiteetin ja minuuden käsitteiden alkuperä on filosofiassa. (Kuusela 2006, 36.)

Historian aikana käsitys identiteetistä on muuttunut. Hallin (1999, 21–22) mukaan on olemassa kolme varsin erilaista käsitystä identiteetistä: valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti ja postmoderni subjekti. Valistuksen subjekti perustuu käsitykseen ihmisistä keskuksen omaavina, täysin yhtenäisinä yksilöinä, jotka on varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä. Tämän käsityksen mukaan yksilön keskus koostuu sisäisestä ytimestä, joka saa alkunsa ihmisen syntyessä, ja pystyy olemukseltaan samana koko yksilön olemassaolon ajan. Sosiologinen subjektikäsityksen mukaan subjektin sisäinen ydin ei ole autonominen ja itseään kannatteleva vaan muotoutuu suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”, jotka välittävät subjektille tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit. Postmoderni subjekti on eroten aiempiin pirstaloitunut ja koko ajan liikkeessä. Se ei koostu

yhdestä, vaan monista identiteeteistä, jotka ovat joskus ristiriidassa keskenään ja jopa yhteensopimattomia toisiinsa nähden. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivässä kulttuurisissa järjestelmissä.

Essentialistisen ajattelun mukaan sosiaalisen ryhmän jäsenten identiteetti on vakaa ja enemmän tai vähemmän muuttumaton. Tätä selittää se, että identiteetti rakentuu yhteisille kokemuksille. Postmodernit identiteettiteoreetikot sen sijaan väittävät, että identiteetti on päinvastoin konstruoitu, ristiriitainen ja historiallisesti muuttuva. Heidän mukaansa identiteetti ja minuus nimenomaan tuotetaan. Se ei perustu kokemukseen, joka ei voi olla koskaan objektiivisen tiedon lähde. Postpositivistisen näkemyksen ideana onkin nähdä kokemukset aidosti merkittäviksi identiteetin muodostumisessa. (Kuusela 2006, 38–39.) Identiteetit eivät ole koskaan yhtenäisiä, ja ne ovat yhä pirstaloituneempia ja säröisempiä. Identiteetit muodostuvat moninaisesti erilaisista, toisiaan risteävistä ja myös toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista. Identiteetit rakennetaan ennen kaikkea eron tuottamisen kautta, eli sulkemalla pois, jättämällä ulkopuolelle ja torjumalla. (Hall 1999, 250–251.)

Identiteetti muotoutuu suhteessa yksilön ympäristöön. Sosialisatio on yhteiskuntaan jäsenyvää yksilön kehitystä. Sosialisoituminen, myös sukupuoleen, alkaa jo syntymästä ja jatkuu koko ihmisen eliniän ajan. Lapsuudessa yksilö oppii jokapäiväiset elämän instituutioituneet toimintaohjelmat, joiden avulla todellisuutta määritellään. Samalla hän sisäistää yhteiskunnalliset legitimaatiokoneiston alkeet, eli oppii sen, ”miksi” ohjelmat ovat mitä ovat. (Berger & Luckmann 1994, 153–154.) Sosialisaatiossa kulttuuriperintö siirtyy sukupolvelta toiselle. Sosialisoituminen jonkin kulttuurin jäseneksi antaa käsityksen siitä, mikä on esimerkiksi hyvää tai pahaa, maskuliinista tai feminiinistä tämän kulttuurin mittapuulla. (Huttunen 2002, 125.) Sosialisoituminen voidaan ymmärtää joko passiivisena tai aktiivisena, kaksisuuntaisena prosessina. Jos sosialisoitumisen käsittää suppeasti ja yksisuuntaisesti, sen oletuksena on aina tietty lopputulos, eikä se tarjoa kuin tietyt roolit, joihin yksilöiden pitäisi samaistua. Sosialisoitumisen voi käsittää myös kaksisuuntaiseksi prosessiksi, joissa voi nähdä tilannekuvia pitkin elämää. Jokaisen yksilön muun muassa

erilaiset lähtökohdat ja sosiaaliset ympäristöt takaavat ainutkertaisen socialisaation. (Pirskanen 2006, 93–94.)

Castellsin (2004, 6–8) mukaan yksilöllä voi olla useita identiteettejä. Useiden identiteettien olemassaolo luo ihmisille stressiä ja ristiriitaisuuksia sekä itseilmaisuun että sosiaaliseen käyttäytymiseen. Identiteetit ovat rakennettuja järjestelmiä, ja identiteetit voivat olla myös kollektiivisia. Castells jakaa kollektiiviset identiteetit legitimoituun identiteettiin, vastustavaan identiteettiin sekä projekti-identiteettiin. Legitimoidun identiteetin rakentavat valta-asemassa olevat instituutiot. Vastustavan identiteetin muodostavat toimijat, jotka uudelleenarvottavat valta-asemassa olevaa järjestelmää. Projekti-identiteetin muodostavat toimijat, jotka muodostavat uuden identiteetin, joka uudelleenmäärittelee ryhmän asemaa yhteiskunnassa. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi feministiliikkeet. Hallin (1999, 45) mukaan kansalliset kulttuurit, joihin synnymme, ovat modernissa maailmassa yksi kulttuuristen identiteettien keskeisistä lähteistä.

2.1 Vastakkaiset sukupuolet: Mies ja nainen

Jokaisella ihmisellä on, ainakin jossakin mielessä, sukupuoli. Kuva sukupuolesta biologiaan perustuvana yksiselitteisenä, luonnollisena ja pysyvänä ihmisen ominaisuutena elää vahvana kulttuurissamme ja mielikuvissamme. Oleellisin asia näin nähdyssä sukupuolella on se, että on olemassa kaksi toisilleen vastakkaista sukupuolta: mies ja nainen. Enemmistö ihmisistä olettaa, että vaikka naisia on monenlaisia eivätkä kaikki miehet ole keskenään samanlaisia, jollain perustavan tuntuksella tavalla kaikki naiset ovat erilaisia kuin kaikki miehet. Sukupuoliuskomuksiimme kuuluu, että sukupuolet ovat toisensa poissulkevat sekä ominaisuuksiltaan erilaiset ja toisiaan täydentävät. Sukupuolten väliset erot liitetään toisaalta suvunjatkamiseen sekä toisaalta ihmisen käyttäytymiseen ja tyyliin. (Aarnipuu 2008, 13–14, Huuska 2002, 23.) Pulkkinen (1993, 299) muistuttaa, että tällä hetkellä on diskursiivisesti mahdotonta elää mies-nainen-jaottelun ulkopuolella, sillä jokainen ihminen on sijoitettu jompaankumpaan luokkaan.

Sana ”sukupuoli” viittaa suomen kielessä toisaalta sukuun ja toisaalta puolinaisuuteen. Sukupuolisuudesta voidaan puhua yksikössä, mutta sukupuolia on kaksi: jokaisella ihmisyksilöllä ajatellaan olevan niistä jompikumpi. Toisin kuin eläinlajeilla, joilla sukupuoliominaisuudet tulevat näkyviin ainoastaan lisääntymiskausina, ihmisen sukupuolijärjestelmä määrittää koko todellisuuden. Ihmiset joutuvat rajoittamaan itseään ja tekemään uhrauksia toisaalta sukupuolieron ylläpitämiseksi ja toisaalta seksuaalisuuden säätelyn vuoksi. (Sipilä 1998, 21–77.) Sukupuoli on monimuotoinen, ja sillä on erilaisia ilmenemistapoja. Sukupuoli ei ole vain biologinen ominaisuus, vaan se on myös juridinen, sosiaalinen, psyykkinen ja aistillinen kokemus. (Vilkkä 2010, 17.)

Jako kahteen sukupuoleen perustaa ja pitää yllä koherenssin ja jatkuvuuden suhteita biologisen sukupuolen, sosiaalisen sukupuolen, seksuaalisen käytännön ja halun välillä. Kaikki mahdolliset epäjatkuvuudet ja epäkoherenssit kielletään ja tuotetaan jatkuvasti niillä laeilla, joiden tarkoitus on vakiinnuttaa kausaaliset ja ilmaisulliset yhteydet biologisen sukupuolen, kulttuurisesti muodostetun sukupuolen ja sen välillä, millaisia ”ilmauksia” tai ”vaikutuksia” yksilöt saavat aikaan seksuaalikäytännöissä ilmenevässä seksuaalisessa halussa. Halun heteroseksualisointi edellyttää ja organisoii ”feminiinisen” ja ”maskuliinisen” tuottamisen erillisiksi ja toisilleen vastakkaisiksi niin, että nämä ymmärretään ”miespuolista” ja ”naispuolista” ilmaiseviksi ominaisuuksiksi. (Butler 2006, 69.)

Hallin (1999, 153–159) mukaan eroilla ja erottelulla on väliä neljästä eri syystä. Näitä syitä voi käyttää myös mies-nais-erojen selittämiseen. Ensimmäinen selitysmalli pohjautuu Saussuren ajatuksiin, ja sen mukaan eroilla on väliä, koska ne ovat välttämättömiä merkityksen kannalta: ilman niitä merkityksiä ei voisi olla olemassa. Saussuren mukaan emme tiedä mitä musta tarkoittaa, sillä ei ole olemassa ”mustuuden” olemusta, vaan voimme erottaa sen vastakohdastaan – valkoisesta. Binaariset vastakohtaparit ovat tärkeitä, koska ne vangitsevat maailman joko-tai-ääripäihin. Ne ovat kuitenkin yksinkertainen merkityksen tuottamisen tapa. Binaarisuus on sukupuolisuuden perustava ominaisuus, eli sukupuolia on kaksi: mies ja nainen. Ongelma on se, ovatko kaikki ihmiset naisia tai miehiä. Binaarisessa luokittelussa ongelmana on, että jos sukupuolet ovat toisensa poissulkevia luokkia, toisen sukupuolen jäsenten tulee välttää niitä ominaisuuksia, jotka ovat toisen hyveitä: jos nainen on kaunis ja siisti, tosi mies on ruma ja likainen. (Sipilä 1998, 25–33.) Binaariluokitus jättää

tuottamatta ja nimeämättä sen, mikä jää näiden kahden sukupuolimuodon ulkopuolelle (Pulkkinen 1993, 299).

Toisen selitysmallin mukaan eroa tarvitaan, koska merkityksiä on mahdollista rakentaa ainoastaan dialogissa ”toisen” kanssa. ”Toinen” on merkityksen kannalta olennainen. Tämä selitysmalli perustuu Bahtinin ajatukseen siitä, että merkitys syntyy eri puhujien välisessä antamisessa ja vastaanottamisessa. Kolmas selitysmalli on antropologinen ja sen mukaan kulttuuri on riippuvainen siitä, että asioille annetaan merkitys jakamalla niitä erilaisiin positioihin luokittelujärjestelmän sisällä. Erojen merkitseminen on siten kulttuuriksi kutsutun järjestelmän perusta. Tämän mallin mukaan vakaat kulttuurit edellyttävät asioiden pysyvän niille määrätyillä paikoillaan. Neljäs selitysmalli on psykoanalyttinen ja sen perusväittämän mukaan ”toinen” on perustava minuuden muotoutumisen, subjektiviteetin ja seksuaalisen identiteetin kannalta. Tämän mallin mukaan minällä tai identiteetillä ei ole mitään annettua ja vakaata sisäistä ydintä. (Hall 1999, 153–159.) Nämä neljä selitysmallia ovat tapoja ymmärtää sitä, miksi yhteiskunnassamme tuotetaan vastakkainasetteluja, joita ei välttämättä koskaan kyseenalaisteta. Nais-mies-jaottelu on yksi selkeimmistä, joka paikassa toistuvista vastakkainasetteluista.

2.2 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Sukupuoli voidaan ymmärtää monin eri tavoin tehtynä, tuotettuna tai esitettynä: järjestelmänä, sopimuksena, sukupuolitettuna ruumiillisuutena, sukupuolistavina käytäntöinä, nais- tai miessubjektiutena, performatiivisuutena tai tyylinä (Lempiäinen 2003, 160–161). Miehen ja naisen kategorioilla on biologinen näkyvä, kuuluva tai muuten havaittavissa oleva tausta, mutta nämä kategoriat eivät ole yksinkertaisia heterogeenisiä ryhmiä (Järviluoma ym. 2003, 3).

Nykyinen sukupuolijärjestelmä, jossa on kaksi mahdollista binaarista oppositiota, on saanut osakseen paljon kritiikkiä. Jos sukupuolijärjestelmä toteutuisi täydellisesti, kenelläkään ihmisellä ei pitäisi olla ongelmaa sukupuoliroolinsa tai -identiteettinsä suhteen (Sipilä 1998, 8).

Binaarista sukupuolijärjestelmää on lähdetty purkamaan jakamalla sukupuoli biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen. Jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen yleistyi sosiologian sukupuolitutkimuksessa 1970-luvulta lähtien sosiologien jättäessä biologian taustalle ja keskittyen sukupuolen gender-luonteeseen (Lempiäinen 2003, 151). Sosiologi Ann Oakley kehitti 1970-luvulla de Beauvoirin ajatusta eteenpäin sex- ja gender- käsitteiden avulla. Nämä käsitteet Oakley oli lainannut psykoanalytikko Robert Stollerilta. Stoller havaitsi biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välisen eron kun hän kuvasi transsukupuolisia henkilöitä, joiden biologinen sukupuoli ei vastannut heidän kokemaansa sukupuolta. (Vilkka 2010, 19; Lempiäinen 2003, 151.) Samaan aikaan biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen havahduttiin myös antropologian puolella. Antropologi Gayle Rubin (1975, 100) esitteli vuonna 1975 käsitteen sex-gender-jaottelusta. Myös muussa feministisessä tutkimuksessa 1960- ja 1970-luvulla lainattiin Stollerin kahtiajakoa biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen. Stollerin ajatusten myötä tehty biologisen ja sosiaalisen sukupuolen vastakkainen erottelu mahdollisti sen, että kahta elementtiä pystyttiin tarkastelemaan erillisinä tekijöinä myös samassa persoonassa: henkilö saattoi olla biologisesti mies, mutta sosiaaliselta sukupuoleltaan nainen, ja päinvastoin. (Salomäki 2011, 229–231.)

Materialistisessa ja postmodernissa feminismissä on vahva ajatus siitä, että sukupuoli ei ole kehon ominaisuus: sukupuoleen ei synnytä, vaan sukupuoliseksi tullaan kasvatuksen avulla ja esittämällä toistuvasti sukupuolen piirteitä. Aiemmin sukupuolen on katsottu sijaitsevan itsestään selvästi ihmisen ruumiissa ja sen suvunjatkamiseen liittyvissä anatomisissa piirteissä. Jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen mahdollisti erilaisen ajattelutavan. Sen mukaan sosiaalinen sukupuoli on kulttuurisesti tuotettu niistä merkityksistä, joita sukupuolitettu keho omaksuu. Biologisesta sukupuolesta ei seuraa mitenkään yksiviivaisesti sosiaalinen sukupuoli. Sukupuoli voidaan ymmärtää myös performatiivisesti, jolloin sukupuoli sijaitsee toistuvissa, kulttuurisesti sukupuolitetuissa teoissa ja eleissä, ei niiden takana. (Vilkka 2010, 19–20; Aarnipuu 2006, 20–21.) Ihmisen sukupuolesta voidaan puhua myös kolmen eri tason kautta. Ihmisellä on olemassa biologinen sukupuoli, sosiaalinen sukupuoli ja psykologinen sukupuoli. (Chiland 2003, 7.)

Vilkan (2010, 17–19) mukaan biologinen sukupuoli muodostuu useasta eri osa-alueesta: geneettisestä, anatomisesta ja hormonaalisesta sukupuolesta. Geneettinen sukupuoli saa

alkunsa sukusoluista ja lapsen geneettinen sukupuoli määritellään syntymähetkellä. Anatomiseen sukupuoleen kuuluvat sukurauhaset. Lisäksi biologinen sukupuoli on hormonaalinen, ja hormonien suhde vaikuttaa siihen, kumpaa sukupuolta yksilö biologisesti on. Vilkan mukaan biologisen sukupuolen lisäksi on olemassa sosiaalinen sukupuoli, joka viittaa sukupuolen kokemuksellisiin, persoonallisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja juridisiin ominaisuuksiin. Sosiaalinen sukupuoli on vahvasti kokemus, tunne omasta sukupuolesta. Kokemuksellisesti tarkasteltuna kulttuurissamme ei ole vain kahta sukupuolta, vaan niin monta kuin sukupuoleen liittyvää kokemusta on. Sosiaalinen sukupuoli on yksilöllinen, valittu, rakennettu ja muuttuva.

Biologisen sukupuolen ensisijaisuuden on kyseenalaistanut muun muassa Laqueur (1990, 197), jonka mukaan tarve määritellä biologinen sukupuoli on historiallisesti seurausta sosiaalisen tason kahtiajaon tarpeesta. Ihmisruumiit eivät jakaudu edes biologisesti ilman muuta kahteen luokkaan, vaan ne pakotetaan niihin sosiaalisesti. Kun määritelmänä käytetään muun muassa kromosomeja, hormoneja, sukusoluja, ulkoisia sukupuolielimiä, hedelmällisyyttä ja identiteettiä, ihmiset voidaan jakaa ainakin 17 erilaiseen luokkaan, joista vain osa vastaa näkemystä ”normaalista” miehestä tai naisesta. Seksistisessä sosiaalisessa todellisuudessa erot kuitenkin kielletään, jätetään huomiotta tai leimataan poikkeaviksi.

Biologinen sukupuoli nähdään usean ominaisuuden yhdistelmänä: kromosomien, sukurauhasten, sisäisten ja ulkoisten sukupuolielimien sekä hormonien. Jos kaikki merkit täsmäävät, ongelmaa sukupuolen määrittämisessä ei ole, mutta jos ominaisuuksista on ristiriitaisuuksia, on biologisen sukupuolen määrittäminen ongelmallista. Biologisella sukupuolella ja sosiaalisella sukupuolella ei ole suoraa syy-seuraus-yhteyttä toisiinsa, mutta miellelyhtymä niiden välillä on olemassa aina. Ihminen voi kokea sosiaalisen sukupuolensa toiseksi kuin hänen biologisen sukupuolensa on. (Chiland 2003, 43; Vilka 2010, 20.)

Biologisen sukupuolen sosiaalinen rakentuminen tuo biologisen sukupuolen tutkimuksen olennaisesti yhteiskuntatieteiden ja sosiologian kentälle. Puhtaasti luonnontieteellisenä luokkana ja faktana nähty asia on osoittautunut kautta ihmishistorian merkittävästi sosiaalisten ja poliittisten kontekstien muovaamaksi käsitteeksi. Mikään tietty biologinen sukupuoliteoreettinen malli ei yhdisty itsestään selvästi ruumiiseen. Ruumiin ja biologisen

sukupuolen erottaminen toisistaan on yhtä perusteltua kuin biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erottaminen toisistaan. Biologia ei ole kohtalo, sillä ihmisellä on mahdollisuus ottaa ruumiinsa määrittely- ja luokitteluväliltä omiin käsiinsä. (Salomäki 2011, 246.)

1990-luvulla jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen alkoi saada kritiikkiä. Osa feministiteoreetikoista hylkäsi ajatuksen siitä, että ihmiset jakautuvat luonnollisesti mies- ja naissukupuoleen. Tämä ajattelutapa ei anna mahdollisuutta sille, että yksilö voisi jäädä mies-nais-jaon ulkopuolelle. Tässä ajattelutavassa myös mieheys ja naiseus näyttäytyvät toisilleen vastakkaisina ja poissulkevinä. Uudessa teoreettisessa ajattelutavassa huomattiin, että osa niistä tavoista, joilla määritellään biologista sukupuolta, on itse asiassa sosiaalisesti rakennettuja. Jakoa biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen ei kuitenkaan hylätty. (Salomäki 2011, 231–235). Butlerin (2006, 54–55) mukaan alun perin biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erottelulla oli tarkoitus kiistää ajatus biologiasta kohtalona. Erotteluna se palvelee argumenttia, jonka mukaan sosiaalinen sukupuoli on kulttuurisesti rakennettu, oli sukupuoli biologisesti kuinka muuttumaton tahansa. Niinpä sosiaalinen sukupuoli ei ole biologisen sukupuolen kausaalinen seuraus eikä se näytä yhtä pysyvältä kuin biologinen sukupuoli. Butlerin mukaan ei ole mitään syytä uskoa, että sosiaalisia sukupuolia olisi pysyvästi vain kaksi.

2.3 Sukupuoli-identiteetti

Sukupuolen ajatellaan määrittävän ihmisen persoonaa, toimia, tunteita, ulkomuotoa, taitoja ja muita ominaisuuksia. Ihmisen oma psyykinen kokemus sukupuolestaan vaihtelee; ihminen voi kokea oman sukupuolensa hyvin monella eri tavalla. Psyykinen sukupuolikokemus ei ole seurausta suoraan biologisesta sukupuolesta. Vauvalla ei ole sukupuoli-identiteettiä, vaan lapsella alkaa olla pysyvä samaistuminen omaksi koettuun sukupuoleen noin kolmen vuoden iässä. Samoin lapsi vähitellen sisäistää sukupuolta koskevat kulttuuriset odotukset. (Huuska 2002, 23.)

Sukupuoli sosiaalisena ja psykologisena ilmiönä sisältää sekä sukupuoli-identiteetin että sukupuoliroolin. Sukupuoli-identiteetti sisältää yksilön käsityksen siitä, onko hän mies vai

nainen, vai yhdistelmä molempia. Sukupuolirooli taas sisältää yhteiskunnan tarjoamat käsitykset siitä, minkälainen käyttäytyminen kuuluu sukupuolelle. Sukupuolirooleihin sisältyy esimerkiksi käsitys siitä, että naisten kuuluu olla vastuussa lastenkasvatuksesta tai että miesten tehtävänä on käydä töissä elättääkseen perheensä. (Heath 2006, 34.)

Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa sukupuolta, johon yksilö määrittelee itsensä, yksilön omaa sukupuolikuva. Ihmisen sukupuoli-identiteetti kehittyy eroista itsen ja muiden välillä, samoin kuin ”meidän” ja ”muiden” välillä. Kun yksilö sisällyttää itsensä kategoriaan ”me”, joka eroaa jollakin tavalla kategoriasta ”muut”, koetaan samanlaisuutta yksilöiden kanssa, jotka kuuluvat samaan kategoriaan. Samaan aikaan koetaan erilaisuutta yksilöitä kohtaan, jotka kuuluvat ”muut”-kategoriaan. Nämä samuuden ja erilaisuuden kokemukset ovat osa yksilön identifikaatioprosessia. Mies voi esimerkiksi löytää identiteettinsä kokiessaan samuutta toisia miehiä kohtaan ja kokiessaan olevansa erilainen kuin naiset, samoin kuin mies voi kokea samuutta naisia kohtaan ja kokiessaan olevansa erilainen kuin miehet. Sukupuoli-identiteetti on vain yksi osa yksilön kokonaisidentiteettiä. Se on konstruoitu ja se on läheisessä yhteydessä muiden identiteetin osa-alueiden, kuten etnisyyden, rodun, iän ja luokan kanssa. (Järviluoma ym. 2003, 17.)

Sukupuoli-identiteetti voidaan ymmärtää prosessiksi, jossa identiteettiä säätelee joukko sääntöjä, jotka tekevät ”minän” ymmärrettävän esittämisen mahdolliseksi ja rajoittavat sitä. Nämä säännöt ovat muotoutuneet sukupuolihierarkian ja pakkoheteroseksuaalisuuden matriisien mukaisesti ja ne operoivat toiston avulla. Subjekti muotoutuu tietyistä sääntömääräytyneistä diskursseista, joiden avulla identiteetti nimitään. Jotta identiteetti on mahdollista kumota, sen täytyy tapahtua merkityksenannon sisällä. Käsky olla jotain tiettyä ennalta määrättyä sukupuolta tuottaa aina epäonnistumisia, ja nämä epäonnistumiset ja niiden monimuotoisuus uhmaavat käskyä, jonka kautta ne ovat syntyneet. (Butler 2006, 240–242.)

Pulkinen (1993, 303) on verrannut sukupuolista identiteettiä kansalliseen identiteettiin. Pulkinen käsittelee homoidentiteettiä alisteisena identiteettinä heteroidentiteetille, mutta samalla tavalla kuin homoidentiteetti, myös muut seksuaalivähemmistöjen identiteetit ovat heteroidentiteetille alisteisia. Kansallinen, sukupuolinen ja seksuaalinen identiteetti ovat ei-essentialistisia, historiallisesti kontingenteja identiteettejä, mutta siitä huolimatta ne ovat

merkittäviä juuri identiteeteinä. Kansallisista identiteeteistä esitetään harvoin luonnontieteellisiä kysymyksiä, kun taas ei-heteroseksuaalisista identiteeteistä kysytään sen sijaan yhtä uudelleen ”Mitä se on?” tai ”Mistä se johtuu?” nimenomaan tarkoituksena löytää vastaus ruumiista tai aivoista. Biologisuutta pidetään usein perustavana syynä identiteetin muodostumiselle puhuttaessa sukupuoli- ja seksuaali-identiteeteistä, vaikkei biologiasta syytä erilaiselle identiteetille välttämättä löydykään.

Kanssakäymisten ja kulttuuriympäristön avulla yksilö sijoittaa itsensä sosiaaliseen todellisuuteen, jonka avulla yksilön identiteetti muotoutuu. Nykyisin sukupuoli-identiteettiä ei nähdä enää pysyvänä identiteettinä, joka säilyy yksilön varhaislapsuudesta aikuisuuteen asti. Sen sijaan sukupuoli-identiteetti nähdään päättymättömänä prosessina. Sukupuoli-identiteetti, kuten muutkin identiteetit, syntyy samuuden ja erilaisuuden kokemuksista, on tilannesidonnainen ja muuttuu läpi elämän. Erilaisuuden suhteesta kehittyvä identiteetti ja identifikaatiot ovat sekä historiallisesti että sosiaalisesti ainutlaatuisia, ja ne ovat aika- ja tilannesidonnaisia ja riippuvaisia sosiaalisesta ympäristöstä. (Järviluoma ym. 2003, 17–18.)

Vilkan (2010, 45) mukaan sukupuoli nykymerkityksessä on suhteellisen uusi asia, joka kietoutuu seksuaalisuuteen. Sukupuoli tuli ilmi 1800-luvun seksuaalitutkimuksen kautta. Tuolloin sukupuoli nähtiin suhteessa biologisiin toimintoihin ja anatomis-fyysisiin ominaisuuksiin. Seksuaalisuus jaettiin miehen ja naisen sukupuoleen miehen ollessa toimija ja nainen toiminnan kohde. Tämän pohjalta tutkijoiden ajattelussa muotoutui pitkälti uskomus hierarkkisesta mielikuvasta sukupuolten vastakkainasettelussa (mies-nainen). Ajattelu on pohjautunut ajatukselle, että sukupuoli on jotakin varten. 1970-luvulle asti sukupuoli on ollut sekä tutkimuksessa että valtavirta-ajattelussa olemassa vain lähinnä sukupuolijaon kautta. Keskeisintä ajattelussa ovat olleet sukupuoliroolit työn ja kotityön välillä. Foucault’n (1998, 60) mukaan sukupuoli on määrittänyt viimeiset kolme vuosisataa sen, mitä me olemme. Tällä ei tarkoiteta niinkään biologista sukupuolta, vaan sukupuolta historiana, merkityksenä ja sukupuolta koskevana diskurssina.

Modernia länsimaista mielikuvitusta hallitseva käsitys kahdesta erilaisesta ja erillisestä, vastakkaisesta ruumiillisesta sukupuolesta ei ole itsestäänselvyys. Nykyinen sukupuolikäsitys vakiintui Euroopassa vasta valistuksen ajalla. Miesten ja naisten sukupuolikategoriat eivät ole

ainoita mahdollisia kategorioita, ja muita kategorioita, kuten androgyyni ja transsukupuolinen, tarvitaan. Sosiokulttuuriset mahdollisuudet vaikuttavat siihen, millainen on nainen tai mies, ja mitä heiltä sosiaalisesti odotetaan ja tämä vaihtelee valtavasti paikan, aikakauden ja henkilökohtaisen tilanteen mukaan. (Järviluoma ym. 2003, 3; Aarnipuu 2006, 25.)

3 SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT

Sukupuolivähemmistöt voidaan määritellä ryhmiksi ihmisiä, joilla on biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä jonkinlainen ristiriita, tai joiden sukupuoli ei ole täysin yksiselitteisesti mies tai nainen. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan transsukupuolisia miehiä, transsukupuolisia naisia, transgender-ihmisiä, transvestiteetteja sekä intersukupuolisia. Joskus käsitteen synonyyminä käytetään sanaa ”transihmiset.” (Mustola & Pakkanen 2007, 13; Aarnipuu 2008, 67–80.)

Transsukupuolisuus on sukupuoli-identiteettiin liittyvä pulma. Transsukupuolisuudessa ei ole kysymys seksuaalisesta häiriöstä tai seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan sukupuolen korjaamisesta vastaamaan koettua sukupuolta. (Vilkka, 2010, 36.) Transsukupuolinen ei koe kuuluvansa sukupuoleen, johon hänet on kasvatettu ja syntymästä asti luokiteltu. Sosiaalinen sukupuoli ei siis ikään kuin täsmää biologisen sukupuolen kanssa. Transsukupuolisilla on yleensä normaalit kromosomaaliset, hormonaaliset ja anatomiset sukupuoliominaisuudet, mutta niistä huolimatta transsukupuolinen on vakuuttunut siitä, että hän kuuluu vastakkaiseen sukupuoleen. (Pimenoff 2006b, 164–172; Mustola & Pakkanen 2007, 13; Aarnipuu 2008, 67–80.)

Transgender on yläkäsite kahden sukupuolen jakoon sopimattomille sukupuoli-identiteeteille (Huuska 2011, 227). Transgender-ilmioistä käytetään myös nimitystä muunsukupuolisuus. Transgender-ihmiset ovat henkilöitä, jotka elävät mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Transgender-ihminen saattaa kokea olevansa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön tai omanlaisensa yhdistelmä naisellisena ja miehisenä pidettyä ruumiillisuutta, tyyliä ja persoonan piirteitä. Heidän ruumiillisia sukupuoliominaisuuksia muuttavien hoitojen tarve on yksilöllistä: osa transgender-ihmisistä tarvitsee kaikki samat sukupuolen korjaushoidot kuin transsukupuoliset, osa ei tarvitse korjaushoitoja ollenkaan, osa tarvitsee osittaisen sukupuolen korjaamisen. (Mustola & Pakkanen 2007, 13; Aarnipuu 2008, 67–80; Transtukipiste www.transtukipiste.fi.)

Intersukupuolinen on ihminen, jolla on todettu syntymänsä jälkeen luonnollisen sattuman säätelemää vaihtelua geneettisen, anatomisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä. Tämä

vaihtelu ei välttämättä ole syntymähetkellä ilmeinen. Aiemmin tällaisia henkilöitä kutsuttiin hermafrodiiteiksi, mutta nykyisin nimitystä ei pidetä enää soveliaana. Henkilön sukupuolen päättävät lopulta lääkärit. Päätökseen vaikuttavat monet tekijät, mutta usein sukupuoli määrätään sen mukaan, kumpi sukupuoli on edustetumpi. Intersukupuolisen pakottaminen jompaankumpaan sukupuoleen on saanut osakseen kritiikkiä. Osa intersukupuolisista ei koe kuuluvansa miehen eikä naisen rooliin, mutta tähän jakoon kuulumattoman identiteetin ylläpitäminen yhteiskunnassamme on vaikeaa. Intersukupuoliset aikuiset esittävät, että lukuun ottamatta hengen ja terveyden säilymisen kannalta välttämättömiä leikkauksia mitään leikkauksia ei tulisi tehdä ennen kuin henkilö itse ilmaisee halukkuutensa niihin. Kuitenkin intersukupuolisia lapsia hoidetaan hormonein ja kirurgisin leikkauksin, vaikka näillä hoidoilla ei olisi aina mitään lääketieteellistä perustetta. (Venhola 2001, 18–20; Aarnipuu 2006, 32; Pimenoff 2006a, 177–181; Suhonen 2007, 64; Vilkkä 2010, 27.)

Transvestiteetilla tarkoitetaan ihmistä, joka biologisen sukupuolensa lisäksi tunnistaa omakseen myös vastakkaista sukupuolta siinä määrin, että tahtoo ajoittain ilmentää itseään mahdollisimman monipuolisesti myös tälle toiselle sukupuolelle tunnusomaiseksi määrittyvillä tavoilla. Transvestiteetit viihtyvät ajoittain toisen sukupuolen vaatteissa, tyyliissä ja roolissa. Käsitteellä viitataan lähes aina mieheen tai poikaan, jolla on tarve välillä eläytyä naisen tai tytön rooliin. Transvestiidydessä saman ihmisen kokonaispersoonaan kuuluu yhtä aikaa sekä mieheyttä että naiseutta. Transvestiteettien tarve naiselliseen itseilmaisuun vaihtelee paljon. Monelle ei ole hankalaa käydä töissä miehenä ja ilmaista naisellisuuttaan vapaa-aikana. (Huuska 2002, 27; Leinonen & Leinonen 2007, 77; Mustola & Pakkanen 2007, 13; Aarnipuu 2008, 67–80.)

3.1 Transsukupuolisuus

Yleensä ihmiset kokevat biologiset ominaisuutensa ja sosiaalisen roolinsa omakseen ja ovat identiteettinsä kanssa sopusoinnussa jopa silloin kun sukupuolen arvostukseen ollaan tyytymättömiä. Jotkut ihmiset kuitenkin kokevat sukupuoli-identiteettinsä eli psykologisen kokemuksensa itsestään miehenä tai naisena yhteensopimattomaksi ruumiinsa ulkoisten ja

sisäisten sukupuoliominaisuuksien kanssa. Tätä ristiriitaa kutsutaan nimellä gender dysphoria. Transsukupuolisuus on tämän ilmiön pysyvä ja tinkimätön muoto. (Pimenoff 2006b, 164.)

Transsukupuolisuudelle ei ole löydetty yhtä selkeää aiheuttajaa tai syytä millään tieteenalalla. Ongelmia varhaisessa vuorovaikutuksessa ja perhedynamiikassa on pidetty syinä transsukupuolisuuden kehittymiseen. Tutkimuksissa on saatu osittaista vahvistusta näihin teorioihin, joiden ei kuitenkaan ajatella selittävän koko transsukupuolisuusproblematiikkaa. Erilaisia häiriöitä hormonitoiminnassa, sekä sikiöaikana että syntymän jälkeen, on myös epäilty transsukupuolisuuden aiheuttajiksi. Niistä ei ole kuitenkaan toistaiseksi pitävää näyttöä. Yhtenä teoriana on myös ollut se, että transsukupuolisilla aivojen sukupuolikäyttäytymiseen liittyvät alueet ja muu ruumis kehittyisivät vastakkaisiin suuntiin aivojen kehitykselliseen kaksitahoisuuteen jollain tavoin liittyvän poikkeavuuden vuoksi. (Rastas 1992, 10; Mattila 2008, 164.)

Viime aikoina lääketieteellisessä tutkimuksessa transsukupuolisuuden syistä on löydetty viitteitä siihen, että sikiöaikaiseen sukupuolten eriytymiseen vaikuttavat hormonit ja niiden lisäksi myös geenit, kenties jo aiemmassa vaiheessa kuin tähän asti on ajateltu. Tutkimuksissa on löydetty viitteitä siihen, että transsukupuolisuuden takana saattaisi olla geneettisiä variaatioita. Geneettisen tai muun somaattisen selityksen löytymisen myötä transsukupuolisuus olisi ehkä mahdollista nähdä sairauden sijasta ihmisen ominaisuutena. (Aarnipuu 2008, 124.)

Tällä hetkellä lääketieteessä transsukupuolisuus nähdään sukupuoli-identiteetin häiriönä ja luokitellaan aikuisiän persoonallisuus- ja käytöshäiriöiden, mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden pääotsikon alle. Transsukupuolisuus-diagnoosi on historiallisista syistä psykiatrisessa tautiluokituksessa, vaikka ilmiön syy on edelleen avoin. (Aarnipuu 2008, 74; Mattila 2008, 164.)

Transsukupuolisuus on koko ihmisen elämän kestävä ominaisuus. Lapsuudessa se voi olla piilevä ominaisuus, ja se voi kehittyä pysyväksi ominaisuudeksi myöhemmällä iällä. Aikuisten transsukupuolisten elämäkerrat paljastavat, että ongelma oman fyysisen sukupuolen ja koetun sukupuolen välillä voidaan tiedostaa varhain, vaikkei sitä lapsuudessa ilmaistaisikaan kenellekään. Transsukupuolinen ei usein saa ympäristön tunnustusta

kokemalleen sukupuolelle, todelliselle identiteetilleen. Ratkaisuna tähän jotkut transsukupuoliset pyrkivät elämään fyysisen sukupuolensa mukaisesti kieltäen psyykkisesti omaksi koetun sukupuolen. (Hannuksela & Tölli 1998, 17; Pimenoff 2006b, 164–172.)

Transsukupuoliselle jatkuva sukupuoliristiriita aiheuttaa kärsimystä, jonka takia hän toivoo hoitoja, joiden avulla ruumis tulisi muutetuksi niin lähelle oikeaksi koetun sukupuolen mukaista ruumista kuin mahdollista. Samalla transsukupuolinen ihminen toivoo tulevansa kohdatuksi oikeaksi kokemansa sukupuolen roolissa. Hänen tavoitteensa on saada elää mahdollisimman tavallista miehen tai naisen elämää. Nämä tuntemukset, kokemukset ja toiveet ovat pakottavia ja pysyviä. Oman identiteetin mukaisessa sukupuoliroolissa eläminen on transsukupuoliselle vaikeaa niin kauan kuin muut ihmiset luokittelevat hänet vääräksi koettujen fyysisten ominaisuuksien mukaiseen sukupuolikategoriaan. Pahimmillaan hoitamaton sukupuoliristiriita voi johtaa huomattavaan sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuuteen, sopeutumisvaikeuksiin, mielialaongelmiin, ahdistuneisuuteen, eristäytymiseen ja näköalattomuuteen. (Mattila 2008, 164.)

3.2 Transsukupuolisuuden historia

Varioiminen on yksi sukupuolen keskeisimmistä ominaisuuksista ja siksi sukupuolen moninaisuudella ja sen kuvilla on yhtä pitkä menneisyys kuin ihmiskunnalla. Sukupuolen moninaisuuteen viittaavia henkilöitä, myyttejä ja tarinoita löytyy länsimaisesta historiasta lukuisia. Kaksoisvirranmaassa noin 3500–2000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua eläneiden sumerialaisten rakkauden ja sodan jumalattarella oli kyky muuttaa mies naiseksi ja nainen mieheksi. Myös antiikissa löytyy paljon tarinoita miesten ja naisten sukupuolten muutoksista. Myös kristillisessä kirjallisuudessa ja kuvataiteessa on nähtävissä monin paikoin sukupuolen muunnelmia ja moninaisuutta. (Aarnipuu 2008, 21–25.)

Nykyiset sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista koskevat termit ja käsitteet ovat iältään nuoria. Vielä 1800-luvulla transsukupuolisuutta, transvestiyyttä ja homoseksuaalisuutta ei ymmärretty erillisiksi, vaan niistä keskusteltiin samana ilmiönä. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun seksuaalipsykiatrian diagnooseihin ja seksologisiin teorioihin omaksuttiin termit kaksineuvoisuudesta. Käsitteen ”transsukupuolisuus” syntymiseen vaikutti

myös lääketieteen kehitys. 1920-luvulla Euroopassa transsukupuolisia ihmisiä hoidettiin jo kirurgisesti ja hormonaalisesti. Ensimmäisenä transsukupuolisuus-termiä käytti saksalainen lääkäri Magnus Hirschfeld vuonna 1923. (Suhonen 2007, 53.)

Eri kulttuureissa on aikakausina ollut näkyvissä ”kolmas sukupuoli”. Esimerkiksi inuiiteilla on olemassa ”kolmas sosiaalinen sukupuoli”, joka mahdollistaa sen, että sukupuolielimiensä perusteella pojaksi luokiteltava yksilö voi kasvaa naiseksi ja sukupuolielimiensä perusteella tytöksi luokiteltava mieheksi. Intialaisen Hijra-yhteisön jäsenissä on olemassa passiivisia miespuolisia ristiinpukeutujia. Joissakin polynesialaisissa heimoissa miehet voivat käyttäytyä kuin naiset, vaikka eivät tunnustaisikaan olevansa naisia. Joissakin intiaaniheimoissa on olemassa termi ”berdache”, jolla tarkoitetaan henkilöitä, joiden toiminta ja oleminen käsittävät useita erilaisia sukupuolirajoja ylittäviä tapoja. (Chiland 2003, 26–38.)

Sukupuolisuudella on perinteisen nais- mies-jaotteluun kuulumattomia monia muita erilaisia ilmenemistapoja. Kaikissa kulttuureissa ei länsimaisen valtakulttuurin tavoin anatomia dominoi ”aidon” sukupuolen määrittelyä. Tavat puhua sukupuolieroista ja sukupuolen moninaisuudesta vaihtelevat sekä paikallisesti että ajallisesti. Monissa kulttuureissa on intersukupuolisuuden kaltaisia rooleja, androgyynin ihmisen statuksia, jotka eivät kuitenkaan riipu ihmisen anatomiasta. Joissain kulttuureissa on myös rooleja, jotka perustuvat kahden vastakkaisen sukupuolen välisen rajan ylittämiseen. Ihmiset saattavat vaihdella sukupuolen rooleja (transvestiteetit), korjata omaksi kokemaansa sukupuolta (transsukupuoliset, transihmiset), ottaa paikan sukupuolten väliasemilla (eri kulttuureissa eri aikakausina näkyneet ”kolmannet sukupuolet,” kuten berdachet, hidzrat ja xaniitit), tai syntyä jo alun perin lapseksi, jonka sukupuolta ei pystytä täsmällisesti määrittelemään (intersukupuoliset). (Chiland 2003, 26–38; Aarnipuu 2006, 32; Vilkkä 2006, 23; Aarnipuu 2008, 138.)

3.3 Transsukupuolisuus Suomessa

Suomessa arvioidaan olevan tuhansia transsukupuolisia Viime vuosikymmeninä miehestä naiseksi ja naisesta mieheksi -jakauma on ollut Suomessa tasainen. Vuonna 2010 Suomessa hakeutui sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin yhteensä noin 150 ihmistä ja noin sata ihmistä

aloitti sukupuolenkorjaushoidot. (Pimenoff 2006b, 165; Aarnipuu 2008, 72; Vilkkä 2010, 29; Niemelä 2011.)

Suomessa transsukupuolisuudesta puhuttiin pitkään käyttäen termiä transseksuaalisuus. Kyse on käännösvirheestä, tai pikemminkin kääntämättä jättämisestä. Yleensä alkuperäisteksti oli englantia, jossa termin *transsexual* loppuosa *sexual* kääntyy suomeksi joko seksuaalisuudeksi tai sukupuoleksi, tilanteesta riippuen. Kyseessä on kuitenkin selkeästi sukupuoleen liittyvä ilmiö, joten transseksuaalisuus on terminä käännösvirhe. Sana *Trans* on latinaa ja tarkoittaa ”ylitse” tai ”toiselle puolelle” ja *Sexus* tarkoittaa ”sukupuolta” (Hannuksela & Tölli 1998, 11; Suhonen 2007, 54.)

Transsukupuolisuus on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin näkymätön ilmiö, eikä heistä useinkaan kerrota oppikirjoissa, yleistöksissä tai edes lääkärikirjoissa. Käsitettä transsukupuolisuus ei ole tunnettu Suomessa lainkaan ennen 1950-lukua, eikä ennen sitä myöskään mahdollisuutta identiteettiin transsukupuolisena ole ollut olemassa. (Rastas 1992, 1; Huuska 2010, 158.)

Transsukupuoliset käyvät usein läpi sukupuolenkorjausprosessin, jossa ihmisen ruumiillinen sukupuoliolemus korjataan lääketieteellisillä hoidoilla vastaamaan ihmisen omaa minäkuva ja sukupuoli-identiteettiä. Sukupuolenkorjausprosessin peruseriaatteen ovat pysyneet samoina 1970-luvulta 2000-luvulle asti. Sukupuolenkorjaus on yhteiskunnassamme monella tapaa valvottua ja säädeltyä. Lain mukaan se edellyttää psykiatrin ja psykologien haastatteluja ja testauksia. Tutkimukset kestävät keskimäärin kaksi vuotta. Sukupuolen korjaajan itsemääräämisoikeus on rajoitettu, sillä translakiin on kirjattu lisääntymiskielto. (Suhonen 2007, 64; Vilkkä, 2010, 38; Huuska 2011, 243.)

Transsukupuolisuuden tutkimusta ja hoitoa säätelee Suomessa sosiaali- ja terveysministeriö. Prosessi alkaa siitä, että ihminen hakee omalta lääkäriltään, esimerkiksi terveyskeskuksen kautta, läheteen transtutkimusyksikköön. Tutkimukset tehdään ja hoidot aloitetaan kahdessa yliopistosairaalassa, HYKSissä ja TAYSissa, joihin perustettiin vuoden 2003 alussa työryhmät hoidon järjestämistä varten. Varsinaisen hoitoprosessin jälkeen hormonihoito seuranta ja mahdollinen muu seuranta toteutetaan avosektorilla. (Tiitinen, Suominen & Holli 2003, 2045; Aarnipuu 2008, 75; Mattila 2008, 163.)

Sukupuolenkorjausprosessiin kuuluvat psykiatrinen diagnosointitutkimus ja -seuranta, hormonihoito sekä kirurgiset hoidot. Myös psykoterapiaa tarjotaan. Psykoterapian tavoitteena on helpottaa transsukupuolisuuden aiheuttamia henkilökohtaisia ristiriitoja sekä kärsimystä, auttaa muuntumisprosessissa selviytymisestä, sekä auttaa selviytymään koulutuksessa, työelämässä, ihmissuhteissa sekä sukupuoli-identiteetissä näkyvissä ongelmissa, joita transsukupuolisuus yleensä kärjistää. Transnaisilla hoitoon kuuluu hormonihoito testosteronin salpaajilla ja naishormoneilla, karvoituksen poisto laserilla, tarvittaessa puheterapia, kastraatio ja vaginakonstruktio sekä joskus kasvokirurgia. Transmiehillä hoitoon kuuluu testosteronihoito, rintojen poisto rasvaimulla tai kirurgisesti, kohdun ja munasarjojen poisto sekä kirurginen peniskonstruktio sekä kivesimplanttien asettaminen. (Ilkas ym. 1996, 15–17; Wickman 2001, 89; Huuska 2002, 23; Pimenoff 2006b, 168.)

Diagnostiset tutkimukset tehdään laajan työryhmän yhteistyönä. Psykiatriseen työryhmään kuuluu psykiatri, psykiatrinen erikoissairaanhoitaja, psykologi ja sosiaalityöntekijä. Diagnostisissa selvittelyissä pyritään sulkemaan pois psykiatriset sairaudet, jotka voivat aiheuttaa sukupuolenvaihtohalua. Tällaisia ovat eräät psykoosit ja transvestismi. Lisäksi diagnostisissa tutkimuksissa arvioidaan psykiatriset sairaudet, jotka voivat haitata raskasta sukupuolenkorjausprosessia, kuten vaikeat persoonallisuushäiriöt ja hoitamaton päihdeongelma. Psykiatri tekee normaalin yksityiskohtaisen psykiatrisen haastattelun lisäksi strukturoidut diagnostiset haastattelut ja oirekyselyn. Erikoissairaanhoitajan tehtävänä on kartoittaa potilaan elämäntilannetta sekä informoida ja tukea häntä. Psykologi tekee kliinisen haastattelun ohella laajan persoonallisuustutkimuksen ja laajan kognitiivisen suorituskyvyn kartoituksen. Tutkimukseen on varattava riittävästi aikaa, jotta potilaan tilanteesta ja persoonallisuudesta saadaan seurannassa realistinen kuva ja tulevia hoitovaihtoehtoja voidaan turvallisesti arvioida. (Tiitinen ym. 2003, 2045.)

Diagnosoinnin aikana aloitetaan hormonihoito. Transsukupuolisten hormonihoidolla tarkoitetaan hoitoa vastakkaisen sukupuolen hormoneilla. Tavoitteena on estää omien sukupuolirauhasten toiminta, ja samalla saada aikaan vastakkaisen sukupuolen ulkoiset piirteet. Noin vuosi hormonihoiton aloittamisen jälkeen on real life -testi, eli vakituinen elämä halumanaan sukupuolena. Real life -testi kestää noin 12–24 kuukautta, jonka aikana henkilö yleensä muuttaa nimensä ja sosiaaliturvattuunnsensa. Transsukupuolisuuden

diagnoosin varmistuttua annetaan leikkaussuositus sekä anotaan kastreerilupa. Leikkaus tai leikkaussarjat aloitetaan kastreeriluvan myöntämisen jälkeen. (Ilkas ym. 1996, 15–17; Wickman 2001, 89; Huuska 2002, 23; Tiitinen ym. 2003, 2047; Pimenoff 2006b, 168; Huuska 2011, 243.)

Kansainvälinen kliininen kokemus on osittanut, etteivät kaikki diagnostisoidut henkilöt tarvitse tai halua hoidon kaikkia osia. Osa potilaista ei halua biologisia ja juridisia toimenpiteitä, osalle riittää etunimen vaihto, osa haluaa hormonihoitoa muttei leikkauksia, ja osa haluaa ”koko paketin” eli hormonihoitoa, oikeudellisen sukupuolenkorjauksen ja kaikki mahdolliset leikkaukset. Psykososiaalisia kehityshaasteita ovat sukupuoleen liittyvässä itseilmaisussa ja itsevarmuudessa kehittyminen, myönteisen minäkuvan rakentaminen ja ylläpitäminen ja syrjäntäkokemuksista selviytyminen. Sukupuolenkorjaushoidon on huomattu helpottavan huomattavasti sukupuoliristiriidasta johtuvaa kärsimystä ja parantavan toimintakykyä. (Ilkas ym. 1996, 15–17; Wickman 2001, 89; Huuska 2002, 23; Tiitinen ym. 2003, 2046; Pimenoff 2006b, 168; Mattila 2008, 167; Huuska 2011, 243.)

Suomessa aloitettiin transsukupuolisuuden tutkimus kulttuuriantropologian ja psykiatrian aloilla noin kaksikymmentä vuotta myöhemmin kuin monissa länsimaissa: vasta 1990-luvulla. Suomessa aihetta on käsitelty erityisesti lääketieteellisenä ja yhteiskuntatieteellisenä kysymyksenä. Lääketiede on ollut transsukupuolisuutta koskevan tiedon tuottajana keskeisessä asemassa. Poliittinen päätöksenteko, esimerkiksi vuonna 2002 uudistettu sukupuolen korjausta säätelevä lainsäädäntö, on perustunut lääketieteellis-juridiseen näkökulmaan transsukupuolisuudesta. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on suhtautunut kriittisesti lääketieteelliseen diskurssiin ja transsukupuolisuuden medikalisointiin. Yhteiskuntatieteissä aihetta on käsitelty ihmisen elämäntaitona sukupuolisuuden tai sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta rakentuvana sukupuoli-identiteettinä. Yhteiskuntatieteissä transsukupuolisuutta on käsitelty työelämän kannalta esimerkiksi Lehtonen (2004) ja Huuska (2002). (Huuska 2010, 155–156.)

Suomessa on kaksi rekisteröitynyttä transsukupuolisuuteen ja transvestisuuteen liittyvää yhdistystä: Trasek, joka on transsukupuolisille tarkoitettu yhdistys, sekä transvestiteettien yhdistys Dreamwear Club. Trasek ry on valtakunnallinen yhdistys, joka ajaa

sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksia, vastustaa syrjintää sekä osallistuu hoitojärjestelmän kehittämiseen. Trasek kouluttaa, jakaa tietoa, järjestää tilaisuuksia, antaa lausuntoja, edustaa jäsenistöään ja toimii muilla tavoin sukupuolivähemmistöön kuuluvien aseman parantamiseksi. (Trasek, http://www.trasek.net/?page_id=11.) SETA:n alajärjestöinä on transsukupuolisuutta ja transvestisuutta tukevia ryhmiä. Vuonna 2004 perustettiin SETA:n alaryhmä Transtukipiste, joka on tärkeimpiä ja vaikutusvaltaisimpia ryhmiä suomalaisessa transsukupuolisyhteisössä. Transtukipiste tuottaa psykososiaalisia tukipalveluja transihmisille ja heidän läheisilleen sekä toimii sukupuolen monimuotoisuuden asiantuntijana. Transtukipiste tarjoaa sekä maksutonta ammatillista keskusteluapua että vertaistukea, konsultoi ja kouluttaa sekä kokoaa tutkimustietoa ja kokemuksellista ymmärrystä sukupuolen variaatiosta. Sen toimintaa rahoittaa Raha-automaattiyhdistys ja ylläpitää Seta ry. (Wickman 2001, 92; Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/>.)

3.4 Transsukupuolisuutta koskeva lainsäädäntö Suomessa

Laki ”transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta” hyväksyttiin eduskunnassa kesäkuussa 2002 ja se tuli voimaan vuoden 2003 alusta. Tästä laista käytetään myös nimeä translaki. Lain tarkoituksena oli säätää transsukupuolisten ihmisten hoidosta ja siitä, millä edellytyksellä henkilö saa muuttaa väestörekisterijärjestelmään kirjatun sukupuolensa toiseksi. Samassa yhteydessä kastreerilaki kumottiin. Kastreerilaki säädettiin vuonna 1970 ja sen avulla oli mahdollista anoa kastreeritusta Terveystieteiden tutkimuskeskuksesta transsukupuolisten sukupuolen korjaamistarkoituksessa. Ennen vuotta 2003 Suomessa ei ollut transsukupuolisten hoitoja tai sukupuolen korjaamista säätelevää lakia. Jonkin verran sukupuolenkorjauksia tehtiin jo ennen vuotta 2003, mutta tarkemman lainsäädännön puutteessa jouduttiin soveltamaan lakeja, joita ei ollut säädetty transsukupuolisia ajatellen. (Suhonen 2007, 62; Rauma 2012, 2–11.)

Vuonna 2003 voimaan tullessa laissa asetettiin neljä kriteeriä sukupuolen juridiselle vahvistamiselle. Henkilö vahvistetaan kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietolaissa (507/1993) tarkoitettuun väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän:

- 1) esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja että hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa sekä siitä, että hänet on steriloitu tai että hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön;
 - 2) on täysi-ikäinen;
 - 3) ei ole avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja
 - 4) on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.
- (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta, 28.6.2002/563.)

Rauma (2012) käsitteli pro gradu-työssään eduskunnassa vuosina 2001 ja 2002 käsiteltyä translakia koskevia eduskunnan täysistuntopöytäkirjoja, lakiesitystä sekä valiokunnan lausuntoa ja sosiaali- ja terveysministeriön mietintöä. Näiden kautta hän tutki sitä, millä tavalla niissä määritellään oikea ja väärä sukupuoli. Rauma erotteli näistä neljä teemaa: transsukupuolisuus sairautena, transsukupuolisuuden eettisyys ja lain kannattamiseen liittyvät arvot, transsukupuolisten ihmisten perhesuhteet ja seksuaalisuus sekä transsukupuolisuuteen liittyvä ”toiseus,” jolla tarkoitetaan asian käsittelyä siihen liittyvän harvinaisuuden ja onnettomuuden valossa. Näitä kaikkia teemoja käsiteltiin asiakirjoissa ja keskusteluissa kolmen eri diskurssin, kristillisen, lääketieteellisen ja ihmisoikeudellisen, kautta. Kristilliselle diskurssille oli tyypillistä, että translakia ja välillä myös transsukupuolisia ihmisiä vastustettiin kristillisten arvojen vastaisina. Lääketieteellisessä diskurssissa argumentit lain puolesta ja vastaan perusteltiin vetoamalla lääketieteeseen tai psykologiaan. Ihmisoikeusdiskurssia käytettiin yksilön itsemääräämisoikeuteen vedoten. (Rauma 2012, 2–77.)

Rauman (2012) mukaan eduskuntakeskusteluissa näkyi selvästi se, että transsukupuolisista puhuttaessa viitattiin koko ajan ryhmään, joka ei ollut paikalla. Keskustelujen myötä transsukupuolisista muodostui melko yhtenäinen kuva sairaina ja hoitoa tarvitsevinä ihmisinä, joiden elämä on vaikeaa. Lakikeskusteluissa näkyi selkeästi käytetty diskurssi. Lääketieteellisestä diskurssista katsottuna transsukupuoliset nähtiin sairaina ja joko lakiehdotuksen mahdollistamia hoitoja tai eheyttäviä hoitoja tarvitsevinä. Kristillisestä diskurssista käsin transsukupuoliset ihmiset nähtiin uhkana perhearvoille ja heidät yhdistettiin homoseksuaalisuuteen. Ihmisoikeusdiskurssista käsiteltynä transsukupuolisuus näyttäytyi

neutraalina ominaisuutena ja sukupuolenkorjaus miellettiin ihmisoikeudeksi. (Rauma 2012, 91.)

Translain myötä transsukupuolisista tuli ensimmäistä kertaa Suomessa juridisesti olemassa olevia subjekteja. Laki kuitenkin kohdistettiin nimenomaan transsukupuolisiin, eikä esimerkiksi yleisemmin niihin ihmisiin, jotka voisivat tarvita sukupuolenkorjausta tai muita kehon hoitoja. Laissa korostuu se, että ihmiset tulee jakaa yksiselitteisesti miehiin ja naisiin, eikä mahdollisuutta mies-nais-jaon ulkopuolelle jäämiseen ole. Valtaa päättää omasta sukupuolestaan ei asetettu yksilölle itselleen, vaan lainsäädäntö siirsi vallan psykiatrian edustajille. Juridinen pakko olla sukupuoleltaan joko mies tai nainen säilyi translain myötä muuttumattomana. Käytännössä kuitenkin myös mies- nais-jaon ulkopuolelle jättäytyneet ovat saaneet mahdollisuuden sukupuolenkorjaushoitoihin. Vuonna 2004 Suomessa tehtiin ensimmäinen niin kutsuttu transgender-diagnoosi, jonka saaneella oli tarve sukupuolenkorjaushoitoihin, mutta hän ei pitänyt itseään transsukupuolisena. (Suhonen 2007, 65; Rauma 2012, 93.)

Translakiin kuuluva lisääntymiskielto on saanut osakseen kritiikkiä. Translakia on käsitelty muun muassa eduskunnan kansallisinfossa. Peruspalveluministeri Maria Guzenina-Richardson lupasi vuonna 2012, että sosiaali- ja terveysministeriö asettaa vuonna 2013 työryhmän tarkastelemaan translain uudistustarpeita. Tasa-arvovaltuutetun mukaan valmisteluun on tärkeä saada mukaan transihmisten järjestöjen ja ihmisoikeusasiantuntijoiden edustus. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muiznieks antoi syyskuussa 2012 suosituksen, että Suomi poistaisi translaista lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen ja naimattomuusvaatimuksen, koska ne loukkaavat ihmisten oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen, yksityiselämään ja perhe-elämään. (Seta ry 2012, <http://www.seta.fi/uutiset.php?aid=17814>.)

Transsukupuoliset ovat ainoita ihmisiä, joiden sterilointi pelkästään tiettyyn ryhmään kuulumisen perusteella on Suomessa edelleen laillista. "Mielisairaiden ja vajaamielisten" pakkosteriloinneista tuli laittomia vuonna 1970. Translaissa on myös muita kohtia, joita voidaan pitää ongelmallisina. Translaki edellyttää sukupuolen vahvistamista haluavan henkilön naimattomuutta tai puolison lupaa henkilötunnuksen vaihtoon. Vaatimus heijastaa

avioliiton perinnettä yksityiselämää ja lisääntymistä kontrolloivana instituutiona. Lainsäädäntö hankaloittaa myös transsukupuolisten oikeutta perheen muodostamiseen. Vanhemmuutta koskevien lakien taustalla on oletus pysyvästä biologisesta sukupuolesta, joka on sama kuin juridinen sukupuoli. Myös translakia laatiessa haluttiin välttää se, että nainen voisi siittää lapsen, eikä laki anna juridiselle naiselle mahdollisuutta tunnustaa isyyttään. Ennen korjausprosessia talletettujen sukusolujen avulla lapsia saanut transnainen joutuu adoptoimaan omat biologiset lapsensa, jos hänen sukupuolensa on vahvistettu. Muutama vuosi sitten perheensisäinen adoptio ei ollut mahdollista. Nykyäänkin se edellyttää parisuhteen rekisteröimistä. (Kautto 2012, 16–17.)

3.5 Transsukupuolinen identiteetti

Transsukupuolinen identiteetti kehittyy monivaiheisena prosessina ja se alkaa usein jo ennen kuin koko asiaa osataan nimetä. Transsukupuolisten identiteetin muodostumisessa voi ajatella olevan neljä yleistä teemaa, jotka vaikuttavat heidän identiteetin rakentumiseen: lapsuudessa havaittu ristiriita mielen ja ruumiin välillä, toiminnan pysähtyminen, haaveet muutoksesta sekä siirtyminen. Lapsuudessa havaitussa ristiriidassa transsukupuolinen havaitsee ristiriidan oman koetun sukupuolen, sekä biologisen sukupuolen välillä. Lapsuudessa ja nuoruudessa tunnetaan painetta mukautua sukupuolirooliin. Toiminnan pysähtymisen vaihe on aikaa ennen kuin transsukupuolisella on mahdollisuus siirtyä koettuun sukupuoleen. Tänä aikana saatetaan vastustaa biologiseen sukupuoleen mukautumista ja elää ”sukupuolineutraalilla” alueella. Kun tämä vaihe on kestänyt tarpeeksi kauan ja transsukupuolinen alkaa kokea, että hänen on mahdotonta elää biologisessa sukupuolestaan, alkaa hän haaveilla muutoksesta sukupuolestaan. Tästä seuraa siirtymisen vaihe, joka tarkoittaa siirtymistä koettuun sukupuoleen. (Morgan & Stevens 2008, 587–595.)

Sukupuoli-identiteetin rakentumiseen vaikuttaa kaikki se keskustelu, jota sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta käydään. Esimerkiksi lääketieteellä on sukupuolen määrittelyssä hyvin vahva asema, ja se heijastuu myös politiikkaan. Keskustelua käydään myös muilla tieteenaloilla, esimerkiksi feministisessä ja antropologisessa tutkimuksessa sekä tieteellisen tutkimuksen lisäksi internetin keskustelupalstoilla, transihmisten vertaistukiryhmissä, ystävien

kanssa sekä kotona. Kaikkien näiden keskusteluiden kautta rakennetaan paitsi minäkuva ja identiteettiä, myös todellisuutta keskustelijoiden ympärillä. Minäkuvan muodostamiseen vaikuttaa myös samaistumiskohteet, roolimallit, kuvat ja mielikuvat ihmisistä. Sukupuoleltaan moninaisempia samaistumisen kohteita voi olla vaikea löytää. (Aarnipuu 2008, 62–63.)

Suomessa on tehty joitakin tutkimuksia suomalaisista transsukupuolisista. Laadullisia tutkimuksia ovat tehneet ainakin Hannuksela ja Tölle (1998), Rastas (1992), Huuska (1998) sekä Hellstén (2006). Näissä kaikissa tutkimuksissa tulee esiin teemoja, jotka liittyvät olennaisesti transsukupuolisen identiteetin rakentamiseen. Näitä tutkimuksia käsitellään seuraavaksi identiteetin rakentamisen näkökulmasta. Myös Vilka (2006) on tutkinut transsukupuolisia väitöskirjassaan. Tätä tutkimusta tarkastellaan tarkemmin luvussa 5.1. Transsukupuolisten tiedonhankintakäyttäytyminen.

Transsukupuolisten identiteetin tunnustaminen on usein pitkän ja ristiriitaisen prosessin tulos. Heidän minäkuvansa ja identiteettinsä rakentumisen ja sen vahvistumisen voidaan ajatella olevan koko elämän kestävä prosessi. Transsukupuoliset joutuvat käyttämään muita ihmisiä enemmän aikaa oman identiteettinsä miettimiseen. He joutuvat usein tilanteisiin, jotka kyseenalaistavat koko heidän identiteettinsä, niin seksuaali- kuin sukupuoli-identiteetinkin. Transsukupuolisuus -nimen löytäminen omalle huonolle ololle vahvistaa omaa identiteettiä, sillä nimen löytäminen auttaa selvittämään mistä oikein on ollut kyse. Itsensä nimeäminen transsukupuoliseksi ja oman transsukupuolisuuden hyväksyminen selkeyttävät yksilöiden minäkuva sekä heidän sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiään. Heidän identiteettinsä vahvistamisessa on tärkeää perheeltä ja läheisiltä saatu tuki. Leikkaushoito on tärkeä osa transsukupuolisen identiteetin vahvistamista, mutta muitakin kuin lääketieteellisiä toimenpiteitä, esimerkiksi erilaisia tukikäyntejä, tarvitaan, jotta omaa identiteettiä pystytään tukemaan ja vahvistamaan. (Hannuksela & Tölle 1998, 57–97.)

Hannukselan ja Töllin (1998) tutkimuksessa yleisin kanava Suomessa saada informaatiota omasta transsukupuolisuudesta on ottaa yhteyttä SETA:an. SETA tunnetaan paikkana, jossa ei moralisoida tai tuomita. Tieto aiheesta on lisääntynyt mediassa jatkuvasti, ja nuoremmat haastateltavat olivat tunnistaneeet oman transsukupuolisuutensa huomattavasti nopeammin kuin vanhemmat transsukupuoliset. Oman transsukupuolisuuden tunnistamisen jälkeen

kontaktit muihin transsukupuolisiin ovat tärkeitä oman identiteetin rakentamisessa ja sen vahvistamisessa. Informaation saaminen asiasta on tärkeää, sillä se helpottaa myös läheisten suhtautumista asiaan. Tietämättömyys on suurin syy vaikeuksiin, joita transsukupuolinen saattaa joutua kohtaamaan kerrottuaan asiasta läheisilleen. (Hannuksela & Tölli 1998, 81–88.)

Rastas (1992) on haastatellut tutkimuksessaan kahdeksaa suomalaista transsukupuolista henkilöä. Hänen haastattelujensa perusteella hormonilääkityksen aloittaminen on ollut transsukupuolisten elämän kohokohtia. Se symbolisoi valheelliseksi tunnetun elämän päättymistä, oman itsensä hyväksymistä ja omasta elämästä päättämisen alkamista. Sitä on usein edeltänyt hyvin pitkä taival itsensä ymmärtämisessä ja hyväksymisessä. Rastaan mukaan transsukupuolisella ei ole oikeutta transsukupuoliseen identiteettiin, vaan kyseessä on joko miehen tai naisen identiteetti. Transsukupuolisten elämässä identiteettiin liittyvät ongelmat kietoutuvat läheisesti siihen liittyvään sairaus-leimaan. Heidän on vaikea identifioida itsensä transsukupuolisiksi niin kauan kun he pelkäävät siihen liittyvää mahdollista leimautumista. Kun yksilö hyväksyy itsensä, transsukupuolisuudesta tulee positiivinen piirre minäkuvassa. (Rastas 1992, 48–60.)

Huuska (1998) on haastatellut viittä transsukupuolista ja yhtä transgenderiksi itseään määrittelevää ihmistä transsukupuolisen sukupuoli-identiteetin rakentumisesta. Huuska käytti tutkimusmenetelmänään narratiivista elämäntarinoiden analyysiä. Huuskan mielestä elämäntarinan kertomisen voi tulkita oman identiteetin rakentamiseksi, sillä elämäntarina narratiivina selittää ja perustelee kertojan nykyistä identiteettiä. Haastateltavat käyttivät useita, keskenään osittain ristiriitaisia sukupuolisuuden kulttuurisia jäsennostapoja identiteettiä rakentaessaan. Näitä jäsennostapoja olivat muun muassa sukupuoli-aituus, eroottisuus, androgynia ja moninaisuus. Tutkimuksessa sukupuoli-identiteetti näyttäytyi liikkuvana ja diskursiivisesti rakentuvana. Sukupuolen erilaisten kulttuuristen jäsennostapojen avulla ihmiset saavat resursseja, joita voi käyttää ja soveltaa omaa sukupuolisuuttaan jäsentäessään. Sukupuoli ei välttämättä ole olemista vaan tekemistä. (Huuska 1998, 14–105.)

Hellstén (2006) on tehnyt pro gradu-työn transsukupuolisten elämän rakentumisesta ja identiteetin muotoutumisesta. Tutkimuksessa tutkittiin kuinka transsukupuolisen nuoren identiteetti rakentuu aikuisikään mennessä heidän omin silmin katsottuna ja kuinka

transsukupuolisen nuoren kasvu nuoresta aikuiseksi etenee. Tutkimus oli laadullinen tutkimus ja siinä oli metodina narratiivinen menetelmä. Tutkimuksessa haastateltiin kahta henkilöä ja kolme henkilöä kirjoitti omasta elämästään kirjoitelman transsukupuolisuuden näkökulmasta. Yhteensä tutkittavia ihmisiä oli neljä, sillä yksi tutkittavista kirjoitti sekä kirjoitelman että osallistui haastatteluun. (Hellstén 2006, 3–40.)

Hellsténin tutkimuksessa tutkittavien seksuaali-identiteetti oli selkiytynyt ennen sukupuoli-identiteettiä, ja seksuaali-identiteetin selkiytyttyä myös sukupuoli-identiteetti oli alkanut selkiytyä nopeasti. Kuitenkin kaikilla oli ollut ennen tätä jonkinlaisia viitteitä sukupuoliristiriidasta. Tutkimuksen transsukupuolisilla tärkein käännekohta sijoittui puberteetti-iän alkuun, jolloin kehon muutokset alkavat tuntua ja näkyä. Keholla oli tärkeä merkitys tutkittaville, sillä transsukupuolisen identiteetin voi ajatella olevan ensisijassa ruumiillinen identiteetti, jonka kautta yksilön sisäinen olemus heijastuu. Transsukupuolisilla ruumiin vajavaisuus saa todellisen muodon sukupuoli-identiteetin tunnistamisen jälkeen, kun keho ei vastaakaan sisäistä olemusta. (Hellstén 2006, 75–78.)

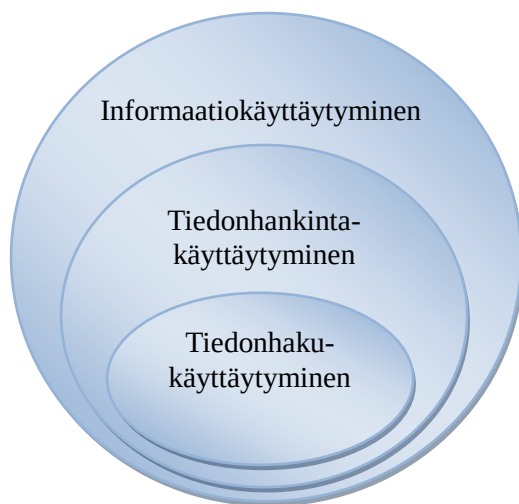
Transsukupuolisten oman identiteetin löytämisessä ja sen vahvistumisessa on tärkeää tiedon saaminen. Tiedon saaminen voi auttaa oman identiteetin määrittelyä ja ymmärtämistä. Jo pelkästään transsukupuolisuutta koskevien termien löytäminen voi viedä aikaa. Seuraavassa luvussa käydään läpi ihmisten erilaisia tapoja saada ja hankkia tietoa. Nämä tiedonhankinnan teoriat liittyvät myös transsukupuolisuutta ja sukupuoli-identiteettiä koskevaan tiedonhankintaan.

4 INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN JA INFORMAATIOKÄYTÄNNÖT

Esittelen luvussa 4 informaatiokäyttäytymisen ja informaatiokäytäntöjen teorioita sekä arjen tiedonhankintakäyttäytymiseen liittyviä malleja ja tutkimuksia. Monissa informaatiokäyttäytymisen teorioissa ja malleissa on tehty jako ammatilliseen ja ei-ammatilliseen tiedonhankintakäyttäytymiseen. Ihmisen identiteetti on monimutkainen ominaisuus, joka näkyy kaikilla elämän osa-alueilla, joten jako ammatilliseen ja ei-ammatilliseen tiedonhankintaan on tämän näkökulman kannalta yksioikoinen. Oma sukupuoli-identiteetti kuuluu kuitenkin enemmän ei-ammatilliseen tai arkeen liittyvään kuin ammatilliseen tiedonhankintakäyttäytymiseen, joten teoriapohjaltaan näihin arjen tiedonhankinnan teorialat ovat tässä tutkimuksessa parhaiten sovellettavissa.

Informaatiokäyttäytyminen ja informaatiokäytännöt ovat molemmat kattotermejä, jotka kuitenkin painopisteeltään eroavat toisistaan. Ne molemmat voidaan ymmärtää käsitteiksi, jotka liittyvät siihen, kuinka ihmiset ovat tekemisissä informaation kanssa. Informaatiokäyttäytyminen on suosittu ja enemmän käytössä oleva termi, informaatiokäytännöt taas on sille kriittinen vaihtoehto. Informaatiokäyttäytyminen kuvaa kaikkea sitä ihmisen käyttäytymistä, jossa yksilö on yhteydessä eri informaatiokanaviin. Se sisältää sekä aktiivisen että passiivisen informaation etsinnän ja käytön. Siihen kuuluu informaation satunnainen kohtaaminen, tarvitseminen, löytäminen, valitseminen, käyttäminen ja välttely. (Wilson 2000, 49; Case 2002, 3; Savolainen 2007, 109.)

Wilsonin (1999, 263) tiedonhankinnan mallin (kuvio 1) mukaan informaatiokäyttäytyminen on laajin termi ja se sisältää useita tiedonhankinnan ja -haun alueita. Sen alle kuuluu tiedonhankintakäyttäytyminen, jonka osana on tiedonhakukäyttäytyminen. Informaatiokäyttäytyminen on kokonaisuus suhteessa informaatiolähteisiin ja -kanaviin, sisältäen sekä aktiivisen että passiivisen tiedonhankinnan ja informaation käytön. Aktiivinen osa sisältää tarkoituksellisen tiedonhankinnan ja passiivinen osa taas sekä kasvotusten kommunikoinnin että passiivisen informaation vastaanottamisen esimerkiksi tv-mainosten kautta ilman tarkoitusta käyttäytyä informaation mukaan. (Wilson 2000, 49; Case 2002, 5.)

Kuvio 1. Tiedonhankinnan malli (Wilson 1999, 263.)

Tiedonhakukäyttäytymisellä tarkoitetaan kanssakäymistä, joka tapahtuu informaation hakijan ja tiedonhakemiseen käytetyn tiedonhankintakanavan välillä. Tiedonhakukäyttäytymisellä viitataan yleensä elektronisiin tiedonhankintakanaviin. Se on aktiivista tiedonhakua, jossa on tarkoituksena ratkaista jokin tavoite. Tiedonhankintakäyttäytymiseen kuuluu tiedonhakukäyttäytymisen lisäksi erilaiset tavat, joilla ihmiset käyttävät informaatioresursseja. Siihen kuuluu elektronisten kanavien lisäksi myös muut kanavat, ja vuorovaikutus niiden kanssa. Se sisältää myös tiedon hyödyllisyyden arvioinnin. Tiedonhankinnan tutkimus tutkii kolmea toisiinsa läheisesti liittyvää ilmiötä: tiedontarvetta, tiedonhankintaa ja tiedon käyttöä. (Savolainen 1999, 73; Wilson 2000, 49.)

Osana tiedonhankintakäyttäytymistä on tiedontarve. Sitä ei ole helppo tutkia, sillä se kuuluu ihmisen perustarpeisiin. Ihmisen tarve tietää ei kuitenkaan ole ensisijainen tarve verrattuna esimerkiksi tarpeeseen saada ruokaa, seuraa tai turvallisuutta. Tiedontarve voi olla epämääräinen tuntemus siitä, että jotakin ongelmalliseksi koettua asiaa ei ymmärretä riittävän selkeästi, tai toisaalta tiedontarve voidaan kuvata hyvinkin yksityiskohtaisesti. Tiedontarpeen käsite voidaan jakaa orientoivan ja ongelmalähtöisen tiedontarpeeseen. Orientoivan tiedontarpeen virittävät hankkimaan tietoa ajankohtaisista asioista eri medioita hyödyntämällä. Ongelmalähtöisen tiedontarpeen taustalla on jokin yksittäinen ongelma, joka vaatii ratkaisua. (Case 2002, 81; Haasio & Savolainen 2004, 25–26.)

Tiedon käytöllä viitataan yleensä eri tiedonlähteissä olevien informaatioisisältöjen relevanssin arvioimiseen. Relevanssia arvioidaan esimerkiksi luettaessa artikkelia tai kuunneltaessa luentoa. Relevanssin arvioinnissa on kyse siitä, kuinka tiedonhankkija suhteuttaa saamansa informaation aiempaan käsitykseen kyseisestä asiasta. Tiedonhankkijan käsitykset saattavat tarkentua, jolloin vastaanotettu ja tulkittu informaatio muuttaa jollakin tapaa kognitiivisia rakenteita tai mentaalisia malleja. Tiedon käytön tapoihin vaikuttavat voimakkaasti käsillä olevan tehtävän luonne sekä vaatimukset. (Haasio & Savolainen 2004, 31–32.)

Tiedonlähde tarkoittaa jotakin materiaalista kantajaa, jossa spesifinen informaatioisisältö on tarjolla esimerkiksi merkkijonoina. Tiedonlähteellä viitataan yleensä dokumenttiin, johon informaatioisisältö on tallennettu. Kaikki tiedonlähteet eivät ole kuitenkaan dokumentteja, vaan tiedonlähteenä voivat toimia myös henkilöt. Kanavalla tarkoitetaan organisoitua käytäntöä tai mekanismia, jonka avulla on mahdollista päästä tiedonlähteelle. Organisoitu käytäntö voi olla esimerkiksi kirjasto tai henkilö, kuten terveydenhoitojärjestelmään kuuluva henkilö. Henkilöstä puhuttaessa puhutaan yleensä tiedonvälittäjästä. (Haasio & Savolainen 2004, 19–20.)

Informaatiokäyttäytymisen voidaan nähdä kehittyvän ihmisen elämän aikana samalla tavalla kuin muidenkin sosiokognitiivisten taitojen. Informaatiokäyttäytyminen kehittyy eri vaiheiden kautta, joita määrittävät erilaiset piirteet ja kasvava kognitiivinen monimutkaisuus. Alle kaksivuotiaalla on rajoittunut kyky käsitellä ja yhdistellä informaatiota. Kaksivuotiaasta kuusivuotiaaksi yksilön kieli kehittyy, symbolinen ymmärrys paranee ja mielikuvitus paranee. Seitsemänvuotiaasta kaksitoistavuotiaaksi kehittyy induktiivinen logiikka, strategiat ja säännöt, sekä kategorisointi. Kaksitoistavuotiaasta kuusitoistavuotiaaksi kehittyy hypoteettisten ongelmien ratkaisukyky sekä logiikka ja systemaattinen ongelmienratkaisukyky. (Spink 2010, 56–62.)

4.1 Tiedonhankintakäyttäytyminen

Tiedonhankintakäyttäytyminen keskittyy kysymyksiin siitä, millä perusteilla yksilöt valitsevat tiedonlähteitä tai -kanavia, ja hyödyntävät niitä eri tarpeisiinsa. Määrällisesti suurin osa tiedonhankintatutkimuksesta on keskittynyt ammatillisen tiedontarpeiden, hankinnan ja

käytön tutkimiseen. Tutkimusta on tehty kuitenkin myös ei-ammattillisen tiedontarpeista, hankinnasta ja käytöstä. (Savolainen 1999, 75–77.)

Tiedonhankintatutkimuksessa voidaan kiinnittää huomiota tiedonhankinnan kohdentuneisuuteen. Siinä voidaan erottaa praktisen tiedon hankinta, joka palvelee jonkin yksittäisen ongelman ratkaisemista tai jonkin työtehtävän suorittamista. Praktisen tiedon hankinta ei välttämättä ole yksittäisten faktojen tarkastamista, vaan kyseessä voi olla myös pidempiaikainen prosessi. Yleisen mielenkiinnon vuoksi tiedon hankkimista kutsutaan orientoivaksi tiedon hankinnaksi. Se palvelee pidemmän aikavälin tarpeita, ja se voi liittyä esimerkiksi harrastuksiin. Orientoivan tiedon hankinnan sisällössä ja intensiivisyydessä voi olla suuriakin vaihteluita. (Savolainen 1999, 78.)

Tiedonhankintaprosessin voidaan ajatella alkavan ongelmasta, joka synnyttää tiedontarpeita. Tiedontarpeet voivat johtua esimerkiksi uteliaisuudesta, välttämättömyydestä hankkia tietoa jonkin ongelman ratkaisemiseksi tai kiinnostuksesta. Tiedontarpeet ilmenevät yksilön tuntemana epävarmuutena. Kun tiedontarve on tiedostettu, ryhdytään hankkimaan tietoa eri kanavista ja lähteistä. Vaihtoehtoisesti voidaan myös nojata omiin kokemuksiin. Kun yksilö kohtaa ongelman, hän tiedostaa tietojensa vajavaisuuden ja hänelle syntyy tiedontarve. Kun ongelmanratkaisuun vaadittu tieto on kohdennettu jostakin kanavasta, tietoaineksesta valitaan relevantti osuus, joka tyydyttää tiedon tarvitsijan sen hetkisen tiedontarpeen. Kun haluttu informaatio on saatu valitusta kanavasta, ihmisen käsitykset muuttuvat hänen antaessaan merkityksiä saamalleen informaatiolle. Kun tiedontarve on tyydyttynyt, uutta tietoa pyritään hyödyntämään. Jos tiedon hankkija havaitsee, ettei hankitun tiedon avulla pystytä ratkaisemaan ongelmaa tyydyttävästi, alkaa tiedonhankintaprosessi alusta. Kun ongelma on ratkaistu, voidaan punnita lopputuloksen aiheuttamia hyötyjä ja haittoja. (Haasio & Savolainen 2004, 43–46.)

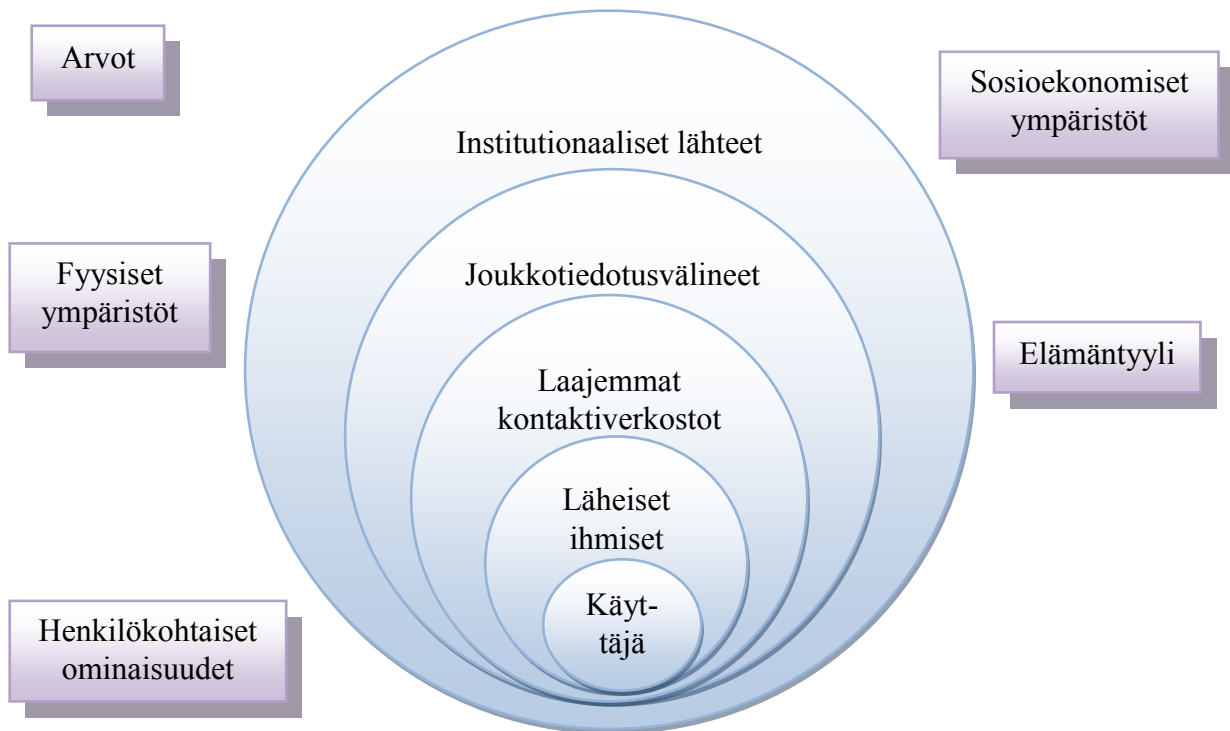
Internetin käytön räjähdysmäinen kasvu 1990-luvun lopulla on muuttanut ihmisten tiedonhankintakäyttäytymistä oleellisesti. On muodostunut uusi, keskeinen tiedonlähde, jota voidaan käyttää niin tiedonhankinnan, kommunikoinnin kuin viihteenkin vuoksi. Tiedonhankinnan kannalta Internet on tärkeä kanava ajantasaisuutensa ansioista. Internet on

tiedonhankintakanavan ohella myös kommunikatiivinen ja viihteellinen media. (Haasio & Savolainen 2004, 134–135.)

4.2 Arkielämän tiedonhankintakäyttäytyminen

Jokaisen yksilön arki jakaantuu erilaisiin osa-alueisiin, joilla toimiminen edellyttää erilaisia rooleja. Useimpien ihmisten arkielämä jakaantuu kahteen pääalueeseen: työhön ja työn ulkopuoliseen toimintaan. Arkielämän tiedonhankintakäyttäytymisellä tarkoitetaan ei-työhön liittyvää tiedonhankintakäyttämistä, eli kaikkea sitä, mikä kuuluu työn ulkopuoliseen maailmaan. Arkielämän käsitteeseen voidaan tiedonhankinnan yhteydessä sisällyttää kaikki, mikä liittyy ihmisenä olemiseen ja toimimiseen. (Savolainen 1993, 15–39.) Merkittävä osa arkielämän tiedonhankinnan tutkimuksesta on keskittynyt kysymyksiin siitä, miten eri lähteitä ja kanavia hyödynnetään orientoivan ja ongelmalähtöisen tiedontarpeiden tyydyttämiseen (Haasio & Savolainen 2004, 110).

Williamson (1998, 35–37) on muodostanut oman tutkimuksensa pohjalta arkielämän tiedonhankintaan liittyvän tiedonhankinnan ympäristöjen mallin (kuvio 2), jossa tiedonhankinta on osana sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä, jotka vaikuttavat lähteiden ja kanavien valintaan. Henkilöiden omat sosiokulttuuriset taustat, arvot, fyysiset ympäristöt ja ominaisuudet vaikuttavat heidän tiedonhankintakäyttäytymiseensä. Mallissa eri lähteet ja tiedonhankinnan kanavat sijoittuvat eri vyöhykkeille niiden tärkeyden mukaan.

Kuvio 2. Arkielämän tiedonhankinnan ympäristöt (Williamson 1998, 36.)

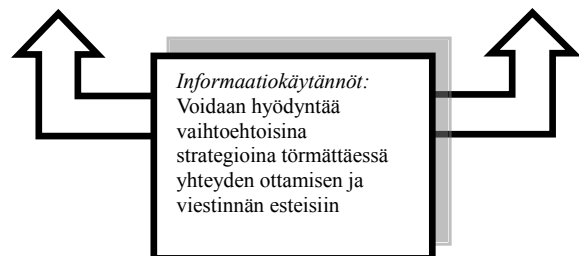
Dervin (1992, 61–84) on esittänyt Sense Making-teorian, joka liittyy arkielämän tiedonhankintakäyttäytymiseen. Hänen mallissaan tiedontarvitsijalla on tiedoissaan aukko, joka synnyttää tiedontarpeen. Tiedon tarvitsija kohtaa siis kuilun, joka hänen täytyy ylittää jollakin tapaa. Kysymällä kysymyksiä, keksimällä ideoita ja hyödyntämällä resursseja tiedon tarvitsija voi ylittää tiedollisen aukon. Tiedonhankintaprosessiin kuuluu kysymysten tekeminen, datan kerääminen ja datan analysoiminen. Tämän tehtyään tiedon tarvitsija käyttää saamaansa tietoa. Tiedon tarvitsija voi kuitenkin kohdata myös erilaisia esteitä yrittäessään päästä tiedollisen aukon yli. Olennaisinta Dervinin mallissa on se, että tiedon tarvitsijaan vaikuttaa aika ja paikka, sekä halu ratkaista kohtaamansa ongelma tai tiedontarve. Dervinin Sense Making-teorian tärkeimpänä sovelluksena voidaan pitää aikajana-haastattelua, jossa tiedonhankintaprosessi voidaan rekonstruoida ”tilanne-kuilu-käyttö” –ajattelun avulla. Tätä sovellusta käytettäessä tutkittavilta kysytään mistä ongelmatilanne tiedonhankinnassa johtui, millaisia kysymyksiä se herätti, mitä vastauksia kysymyksiin etsittiin ja kuinka löytynyt tieto auttoi ongelman ratkaisemisessa. (Dervin 1992, 61–84; Haasio & Savolainen 2004, 67.)

4.3 Informaatiokäytännöt

McKenzen (2003) informaatiokäytäntöjen malli liittyy erityisesti jokapäiväisen tiedon hankintaan. Mallissa otetaan huomioon tiedonhankintakäyttäytymisen monimuotoisuus ja se, että tiedonhankinta ei ole aina aktiivista. Niemelä (2006, 163) esittelee väitöskirjassaan informaatiokäytäntöjen täydennetyn mallin, joka pohjautuu McKenzien malliin (kuvio 3).

Yksilö kontekstissaan

Tapa ↓	Vaihe →	Yhteyden ottaminen lähteisiin ja kanaviin	Vuorovaikutus
Aktiivinen etsintä		Aktiivinen hakeutuminen identifioitulle lähteelle spesifillä informaatiomaaperällä	Ennalta suunnitellun kysymyksen esittäminen, aktiiviset kyselystrategiat, kuten kysymyslistojen käyttö
Aktiivinen seuranta		Sopivan lähteen tunnistaminen; silmäily sopivalla informaatiomaaperällä	Kysymyksen esittämismahdollisuuden tunnistaminen; aktiivinen havainnointi ja kuunteleminen
Kohdentumaton havainnointi		Satunnaiset onnekkait kohtaamiset ennakoimattomissa paikoissa	Havainnointi tai sattumalta kuuleminen odottamattomissa tilanteissa, tuttavien kanssa jutteleminen
Informaation saaminen toisen henkilön kautta		Tiedonhankkijana tunnistetuksi tuleminen; ohjautuminen lähteelle portinvartijan kautta	Informaation saaminen, kun joku toinen kertoo asiasta
Informaatiosta pidättäytyminen		Etääntyminen tai pidättäytyminen lähteestä tai kanavasta	Informaation saamatta jääminen; osattomuus informaatiosta

Kuvio 3. Informaatiokäytäntöjen täydennetty malli (McKenzie 2003; Niemelä 2006, 163.)

Mallissa jaotellaan erilaisia tapoja ja vaiheita, jotka liittyvät informaatiokäyttämiseen. Malli sisältää viisi erilaista tapaa (aktiivinen etsintä, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi, informaation saaminen toisen henkilön kautta ja informaatiosta pidättäytyminen) sekä kaksi vaihetta (yhteyden ottaminen läheisiin ja kanaviin sekä vuorovaikutus). Malli eroaa McKenzien mallista siinä, että Niemelä ottaa mallissaan huomioon myös informaatiosta pidättäytymisen. (Niemelä 2006, 163.)

Aktiivinen etsintä on suuntautunut tiedonhankintaan. Siinä etsitään spesifisti ennalta identifioitu tiedonlähde, tehdään tiedonhaku systemaattisesti jo tiedetystä aiheesta, kysytään ennalta suunniteltuja kysymyksiä ja käytetään aktiivisia kyselystrategioita. Aktiivinen seuranta on informaatiokäytäntönä vähemmän suunnitelmallista ja kohdentuu väljemmin spesifeihin teemoihin. Aktiiviseen seurantaan kuuluu lähteiden vain osittain suuntautunut selailu tai silmäily informaation hankkimisen kannalta todennäköisissä paikoissa, fyysisten ominaisuuksien tai käyttäytymisen systemaattinen havainnointi, spontaanien kysymysten esittämisen tilanteiden tunnistaminen ja aktiivinen keskustelujen tai kysymysten kuunteleminen sopivissa tilanteissa. Kohdentumaton havainnointi tarkoittaa tilanteita, joissa lähteeseen päädytään onnekkaan sattuman kautta ennakoimattomassa paikassa ja tilanteessa sattumalta. Tällaisia ovat esimerkiksi tuttavien kanssa jutteleminen tai se, kun tiedonlähteitä havainnoidaan yksinomaan yleisesti. Informaation saaminen toisen henkilön kautta tarkoittaa tilanteita, joissa ihminen tutustuu lähteeseen tai on yhteydessä siihen jonkun toisen henkilön kautta. Toinen henkilö voi olla suoraan tiedonlähteenä, portinvartijana tai välittäjänä. Informaatiosta pidättäytymistä tapahtuu kun yksilö pyrkii tietoisesti välttämään tai jättämään huomiotta jonkin kanavan tai tiedonlähteen välittämää informaatiota. (Niemelä 2006, 34–161.)

Niemelä (2006, 151) on soveltanut McKenzien informaatiokäytäntöjen mallia arjen informaatiokäyttämiseen mediankäytön kontekstissa. Soveltamalla mallia ikääntyneiden arkisen informaatiokäyttämisen tutkimukseen Niemelä huomasi, että empiirisen aineiston analysoiminen neljän eri informaatiokäytännön teoreettisen käsitteen avulla soveltuu alkuperäistä rajattua tiedonhankintaa laajempiin yhteyksiin. Niemelän tutkimus pitäytyi kuitenkin informaatiokäyttämisen analyysissä tasolla, jolla ei eritellä eri kanaville spesifien informaatiokäytäntöjen osuuksia, ominaispiirteitä eikä kanavien keskinäistä vuorovaikutusta.

Informaatiokäytäntöjen mallia voi soveltaa identiteetin rakentumiseen liittyvässä informaatiokäyttämisen tutkimuksessa, sillä siinä otetaan huomioon yksilön monet eri tavat saada tietoa jostakin asiasta. Tässä mallissa otetaan huomioon informaatiokäyttämisen malleja laajemmin yksilön arki, jossa kaikki tiedon saaminen ei välttämättä ole aktiivista etsintää ja hakua, vaan osa tiedosta voi tulla sattumalta ympäristön kautta. Mallissa otetaan huomioon myös muiden ihmisten tärkeys informaation saamisessa. Identiteettiin liittyvä informaatiokäyttämisen prosessi on pitkäaikainen prosessi, jossa tiedon saaminen ei ole yksittäinen tapahtuma, vaan koko elämän ajan jatkuva prosessi. Identiteetti rakentuu koko ajan suhteessa yksilön ympäristöön, ja sitä muokkaa ympäristön kautta saatu tieto, informaatio ja käsitykset.

4.4 Tiedonhankinnan esteet

Tiedonhankintakäyttämiseen kuuluu mahdollisuus päästä käsiksi tietoon. Tiedon saamiseen liittyy fyysisiä, kognitiivisia, affektiivisia, taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia ongelmia. Nämä voidaan jakaa kolmiosaiseksi prosessiksi, jonka osat ovat fyysinen, yksilöllinen ja sosiaalinen mahdollisuus päästä käsiksi informaatioon. Fyysinen tarkoittaa mahdollisuutta hankkia informaatiota, yksilöllisyys taas mahdollisuutta ymmärtää saamaansa informaatiota ja sosiaalinen mahdollisuutta käyttää saamaansa informaatiota sosiaalisessa kontekstissa. Internetin tultua osaksi tiedonhankintaprosessia ovat tiedonhankinnan mahdollisuudet muuttuneet, sillä Internetissä on läsnä myös vahva mahdollisuus myös sosiaaliseen kanssakäymiseen ja tiedon jakamiseen. (Jaeger & Burnett 2010, 57–87.)

Tiedonhankintaan saattaa liittyä esteitä. Wilson (1997) jakaa tiedonhankintaan vaikuttavat esteet viiteen kategoriaan. Näitä ovat psykologiset, demografiset, rooli-sidonnaiset tai ihmistenväliset, ympäristöstä johtuvat sekä tiedonlähteisiin liittyvät esteet. Psykologiset esteet ovat henkilökohtaisia tiedonhankintaan vaikuttavia ominaisuuksia, joita ovat esimerkiksi tunteet ja koulutus. Ihmiset eivät välttämättä halua tietoa, joka saa heille epämukavan olon, vaan he hakevat tietoa, joka tukee heidän omia näkemyksiään ja arvojaan. Ihmiset saattavat myös valikoida tietoa. Henkilökohtaiset esteet voivat liittyä myös fyysisiin ominaisuuksiin, kuten kuulo- tai näkövaikeuksiin, kognitiivisiin ominaisuuksiin, kuten vähäiseen

ennakkotietämykseen, tai affektiivisiin ominaisuuksiin, kuten tilanteeseen liittyvään jännitykseen. Lisäksi tiedon saamiseen vaikuttaa koulutustaso ja ennakkotietämys. Demografiset piirteet, kuten ikä, sukupuoli ja muut ominaisuudet saattavat vaikuttaa tiedonhankintaan. Tiedon saamiseen voi vaikuttaa myös roolisisidonnaiset tai sosiaaliset esteet. Nämä liittyvät ennen kaikkea muiden ihmisten kautta saatavaan tietoon. Näitä voi olla tiedon antajan asenne ja muiden ihmisten läsnäolo. Roolisisidonnaiset tai sosiaaliset esteet saattavat vaikuttaa myös siihen, ettei tiedon hankkija pääse käsiksi tietoon tai hän turhautuu tiedon hakemiseen. Ympäristöstä johtuvat esteet ovat taloudellisia, ajanjaksollisia, maantieteellisiä, sijainnillisia tai kulttuurisia. Taloudelliset esteet voivat liittyä taloudellisiin kuluihin tai tiedonhankintaan käytettyyn aikaan. Tiedonlähteen ominaisuuksista johtuvat esteet vaikeuttavat mahdollisuutta päästä käsiksi tietoon tai kommunikaatioon käytettyyn kanavaan. Tiedonlähteestä johtuvia esteitä voi olla myös vaikea pääsy ja tiedonlähteen epäluotettavuus. (Wilson 1997, 552–569.)

4.5 Tiedon jakaminen ja yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen

Informaatiokäyttäytymisen perinteisessä tutkimuksessa on usein keskitytty yksilöön, joka hankkii ja käyttää tietoa. Informaatiokäyttäytymiseen kuuluu kuitenkin osana myös tiedon saamiseen liittyvät kollektiiviset puolet, kuten konsultointi, informaation jakaminen, muiden ihmisten käyttäminen tiedonlähteinä sekä muiden vaikutus tiedon saamiseen. Kollektiivinen ja yhteistyönä tehtävä tiedon hankinta voi olla luonnollinen ja yleinen osa yksilön informaatiokäyttäytymistä. (Talja 2002, 149–153.)

Tiedon jakamista voi tapahtua monella eri tavalla. Talja (2002) tutki opiskelijoiden tiedon jakamista projektitöissä. Hän erotti viisi tapaa jakaa tietoa: strategisen jakamisen, paradigmaattisen jakamisen, ohjaavan jakamisen, sosiaalisen jakamisen sekä jakamatta jättämisen. Strateginen jakaminen tarkoittaa sitä, että joku projektia tekevässä ryhmässä hakee relevanttia tietoa ja jakaa sitä muulle ryhmälle yrittäen näin maksimoida tiedon hyödyllisyyden ryhmälle. Paradigmaattinen jakaminen on tavoitteellista tiedon jakamista samalla tavalla kuin strateginen tiedon jakaminen. Siinä keskitytään ratkaisemaan ryhmässä jotakin uutta ongelmaa, ja hankkimaan sekä jakamaan siihen liittyvää tietoa. Ohjaava jakaminen on esimerkiksi opettajan ja oppilaan välistä tiedon jakamista. Sosiaalisessa

jakamisessa informaatiota jaetaan yhteistyön rakentamisen kannalta, eikä siinä välttämättä pyritä jakamaan tietoa, joka auttaisi jossakin ongelmassa suoraan. Kaikissa tilanteissa tietoa ei kuitenkaan haluta jakaa. Tiedon jakamatta jättäminen saattaa liittyä esimerkiksi siihen, että tutkittavat ilmiöt tai projektin aihe on niin harvinainen, ettei löydetyn tiedon ajatella olevan aiheen kannalta hyödyllinen. (Talja 2002, 150–152.)

Informaatiokäyttäytyminen voi olla yhteisöllistä. Yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen määritellään aktiviteetiksi, jossa kaksi tai useampi toimija kommunikoi informaation identifioimiseksi suorittaakseen tehtävän tai ratkaistaakseen ongelman. Yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen sisältää prosessin, jossa ongelma identifioidaan, analysoidaan tiedontarve, laaditaan kysymys, tehdään tiedonhankinta, evaluointi, esitetään tulokset ja asetetaan tulokset ongelman ratkaisemiseksi. Yhteisöllisessä informaatiokäyttäytymisessä informaatio jaetaan yleensä heti tilanteessa ollessa muiden tiimijäsenten kanssa, jotka yrittävät löytää informaatiota samaan asian ratkaisemiseksi. (Talja & Hansen 2006, 113.)

Yhteistyö liittyen tiedonhakuun ja tiedonhankintaan voi johtua monesta syystä. Siihen voi liittyä se, että ihmiset jakavat saman tiedontarpeen, saman tiedonhakutavan, samat hakutulokset tai samat hankintavälineet. Samoihin hankintavälineisiin voi liittyä myös samantyyppistä prosessointia. He voivat myös tallettaa potentiaalisesti hyödyllistä tietoa ryhmän takia. (Talja & Hansen 2006, 123.)

4.6 Informaatiokäyttäytymisen ja –käytäntöjen suhde

Informaatiokäyttäytymisen termistä on tullut suosittu kattotermi 1990-luvun lopusta alkaen. Informaatiokäytännöt on vähemmän käytetty termi informaatiokäyttäytymiseen verrattuna. Informaatiokäytäntöjen konsepti eroaa informaatiokäyttäytymisestä siinä, että se vie huomion pois käyttäytymisestä, toiminnasta, motivaatioista ja tavoista kohti eri ryhmien jäseniä ja heidän päivittäistä toimintaansa. Informaatiokäytännöt antaa suuremman roolin sosiaalisille ja kulttuurisille näkökulmille ja keskittää huomion informaation jakamiseen. (Savolainen 2007, 112–127.)

Savolaisen (2008) mukaan informaatiokäytäntöjen konseptilla tarkoitetaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti muotoutuneita tapoja tunnistaa, etsiä, käyttää ja jakaa informaatiota eri lähteiden kautta. Näitä lähteitä voi olla esimerkiksi televisio, sanomalehdet ja Internet. Nämä käytännöt ovat usein tavoiksi muodostuneita, ja ne voivat liittyä sekä työhön liittyvään että arkielämän kontekstiin. Informaatiokäytäntöjen konseptissa tarpeet ja yksilöiden kognitiiviset rakenteet eivät ole keskiössä, vaan huomio on keskitetty sosiaalisiin toimijoihin. Informaatiokäyttäytymisen konseptissa taas ajatellaan informaation etsijöiden olevan tietoa tarvitsevia yksilöitä, jotka metsästävät tietoa eri lähteistä ja kanavista. Informaatiokäyttäytyminen liittyy erityisesti työelämään, mutta ihmisillä voi tulla tiedontarpeita myös työelämän ulkopuolella, jolloin on kyseessä arkielämän informaatiokäyttäytyminen. Informaatiokäyttäytymisen konseptissa oletetaan, että tiedontarve johtaa tiedonhankintaan eri kanavia hyödyntäen. (Savolainen 2008, 2–4.)

5 SUKUPUOLI- JA SEKSUAALIVÄHEMMISTÖJEN INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN

Identiteetti on yksi ihmisen elämän kuuluva osa-alue, johon yksilöllä voi liittyä tiedontarpeita ja tiedonhankintakäyttäytymistä. Sukupuoli-identiteetti on yksi identiteetin osa, johon liittyen osa ihmisistä hakee aktiivisesti tietoa. Vilkan (2010) mukaan tiedoilla, taidoilla ja harjaantumisella on merkittävä tehtävä siinä, miten käsitykset omasta ja myös toisten sukupuolesta ja seksuaalisuudesta muotoutuvat. Sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan jäsentävän ihmisen tiedonlähteinä toimivat omalle kohdalle sattunut kokemus, vertaisryhmän puheet tai kirjoittamat omaelämäkerrat, ystävät, keskustelut kirkon, sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan sekä lääketieteen ammattilaisten kanssa, kaunokirjallisuus, lääketieteelliset artikkelit ja kirjat, eri tieteentekijöiden julkaisut, elokuvat, televisio-ohjelmat, mainokset, lehdet, musiikki, taide sekä nykyään Internet. Internetistä on kaikkien saatavilla valtava määrä tietoa niin sukupuolesta, seksuaalisuudesta kuin niiden monimuotoisuudestakin. Kaikkien sukupuoli- ja seksuaalitetoutta jakavien tiedonlähteiden kanssa ongelmana on kuitenkin se, että sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuutta koskeva tieto jää usein joko tutkijoiden tai oman sukupuolensa tai seksuaalisuutensa kanssa kamppailevien henkilön omaksi tiedoksi. (Vilka 2010, 107–108.)

Sukupuolivähemmistöjä koskevan tiedon jakamiseen liittyy ongelmia. Tietoa tuottavat usein sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, jolloin tieto voi olla usein politisoitunutta. Tietoa tuottavat myös valtainstanssit, kuten lääketiede ja pedagogiikka, jotka usein saattavat normittaa seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta koskevan tiedon kaksijakoisen sukupuoli- ja seksuaalijärjestelmän mukaan ottamatta huomioon monimuotoisuutta. Sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta koskevasta tiedosta puuttuu myös paljon tärkeää informaatiota, esimerkiksi intersukupuolisuus on noussut vasta äskettäin esiin julkisesti. (Vilka 2010, 108–109.)

5.1 Transsukupuolisten tiedonhankintakäyttäytyminen

Vilkan (2006) väitöskirjassa tarkastellaan, mikä on omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla. Tutkimusaineistona on Herculine Barbinin 1860-luvulle sijoittuva teos *Herculine Barbin*, Christine Jørgensenin 1950-luvulle

sijoittuva teos *Christine Jørgensen. A Personal Autobiography*, Kate Bornsteinin 1970-luvulle sijoittuva teos *Gender Outlaw* sekä Deirdre McCloskeyn 1990-luvulle sijoittuva teos *Crossing. A memoir*. Omaelämäkerrat eivät ole autenttista tutkimusaineistoa, vaan kirjoittajat ovat kirjoittaneet teoksensa eri syistä ja eri lähtökohdista. Kuitenkin elämäkerroissa näkee kuinka tutkittavat ovat kokeneet oman sukupuolisuutensa suhteessa ympäröivään maailmaan. (Vilkkä 2006, 3–43.)

Aineistossa oli keskeisinä sekä vahvasti myönteisiä että kielteisiä tunteita sukupuoleen liittyen. Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisessa nousivat kielteiset tunteet luonnollisesti vahvimpana lapsuuden, nuoruuden ja varhaisen aikuisuuden kokemuksina. Myöhemmässä vaiheessa, kun oma sukupuoli oli mielletty joksikin ja alkoi oman kokemuksen vahvistamisen prosessi tai prosessi oli jo ”päättynyt”, myös myönteiset tunnot valtasivat kokemuksissa vahvimmin alaa. Jokainen kirjoittaja koki yhteiskunnassa sukupuoliin liittyvää tiedon puutetta ja etenkin puutetta tiedosta, jonka kautta voisi ymmärtää oman sukupuoliristiriidan kokemusta. (Vilkkä 2006, 43.)

Kasvatus ei riittänyt identiteetin rakentamisen tiedon perustaksi, koska elämänkertojen kirjoittajat eivät sosiaalistuneet syntymäsukupuoleensa. Henkilöiden tiedonhankinta johti tietoon sukupuolen määrittämisen biologis-institutionaalisista ehdoista ja myös sukupuoleen liittyvästä moninaisuudesta yhteiskunnassa sekä jatkuvaan omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen vahvistamiseen. Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen vahvistaminen johti heidän varmuuteensa omasta sukupuolestaan ja päätökseen korjata oma sukupuolensa subjektiivista kokemusta vastaavaksi. Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen tiedonlähteinä toimivat kaunokirjallisuus, lääketieteelliset artikkelit ja kirjat, Internet, kirkon ja lääketieteen ammattilaiset sekä läheiset ystävät ja toiset ristiinpukeutajat tai transsukupuoliset. Näille tiedonlähteille hakeuduttiin, kun omaa sukupuolta koskevat tunnot alkoivat olla itselle ylitsepääsemättömiä käsitellä. (Vilkkä 2006, 43–126.)

Transsukupuolisille sukupuoli ei ole itsestään selvä vaan moninainen, ristiriitainen ja ongelmalähtöinen. Moninaisuudella Vilkkä tarkoittaa sitä, että useimmat sukupuolenkorjauksen läpikäyneet transsukupuoliset kunnioittavat kaksijakoista

sukupuolijaottelua ja tahtovat sukupuolenkorjauksen jälkeen tulla kohdelluksi subjektiivisen kokemuksensa mukaisesti joko ”miehenä” tai ”naisena”. (Vilkkä 2006, 126.)

Yhdysvalloissa on tehty ainakin neljä transsukupuolisiin kohdistuvaa tutkimusta informaatiotutkimuksen alalla. Adams ja Peirce (2006) ovat tutkineet transsukupuolisten tiedontarpeita. He hyödynsivät teoriapohjanaan Dervinin Sense making-teoriaa. Tässä tutkimuksessa haastateltiin osaa tutkittavista sähköpostilla ja osaa kasvokkain fokusryhmissä. Tarkkaa haastateltavien määrää Adams ja Peirce eivät mainitse. Heidän mukaansa transsukupuolisilla on suuri ristiriita sen välillä, kuinka he kokevat oman sukupuolensa ja kuinka ulkopuolinen maailma suhtautuu heidän sukupuoleensa. Tämä ristiriita luo perustavanlaaisen tiedollisen kuilun transsukupuolisten elämään. (Adams & Peirce 2006, 1–6.)

Heidän tutkimuksessaan transsukupuolisille tärkein tiedonlähde omasta sukupuoli-identiteetistä oli Internet. Internet tarjoaa parhaimman mahdollisuuden etsiä tietoa anonyymisti, toisin kuin kirjastot ja kirjakaupat. Huonona puolena Internetissä tiedonlähteenä pidettiin sitä, että Internetissä on myös harhaanjohtavaa tietoa ja etsittäessä tietoa transsukupuolisuudesta linkit johtavat usein pornosivustoille. Myös televisio-ohjelmat ja elokuvat olivat tiedonlähteitä transsukupuolisuuteen. Lisäksi tukiryhmät auttoivat tiedon saamisessa. Haastateltavat olivat käyttäneet tiedonlähteinään myös kirjoja ja jotkut teokset korostuivat tärkeimpinä tiedonlähteinä haastateltaville. (Adams & Peirce 2006, 1–6.)

Taylor (2002) tarkastelee artikkelissaan transsukupuolisia kirjaston näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa tarkoituksena on kartoittaa transsukupuolisten tiedonhankintakäyttäytymistä ja tutkia kuinka tiedontarpeet muuttuvat ajan myötä. Hänen mukaansa kirjastopalvelut ovat usein unohtaneet sukupuolivähemmistöjen tiedontarpeet ja tiedon käytön. Taylor käytti tutkimusmenetelmänä kyselyä, johon vastasi 48 transsukupuolista. Kysely toteutettiin sähköpostilla. Suurin osa vastaajista piti Internetiä tärkeänä tiedonlähteenä liittyen transsukupuoliseen identiteettiin ja ongelmiin. Internetissä tärkeimpänä piirteenä pidettiin sen mahdollisuutta anonyymiyteen. Muita tärkeitä tiedonhankinnan kanavia vastaajille olivat transsukupuoliset kaverit ja tukiryhmät sekä tieto- ja elämäkertakirjallisuus. Tutkimuksessa kävi ilmi se, että transsukupuolisten tiedontarpeet muuttuivat identiteetin vakiinnuttua itsensä hyväksymisestä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Taylor 2002, 86–95.)

Myös Beirigerin ja Jacksonin (2007) tutkimus käsitteli transsukupuolisten tiedontarpeita kirjaston näkökulmasta. Transsukupuolisten tiedontarpeet ovat seksuaalivähemmistöjä moninaisemmat, sillä heidän tiedonhankintaprosessinsa on jatkuva ja pitkäaikainen. Tutkimus toteutettiin kyselynä, ja siihen vastasi 99 henkilöä. Myös tässä tutkimuksessa tuli ilmi, että Internet on tärkeimpiä tiedonlähteitä transsukupuolisille. Tässä tutkimuksessa näkyi myös se, että kirjaston vaikutus transsukupuolisten henkilöiden tiedonhankintaan on vähäinen. (Beiriger & Jackson 2007, 45–52.)

Thompson (2012) on koonnut aiempien Yhdysvaltalaisen tutkimusten pohjalta ohjeita, joiden avulla kirjastopalveluita transsukupuolisille voi parantaa. Viime vuosina kirjastopalveluita lesboille, homoseksuaaleille, biseksuaaleille ja transsukupuolisille on kehitetty, mutta transsukupuolisten tarpeet ovat kuitenkin jääneet osaksi huomioimatta. Aiempien tutkimusten pohjalta koottuna Thompsonin mukaan transsukupuolisten tiedontarpeita vastaavaa materiaalia pitäisi löytyä enemmän, mutta materiaalin avulla pitäisi pystyä myös parantamaan ei-transsukupuolisten tietämystä asiasta. Kirjastojen tulisi ottaa huomioon erityiset tarpeet, joita transsukupuolisilla on, ja pyrkiä vähentämään tiedon saamiseen liittyviä esteitä. Esteinä voi esimerkiksi olla kirjaston henkilökunta, yksityisyyden puute ja pelot. Myös se, että materiaalia aiheesta ei ole, tai se ei ole enää ajan tasalla, voi olla tiedonhankinnan esteenä. (Thompson 2012, 1–12).

5.2 Intersukupuolisten tiedontarpeet ja tiedonhankinta

Rissanen (2012) on tutkinut pro gradu-työssään intersukupuolisten tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Intersukupuoliset ovat yksi sukupuolivähemmistöistä. Intersukupuolisten tiedontarpeet ovat läheisessä yhteydessä myös transsukupuolisten tiedontarpeisiin, mutta Rissanen mukaan suurimpana erona intersukupuolisten ja transsukupuolisten välillä on se, että transsukupuoliset hakeutuvat lääketieteellisiin hoitoihin omasta tahdostaan aikuisiällä tai aikaisintaan teini-ikäisinä, kun taas intersukupuolisille tehdään leikkauksia ja kehon muokkauksia usein jo lapsena, ja joskus myös vastoin heidän omaa tahtoaan. Kuitenkin molemmat ihmisryhmät kokevat samantapaisia tiedontarpeita omaan identiteettiinsä ja kehoonsa liittyen jossain vaiheessa elämäänsä. (Rissanen 2012, 17.)

Rissanen hyödynsi tutkimuksessaan Dervinin (1992) Sense making-teoriaa. Aineistona Rissasella oli kolmen intersukupuolisen teemahaastattelut sekä tutustuminen Transtukipisteen kirjastoon sekä verkkosivuihin. Rissasen tutkimuksessa jokaisella hänen kolmesta haastatellusta intersukupuolisesta oli ollut ongelmana tiedon saamisen kanssa. Kaikki haastatellut olivat olleet epätietoisia omasta tilastaan ja joutuneet elämään epätietoisuudessa. Jos itsellä ei ole käsitystä omasta tilastaan, ovat myös tiedontarpeet epämääräisiä. Intersukupuolisilla tiedontarpeet ja asiat, joihin apua kaivattiin, muuttuivat iän myötä. Merkittävintä Rissasen tutkimuksessa oli se, että kaikilla intersukupuolisilla oli ollut suuria esteitä tiedonhankinnassaan. Terveystenhuoltojärjestelmät olivat tarjonneet intersukupuolisille puutteellista tai jopa harhaanjohtavaa tietoa heidän omasta tilastaan. Oman vaikeutensa tiedonhankintaan aiheutti myös ympäristön torjuva suhtautuminen tilaan liittyen ja pelko kysyä omasta tilasta. Tietoa aiheesta on olemassa niukasti, eikä sitä ole helposti saatavilla esimerkiksi kirjastoissa. Rissasen tutkimuksessa tuli ilmi myös läheisten tarve saada tietoa. (Rissanen 2012, 33–73.)

5.3 Seksuaalivähemmistöt ja tiedontarpeet

Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan lesboja, homoja ja biseksuaaleja. Ihmisen seksuaalinen identiteetti ja sukupuoli-identiteetti ovat erillisiä identiteettejä, eivätkä ne liity toisiinsa. Yhteistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille on kuitenkin se, että tietoa niihin liittyen ei ole helposti saatavilla ja molemmat ilmiöt ovat yhteiskunnassamme näkymättömiä. Seppä (2006) on tutkinut Pro gradu-työssään lesbojen, homojen ja biseksuaalien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Seksuaalivähemmistöjen tiedontarpeista ei Suomessa ole tehty paljon tutkimuksia. Tässä tutkimuksessa käytettiin tutkimusmenetelmänä teemahaastatteluja, jotka toteutettiin chatin ja Messengerin kautta. Tutkimuksessa haastateltiin viittätoista seksuaalivähemmistöön kuuluvaa henkilöä. Tutkimuksessa tarkasteltiin tiedontarpeita ja tiedonlähteitä sekä identiteetin hahmottumisvaiheessa että identiteetin vakiintumisvaiheessa, sekä tiedonhankinnan esteitä. (Seppä 2006, 5.)

Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät tiedontarpeet liittyivät usein niinkin ilmeisiin asioihin kuin seksuaalivähemmistöjä kuvaaviin käsitteisiin. Seksuaalivähemmistöihin kuuluville ei

välttämättä ole selvää, millä perusteilla luokitellaan seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi tai mikä on oikea määritelmä. Seksuaalivähemmistöihin kuuluville voi myös olla tärkeää löytää seuraa ja muodostaa kontakteja. Ei välttämättä riitä, että lukee siitä, millainen on homoseksuaali, vaan yksilöt saattavat haluta myös saada malleja tosielämästä. (Seppä 2007, 80–81.)

Sepän tutkimusaineistossa suosituin käytetty tiedonlähde oli Internet. Perusteena Internetin käytölle oli usein käyttämisen helppous, materiaalin kattavuus ja mahdollisuus käyttää sitä anonyymina. Internetin lisäksi tiedonlähteenä käytettiin myös kirjallisuutta. Ystävät toimivat tiedonlähteenä niille, jotka asioistaan uskalsivat puhua. Tiedonhankintaan liittyi myös paljon esteitä: osa esteistä liittyi leimaantumisen pelkoon ja osa koki, ettei materiaalia seksuaalivähemmistöistä ollut tarpeeksi. Vastaajien tiedontarpeet olivat usein vähentyneet identiteetin selkiytyttyä. (Seppä 2007, 81–82.)

Seksuaalivähemmistöjen tiedonhankintaa on tutkittu myös Yhdysvalloissa. Hamer (2003) on tutkinut nuorten homomiesten tiedonhankintaa liittyen ”kaapista tulemiseen,” eli homoseksuaalin identiteetin hyväksymiseen. Kaapista tulemisesta puhutaan usein myös transihmisten keskuudessa, joten tässä mielessä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tiedonhankinnan omaan identiteettiin liittyen voidaan ajatella muistuttavan toisiaan. Kaapista tuleminen ei tarkoita pelkästään todellisen minän löytämistä, vaan se on myös diskursiivista ja rakentavaa toimintaa. Kaapista tulemiseen liittyvä tiedonhankinta on yksilön ja tiedonlähteiden välistä vuorovaikutusta. (Hamer 2003, 77–78.)

Hamerin tutkimuksessa tyypillisimpiä tiedontarpeita kaapista tulemiseen liittyen oli itsensä määrittely, seuraukset itsensä identifioimisesta homoseksuaaliksi sekä homoidentiteetin ymmärtäminen. Tiedonhankintaan liittyi yleensä kommunikointi muiden homoseksuaalien kanssa Internetin välityksellä, esimerkiksi chat-huoneiden kautta. Yleisimmät tiedonlähteet olivat Internet ja televisio. Tutkimuksessa näkyi kuitenkin myös tiedon hankkimatta jättäminen. Pelot, jotka liittyivät ympäröivään maailmaan saattoivat aiheuttaa esteen tiedonhankinnalle. Pelkojen takia tulostettua materiaalia homouteen liittyen saatettiin piilottaa, tietokoneen muisti kotona tyhjentää ja tapaamisista muiden homojen kanssa jättää kertomatta. Näillä toimilla oli usein myös negatiivisia vaikutuksia tiedon saamiseen.

Ongelmana tiedon saamisessa saattoi olla myös se, että relevanttia tietoa ei välttämättä ollut saatavilla. (Hamer 2003, 73–83.)

5.4 Aiemman tutkimuksen yhteenveto

Aiempien tutkimusten valossa näyttäisi siltä, että transsukupuolisten tiedontarpeet ja tiedonhankintakäyttäytyminen muotoutuvat oman sukupuoli-identiteetin rakentumisen mukana. Aluksi oman sukupuolen kokemisen ja ympäröivän maailman käsityksessä yksilön sukupuolesta vallitsee ristiriita. Sukupuoli-identiteetti voi muotoutua hitaasti, ja transsukupuolisille ja muille sukupuolivähemmistöihin kuuluville on aluksi tärkeää löytää ilmiölle nimi. Oman sukupuoli-identiteetin vakiintuessa myös tiedontarpeet muuttuvat. Vertaisryhmät voivat olla tärkeä tiedonlähde omaan tilaan liittyen. Internetin yleistytessä se on kasvattanut asemaansa tiedon tarjoajana. Internet helpottaa anonyymimpää tiedonhankintaa. Muina tiedonlähteinä aiemmissa tutkimuksissa ovat toimineet muun muassa elokuvat, kirjat ja lääketieteen ammattilaiset.

Aiempien tutkimusten perusteella voisi sanoa, että transsukupuolisilla, kuten myös muilla sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla, on monia tiedontarpeita omaan sukupuoli-identiteettiinsä liittyen, ja tiedon saaminen sukupuolivähemmistöistä oman sukupuoli-identiteetin rakentamiseksi voi olla vaikeaa. Aiemmissa tutkimuksissa on tullut esille myös se, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tiedontarpeet muuttuvat sen jälkeen kun oma identiteetti vakiintuu. Osa saadusta tiedosta voidaan kokea myös harhaanjohtavaksi tai jopa vääräksi.

Ongelmana transsukupuolisten informaatiokäyttäytymisessä on luultavasti edelleen se, että tietoa voi olla saatavilla vain vähän ja tieto on jakaantunut yhteiskunnassa epätasaisesti. Lähes kaikissa aiemmissa tutkimuksissa käy ilmi, että tiedonhankinnassa omaan sukupuoli- tai seksuaali-identiteettiin liittyen on joskus ollut ongelmia. Transsukupuolisilla voi olla pelko leimaantumisesta, jonka takia he eivät uskalla hakea tietoa avoimesti. Aiemmissa tutkimuksissa tulee ilmi myös se, että transsukupuolisten lisäksi tietoa asiasta tarvitsee myös ympäröivä yhteiskunta

Koin tärkeäksi käydä läpi sukupuoli-identiteettiin ja sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen liittyviä teemoja pohtiessani sitä, miksi kaikissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tiedontarpeita ja tiedonhankintaa koskevissa tutkimuksissa käy ilmi se, ettei tietoa aiheesta ole tarpeeksi saatavilla. Butlerilaiseen ajatteluun pohjautuen tämä voisi viestiä siitä, että yhteiskuntajärjestelmämme jakaa ihmiset niin yksiselitteisesti miehiin ja naisiin, ettei vaihtoehtoisille sukupuoli-identiteeteille tunnu jäävän tilaa. Tämä sosiaalinen ja kulttuurinen sukupuolien ilmenemistapa heijastuu siihen, että asianmukaista tietoa sukupuolivähemmistöistä ei ole tarpeeksi saatavilla, ja sukupuolivähemmistöt ja heistä olemassa oleva tieto jäävät marginaaliin. Identiteetin rakentaminen ei voi olla mahdollista tyhjiössä, jossa tietoa vaihtoehtoisesta identiteetistä ei ole saatavilla.

Identiteettiin liittyvä informaatiokäyttäytyminen liittyy lähinnä arkielämän tiedonhankintakäyttäytymiseen. Identiteettiin liittyvä tiedonhankintakäyttäytyminen on kuitenkin perinteisiin tiedonhankintakäyttäytymisen tutkimuksiin verrattuna laaja aihealue, sillä tiedonhankintakäyttäytymisen tutkimuksissa aihe, josta tietoa hankitaan, on yleensä tarkasti tiedossa ja tiedostettu. Yksilön identiteettiä koskeva pohdinta ei välttämättä rajoitu ennalta tiedettyihin ongelmiin, vaan identiteetti muotoutuu tiedon saamisen myötä. Aiemmissa transsukupuolisia koskevissa tutkimuksissa mainitaan usein se, että pelkästään oikean termin löytäminen ilmiölle voi viedä aikaa.

Tämän tutkimuksen kohde kuuluu sosiaalisen konstruktivismin piiriin, sillä tutkimuksessa tarkastellaan todellisuutta ihmisten antamien merkitysten ja tulkintojen pohjalta. Yksilöiden tietorakenteet rakentuvat tiedon varaan ja niihin vaikuttaa myös sosiaalinen todellisuus. Lähestymistavaltaan tämä tutkimus on laadullinen ja se edustaa fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on ymmärtää ja kuvata tutkimuksen kohdetta pyrkimättä ennustamaan toisin kuin kvantitatiivisessa ja positivistisessa lähestymistavassa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 62.)

Informaatiokäytäntöjen mallia (McKenzie, 2003) voi soveltaa tutkittaessa transsukupuolisten informaatiokäyttäytymistä, sillä tämä malli ottaa huomioon tiedonhankinnan monet eri kontekstit. Niemelän (2006) lisäys McKenzien malliin informaatiosta pidättäytymisen osalta on myös tärkeä teema, sillä aiemmissa sukupuolivähemmistöjä koskevissa tutkimuksissa on

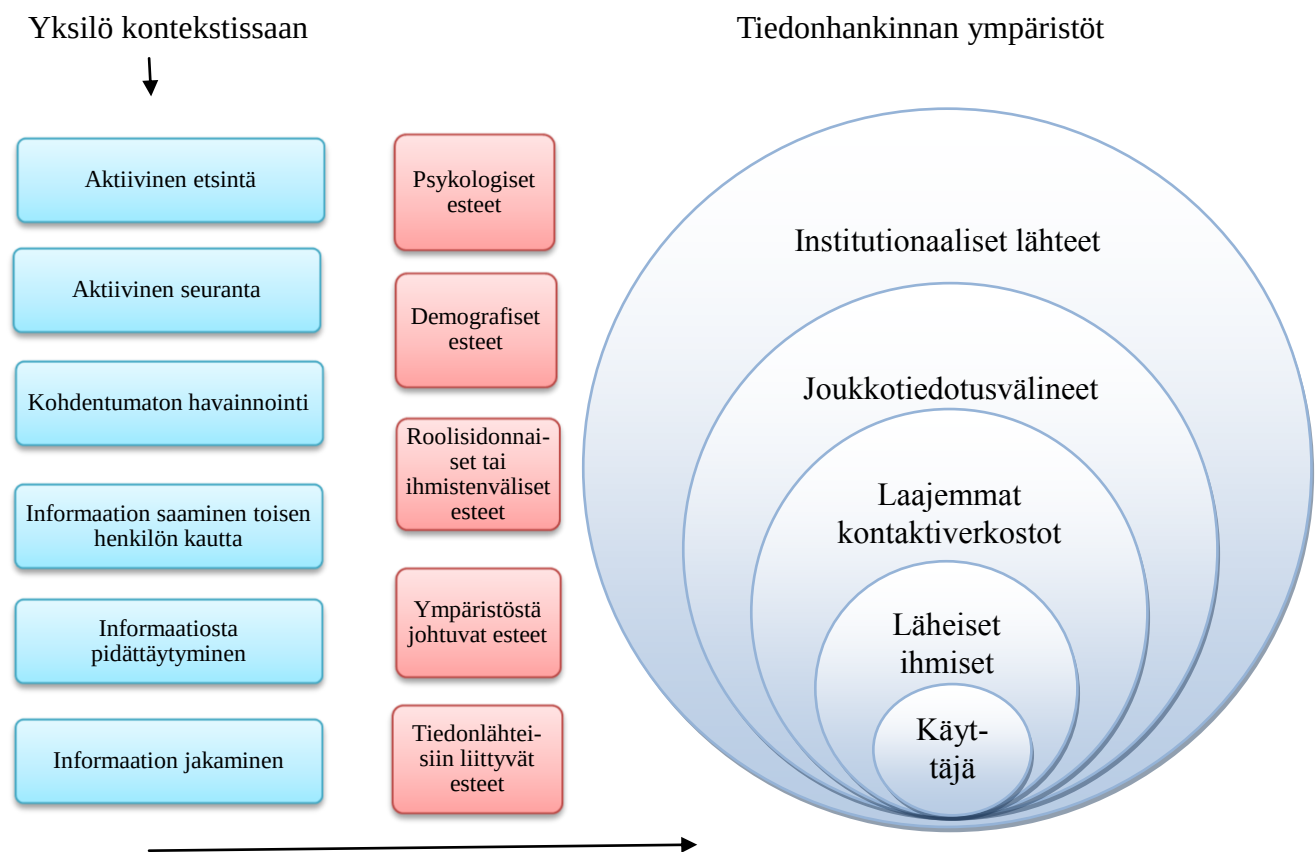
usein tullut esille, että sukupuolivähemmistöjä koskevaa tietoa on vähän saatavilla ja osa tiedon tarvitsijoista voi jäädä kokonaan ilman asianmukaista tietoa. McKenzien mallissa ei oteta huomioon informaation jakamista, joka Savolaisen (2008, 2–4) mukaan kuuluu myös informaatiokäytäntöihin. Otan tutkimuksessani huomioon myös tämän informaatiokäytäntöjen osa-alueen, sillä aiemmissa transsukupuolisuutta koskevissa tutkimuksissa on mainittu, että transsukupuoliset usein ovat itse niitä, jotka tuottavat tietoa transsukupuolisuudesta. Käytän teoriapohjan osana myös Williamsonin (1998, 36) arkielämän tiedonhankinnan ympäristöjen mallia, sillä siinä otetaan huomioon eri tyyppiset lähteet, joista tietoa voidaan saada ja hankkia. Tutkimuksessani tarkastelen myös tiedonhankinnan esteitä Wilsonin (1997) tutkimuksen pohjalta.

Näistä teorioista on muodostettu tätä tutkimusta varten synteesi (kuvio 4). Tähän malliin on koottu aiempien teorioiden pohjalta yksilön informaatiokäyttämisen tavat, ympäristöt ja esteet. Tämä viitekehys kuvaa yksilön informaatiokäyttämistä ottaen huomioon informaatiokäyttämisen tavat McKenzien (2003) mallin pohjalta. Aiemmissa sukupuolivähemmistöjä käsittelevissä tutkimuksissa on tullut esiin tiedonhankinnan ympäristöt, eli erilaiset lähteet, joita tiedonhankintaan on käytetty. Nämä ympäristöt on lainattu Williamsonin (1998) mallista. Malliin on liitetty myös ongelmat, sillä pohjautuen aiempaan tutkimukseen (kts. Hamer 2003; Rissanen 2012; Thompson 2012) identiteettiä koskevaan tiedonhankintaan saattaa liittyä paljon esteitä. Esteet pohjautuvat Wilsonin (1997) tutkimukseen. Kolmen teoreettisen mallin yhdistäminen on ongelmallista, sillä ne kaikki pohjautuvat eri tutkimuksiin. Kaikki tutkimukset käsittelevät kuitenkin arkielämän tiedonhankintaa ja ne edustavat fenomenologis-hermeneuttista, tulkitsevaa laadullista tutkimusta, joten niiden lähtökohdat eivät ole kaukana toisistaan.

Mallin vasemmassa reunassa on yksilön informaatiokäyttämisen tavat, joita ovat aktiivinen etsintä, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi, informaation saaminen toisen henkilön kautta, informaatiosta pidättäytyminen ja informaation jakaminen. Mallin keskellä on tiedonhankintaan vaikuttavat esteet, eli Näitä ovat psykologiset, demografiset, rooli-sidonnaiset tai ihmistenväliset, ympäristöstä johtuvat sekä tiedonlähteisiin liittyvät esteet. Nämä kaikki voivat vaikuttaa yksilön informaatiokäyttämiseen sitä estäen. Mallin oikeassa

laidassa on yksilön tiedonhankinnan ympäristöt, eli institutionaaliset lähteet, joukkotiedotusvälineet, laajemmat kontaktiverkostot ja läheiset ihmiset.

Tässä synteesissä yksilön informaatiokäyttäytymisen tapa, esimerkiksi aktiivinen etsintä, voi kohdistua johonkin tiedonhankinnan ympäristöistä, kuten institutionaaliseen lähteeseen tai joukkotiedotusvälineisiin. Tiedonhankinnan tiellä voi olla esteitä, jotka vaikuttavat yksilön tiedon saamiseen. Esteet voivat liittyä esimerkiksi yksilön ympäristöön. Samoin informaation jakamista voi tapahtua eri kanavien kautta, ja tietoa voidaan jakaa esimerkiksi läheisille tai laajemmille kontaktiverkostoille. Myös tiedon jakamisessa voi olla esteitä. Malli ei ole lineaarinen, eikä siinä edetä vaiheesta toiseen, vaan se kuvastaa todellisuutta, jossa informaatiokäyttäytyminen tapahtuu. Mallissa olevat esteet eivät välttämättä vaikuta yksilön informaatiokäyttäytymiseen, vaan ovat mahdollisia esteitä, joita yksilö saattaa kohdata.

Kuvio 4. Informaatiokäyttäytymisen ja tiedonhankinnan esteiden malli. (Wilson 1997; Williamson 1998; McKenzie 2003; Niemelä 2006.)

6 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS

Haluttaessa tietää transsukupuolisten informaatiokäyttäytymisestä paras tapa saada tietoa on kysyä heiltä itseltään. Tämä tutkimus edustaa fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa. Tutkimus toteutettiin laadullisesti, ja tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu, jota kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Koska tutkimusmenetelmä on laadullinen, ei tämän tutkimuksen tutkimustuloksia voida yleistää koskemaan kaikkia transsukupuolisia ja heidän informaatiokäyttäytymistään. Myös muut tutkimusmenetelmät olisivat olleet mahdollisia, mutta teemahaastattelu sopi tutkimusmenetelmäksi hyvin, sillä kysymyksessä oli vähän tutkittu aihe, ja tutkittavien määrän ei voinut olettaa olevan kovin suuri. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 24) mukaan haastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi, jos kyseessä on vähän kartoitettu, tutkimaton alue ja tutkijan on vaikea tietää etukäteen vastausten suuntia.

Suomessa tehdyissä sukupuolivähemmistöjä käsittelevissä tutkimuksissa on yleensä käytetty laadullisia tutkimusmenetelmiä. Laadullinen tutkimusmenetelmä on melko luonnollinen tutkimusmenetelmä kun kyseessä on vähemmistöryhmä, eikä ryhmään kuuluvien määrä ole kovin suuri. Vilkka (2006) on käyttänyt väitöskirjansa tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysiä. Hänen aineistonaan on ollut transsukupuolisten kirjoittamat omaelämäkerrat. Myös muissa Suomessa tehdyissä transsukupuolisia käsittelevissä tutkimuksissa on ollut käytössä laadulliset tutkimusmenetelmät. Informaatiotutkimuksen alalla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä käsittelevissä pro gradu-tutkielmissa on käytetty menetelmänä teemahaastattelua (kts. Seppä 2006; Rissanen 2012). Sekä Rissanen että Seppä mainitsivat tutkimuksissaan vaikeuden saada tutkimuksiaan varten tarpeeksi haastateltavia, joten määrällisen menetelmän käyttäminen ei vähemmistöryhmiä tutkittaessa olisi tässä tapauksessa välttämättä edes mahdollista.

Yhdysvalloissa toteutetuissa transsukupuolisia koskevissa tutkimuksissa on käytetty tutkimusmenetelmänä myös kyselyä, joka on määrällinen menetelmä (kts. Taylor 2002 & Beiriger & Jackson 2007). Näissä tutkimuksissa lähtökohtana on ollut kirjasto tiedon tarjoajana, ja transsukupuoliset on nähty aktiivisina tiedon hankkijoina. Kun kyseessä on ihmisen koko sukupuoli-identiteetti, tietoa saadaan kuitenkin myös vahingossa ilman aktiivista tiedonhankintaa ja hakua, eikä omaan sukupuoleen liittyvä tiedontarpeet ole välttämättä selkeitä, tiedostettuja tarpeita. Tämä informaatiokäyttäytymiseen liittyvä tema

näkyä aiemmassa tutkimuksessa melko vähän ja tätä teemaa tutkittaessa laadullinen tutkimusmenetelmä soveltuu menetelmäksi parhaiten. Laadullinen tutkimusmenetelmä tarjoaa mahdollisuuden tarkastella transsukupuolisten sukupuoli-identiteettiin liittyvän informaatiokäyttäytymisen moninaisuutta. Haastattelutilanteessa on mahdollista muokata ja muotoilla kysymyksiä sen mukaan, mitkä teemat ovat haastateltavalle relevantteja ja mitkä tavat saada tietoa ovat muodostuneet kyseiselle haastateltavalle tärkeiksi.

6.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä

Tutkimukset jaetaan usein laadullisiin, eli kvalitatiivisiin ja määrällisiin, eli kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Tämä kahtiajako vastaa kuitenkin huonosti todellisuutta, sillä kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa on paljon yhteisiä periaatteita, kuten pyrkimys loogisuuteen ja objektiivisuuteen. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus eivät myöskään ole välttämättä toistensa vastakohtia, vaan niitä voidaan hyödyntää samassa tutkimuksessa. Laadullinen analyysi eroaa kuitenkin joissain suhteissa kvantitatiivisesta analyysistä. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, jonka ei odoteta edustavan jotakin tiettyä lainalaisuutta. (Alasuutari 2011, 31–39.)

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Laadullisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan tutkimuksen kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, mutta sillä voi saada tulokseksi vain ehdollisia selityksiä johonkin tiettyyn paikkaan ja aikaan rajoittuen. Laadullisella tutkimuksella ei ole mahdollista saavuttaa samalla tavalla objektiivisuutta kuin määrällisellä tutkimuksella, sillä tutkijan arvolähtökohdat muovaavat ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen tulokset rajoittuvat johonkin tiettyyn aikaan ja paikkaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.)

Laadullisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä on se, että tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Siinä suositetaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina, käytetään induktiivista analyysiä ja käytetään laadullisia metodeja aineiston hankinnassa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, annetaan tutkimussuunnitelman

muotoutua tutkimuksen edetessä sekä käsitellään tapauksia ainutlaatuisina ja tulkitaan aineistoa sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2010, 164.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Sen sijaan siinä pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.) Tässä tutkimuksessa pyrittiin löytämään transsukupuolisten informaatiokäyttämisen tapoja, mutta niitä ei pyritty yleistämään koskemaan kaikkia transsukupuolisia.

Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita merkityksistä, joita tutkittava antaa toiminnoilleen omassa ympäristössään. Siinä pyritään kokonaisvaltaisesti ja systemaattisesti kuvaamaan ilmiötä, ja siinä näkyy osallistujien ääni. Tutkija ja tutkittavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin tutkijan tulee tiedostaa omat lähtökohtaiset olettamuksensa ja sitoutumisensa. Niiden tulisi tulla myös ilmi tutkimusta raportoidessa. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 13–14.)

Tietoni transsukupuolisuudesta pohjautuivat ennen tutkimuksen aloittamista pitkälti mediassa näkemiini kuviin transsukupuolisista. Transgenderiydestä en tiennyt ennen tutkimusta ollenkaan. Tutkimus lähti liikkeelle halustani tietää sukupuolivähemmistöistä enemmän, sillä oivallettuani kuinka vähän tietoa transsukupuolisuudesta on saatavilla, aloin pohtia sitä, kuinka sukupuolivähemmistöihin kuuluvat saavat itse tietää asiasta. Taustaoletuksena tämän tutkimuksen pohjalla oli se, että tietoa sukupuolivähemmistöistä on saatavilla niin vähän, että transsukupuolisten oman identiteetin löytäminen vie paljon aikaa ja asiaan törmääminen voi viedä kauan. Tutkimuksella halusin tuoda esiin sitä, että heteronormatiivinen yhteiskunta jättää varjoonsa kokonaisia ihmisryhmiä, jotka sivuutetaan sekä mediassa että kouluopetuksessa. Tutkimuksen alkuvaiheessa en tiennyt transsukupuolisuudesta paljoakaan, ja ennakkotietämykseni transsukupuolisuudesta ja siihen liittyvistä tiedontarpeista pohjautui pitkälti tässä tutkimuksessa käytettyihin lähteisiin. Vasta haastattelujen myötä aloin ymmärtää transsukupuolisuutta koskevaa moninaisuutta sekä sitä, ettei transsukupuolisten identiteetti ole yksioikoinen. Haastattelujen myötä kuva sukupuolen kokemiseen liittyvästä variaatiosta alkoi vahvistua.

Laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistämisessä aineistoa tarkastellaan aina vain tietyistä teoreettisista näkökulmasta. Aineiston tarkastelussa kiinnitetään huomiota silloisen kysymyksenasettelun kannalta olennaiseen aineistoon. Havaintoja yhdistämällä on mahdollista löytää esimerkkejä tai näytteitä jostakin yhteisestä ilmiöstä. Arvoituksen ratkaisemisella tarkoitetaan tulosten tulkintaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Usein arvoituksen ratkaisemisen yhteydessä esiin tulevat uudet kysymyksenasettelut johtavat uusiin aineiston osien pelkistämisiin, mutta arvoituksen ratkaisemisen osina käytetään myös yksittäisiä tapoja, joilla eri ihmiset ilmaisevat jonkin asian, sekä aiempaa tutkimusta ja teoriakirjallisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ilmiön paikalliseen selittämiseen tekemällä ymmärrettäväksi jokin tietty historiallisesti ja kulttuurisesti ehdolliseksi ymmärretty asia. (Alasuutari 2011, 39–55.)

Laadullisen aineiston ja siitä tulkinnan avulla löydettyjen merkitysten ja merkityskategorioiden luotettavuus riippuu siitä, kuinka hyvin ne vastaavat tutkimushenkilöiden ilmaisussaan tarkoittamia merkityksiä sekä siitä, kuinka hyvin ne vastaavat teoreettisia lähtökohtia. Laadullisen aineiston kohdalla on kysymys tulkintojen validiteetista. Aineiston kohdalla validiteetti tarkoittaa aitoutta. Aineisto on aitoa, jos tutkimushenkilöt kertovat samasta asiasta kuin tutkija oletti. Aineiston on oltava myös relevanttia ongelmanasettelun taustana olevien teoreettisten käsitteiden suhteen. Johtopäätökset eli tulkitut merkitykset ja merkityskategoriat ovat valideja silloin, kun ne vastaavat sitä, mitä tutkittavakin tarkoitti. Johtopäätösten validiteetti riippuu tulkittujen merkitysten relevanssista tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien suhteen. (Syrjälä ym. 1994, 129–130.)

6.1.1 Haastattelu

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiin aineistonkeruumenetelmiin kuuluu haastattelu (Pyörälä 1995, 19; Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Haastattelut voivat muistuttaa spontaania keskustelua, mutta ne eroavat näistä aina kuitenkin institutionaalisuutensa vuoksi. Haastattelulla on tietty päämäärä, johon sillä pyritään. Haastattelijalla on intressi saada tietoa, ja sen takia hän tekee

kysymyksiä ja aloitteita, kannustaa haastateltavaa vastaamaan, ohjaa keskustelua ja fokusoi haastattelua tiettyihin teemoihin. Tutkimushaastattelua ohjaa tutkimuksen tavoite. Haastattelut ovat aina vuorovaikutustilanteita, joissa haastattelija ja haastateltava toimivat suhteessa toisiinsa. Kaikki haastatteluaineisto on osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua verbaalista materiaalia. (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 23–29.)

Haastattelu on siinä mielessä ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, että siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa (Hirsjärvi ym. 2010, 204). Haastattelu on myös hyvin joustava menetelmä ja se sopii hyvin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Joustavaksi haastattelun tekee se, että haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Kysymykset voidaan myös esittää halutussa järjestyksessä. Haastattelun avulla voidaan myös syventää ja selventää vastauksia ja sen avulla on helpompi tutkia arkoja tai vaikeita aiheita. Haastattelun etuja on myös se, että se antaa mahdollisuuden nähdä ihminen tutkimustilanteessa subjektina ja se tarjoaa mahdollisuuden haastateltavalle tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34–35; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Tässä tutkimuksessa haastattelut olivat melko avoimia ja ohjautuivat pitkälti haastateltavan johdolla. Haastattelut alkoivat yleensä niin, että haastattelija kysyi aluksi haastateltavan ikää ja kuinka haastateltava määrittelee oman sukupuolensa. Sen jälkeen kysyttiin milloin haastateltava huomasi olevansa transsukupuolinen, tai huomasi, ettei kuulukaan siihen sukupuoleen, johon hänet oltiin biologiansa perusteella syntymässä määritelty. Tämän jälkeen haastateltavalta kysyttiin mitä kautta hän oli hankkinut tietoa transsukupuolisuudesta, jonka jälkeen haastattelu ohjautui hyvin pitkälle sen mukaan, mitä haastateltava vastasi aiempaan kysymykseen. Aihealueet käytiin siis jokaisessa haastattelussa eri järjestyksessä läpi, ja tarkentavia kysymyksiä tehtiin sen mukaan, kuinka paljon haastateltava itse puhui asiasta ja tuntuiko aihealue olevan hänelle relevantti. Haastattelujen kysymysjärjestys vaihteli eri haastatteluissa melko paljon.

Haastattelussa tärkeää on luottamuksen muodostaminen haastattelijan ja haastateltavan välille. Haastattelijan on kerrottava haastateltavilleen totuudenmukaisesti haastattelun

tarkoituksesta, pidettävä saamansa tiedot luottamuksellisina ja varjeltava haastateltavien anonymiteettia. Haastattelijan on myös osoitettava kiinnostusta haastateltavan sanomisista kohtaan. Luottamuksen synnyttäminen haastattelussa on tasapainoilua yhtäältä empatian osoittamisen sekä yhteisyyden rakentamisen, ja toisaalta haastattelutilanteen tehtävään ja roolijakoon suuntautumisen välillä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 97.)

Haastattelijan pitäisi minimoida oma osuutensa haastattelutilanteessa ja pyrkiä puolueettomuuteen, olla neutraali, välttää mielipiteiden osoittamista, hämmästyä sekä väittelyä (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 41–44). Tässä tutkimuksessa pyrittiin mahdollisimman neutraaliin lähestymistapaan haastattelutilanteessa, ja haastattelutilanne pyrittiin pitämään sellaisena, jossa haastateltava kertoo ja haastattelija kuuntelee. Haastatteluissa olisi ollut mahdollista olla keskustelevampi sävy, mutta koska haastattelijalla ei ole omakohtaista kokemusta transsukupuolisena elämisestä ja siihen liittyvän kehoristiriidan tuntemisesta, tuntui neutraali, kuunteleva ja ymmärtävä lähestymistapa parhaimmalta tavalta toimia haastattelutilanteessa. Haastattelutilanteessa pyrittiin ottamaan huomioon myös äänenpainot ja tavat puhua asioista. Jos haastateltava vaikutti välttelevän jostakin asiasta puhumista tai suhtautui johonkin aiheeseen torjuvasti, teemaa ei välttämättä käsitelty enempää.

Vaikka haastattelu mahdollistaa avoimen tavan käsitellä tutkittavaa teemaa, se ei ole ongelmaton tutkimusmenetelmä. Ongelmana haastattelussa on esimerkiksi se, että se vaatii haastattelijalta taitoa ja kokemusta, ja se on tutkimusmenetelmänä aikaa vievä. Siitä myös aiheutuu helposti kustannuksia ja se saattaa sisältää monia virhelähteitä. Vapaamuotoisten haastatteluaineistojen analysointi, tulkinta ja raportointi voi myös olla ongelmallista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34–35.) Tässä tutkimuksessa ongelmana tutkimusmenetelmään liittyen oli vaikeus saada tarpeeksi haastateltavia, ja haastateltavien löytäminen vei verrattain paljon aikaa. Haastatteluiden toteuttamisessa näkyi myös jonkin verran haastattelijan kokemattomuus haastattelijana. Joihinkin vastauksiin olisi ehkä kannattanut paneutua rohkeammin ja löytää jatkokysymysmahdollisuuksia. Haastattelukysymykset olisi ollut myös hyvä pilotoida, mutta koska haastateltavien löytäminen tätä tutkimusta varten oli haastavaa, pilotointia ei tehty.

6.1.2 Teemahaastattelu

Haastattelut voidaan jakaa strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja avoiimiin haastatteluihin. Strukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan lomakehaastattelua, jossa on valmiit kysymykset ja ne esitetään haastateltaville samassa järjestyksessä. Strukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, jossa haastateltavia on paljon ja haastateltavat edustavat melko yhtenäistä ryhmää. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, joissa kohteena ovat intiimit tai arat aiheet, ja joissa halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita. Puolistrukturoidusta haastattelusta käytetään myös nimeä teemahaastattelu. Teemahaastattelussa keskitytään tiettyihin teemoihin, mutta kysymyksillä ei ole tiukasti rajattua muotoa tai esittämisjärjestystä. Avoimella, eli ei-strukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan menetelmää, joka on lähellä keskustelua. Haastattelijä ei välttämättä ohjaa haastattelua, vaan haastattelijan tehtävänä on syventää haastateltavien vastauksia ja rakentaa haastattelua niiden varaan. Avoin haastattelu sopii menetelmäksi kun on kyse huonosti muistetuista asioista ja haastateltavien kokemukset vaihtelevat paljon. Avointa haastattelua voidaan käyttää myös jos tutkittavia on vähän ja kun aihe on arkaluonteinen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43–47; Metsämuuronen 2008, 40–41.)

Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Sen nimi kertoo siitä, että siinä kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Näin tutkittavan ääni tulee paremmin kuuluviin. Teemahaastattelu ottaa huomioon ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset. Merkitykset myös syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Teemahaastattelussa ei voida kysellä mitä tahansa, vaan siinä halutaan löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä tiedetään jo ennestään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelussa haastattelurunkona käytetään yksityiskohtaisten kysymysten sijaan teema-aiheluetteloa. Haastattelutilanteessa lista toimii haastattelijan muistilistana ja tarpeellisenä keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Haastattelutilanteessa teema-alueet tarkennetaan kysymyksillä. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että myös tutkittava toimii teemojen tarkentajana. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66.)

Tässä tutkimuksessa ensimmäisessä haastattelussa haastattelijalla oli käytössään haastattelukysymyslista (liite 1). Käytännössä kysymyksiä ei kuitenkaan kysytty haastateltavilta siinä muodossa kuin ne listassa olivat. Seuraavaa haastattelua varten haastattelukysymyslistasta muokattiin enemmän avainsanalistamainen luettelo helpottamaan eri osa-alueiden läpikäymistä. Teemaluetteloon tiivistettiin kysymyksien teemat muutamalla sanalla ranskalaisin viivoin. Teemaluettelo oli apuna lähinnä haastattelun lopussa auttamassa käymään läpi sitä, onko kaikki osa-alueet käsitelty tutkimuksessa. Teemoja ei välttämättä käyty läpi teemaluettelossa olevan järjestyksen mukaan. Teemaluettelossa olevat teemat pohjautuivat tämän tutkimuksen teoriaosuuteen, eli McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen malliin, Williamsonin (1998) tiedonhankinnan ympäristöjen malliin sekä Wilsonin (1997) tiedonhankinnan esteisiin. Lisäksi teemoihin kuului tiedon jakaminen (Talja 2002) ja yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen (Talja & Hansen 2006).

6.2 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston analyysitavat voidaan jakaa selittäviin ja ymmärtäviin analyysieihin. Selittämiseen pyrkivässä analyysitavassa käytetään usein tilastollista analyysiä ja päätelmien tekoa. Ymmärtämään pyrkivässä lähestymistavassa taas käytetään tavallisesti laadullista analyysiä ja päätelmien tekoa. Laadullisen analyysin tavallisimmat analyysimenetelmät ovat teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. (Hirsjärvi ym. 2010, 224.)

Laadullisen aineiston käsittelyssä ja analyysissä on keskeistä pyrkiä soveltamaan menetelmiä, joiden avulla on mahdollista paneutua läpi aineiston esiintyviin piirteisiin ja juonteisiin. Tutkimusaineisto tulee muokata yhtenäiseen kirjalliseen muotoon, eli litteroida. Ennen litterointiin ryhtymistä on tiedettävä, minkälaista analyysia aiotaan tehdä. Haastattelujen litteroinnissa on hyvä käyttää ainakin haastattelunumerointia, haastattelijatunnuksia, puhujatunnuksia sekä haastattelun paikkaa osoittavaa numerointia, kuten rivinumerointia. Yhtenäiseen tutkimusaineistoon perehdytään ensin kokonaisuutena, ja sen jälkeen aineistoa aletaan systemaattisesti työstää. Systemaattisesti työstetystä aineistosta syntyy uusi, tiiviimpi aineiston taso, eli analyysitaso, josta etsitään yleisiä piirteitä ja juonteita. Tutkittavien

ilmiöiden tulkinnat syntyvät vuoropuheluna analyysitason ja tutkimuksen perusaineiston pohjalta. (Pyörälä 1995, 21–22; Hirsjärvi ym. 2010, 222.)

Laadullisessa tutkimuksessa ilmiötä koskevat teoretisoinnit sekä tutkimusasetelmaa ja aineistonkeruuta koskevat ratkaisut kehittyvät vähitellen. Tämänkaltainen vähitellen tapahtuva tutkimuksellinen kehittyminen edellyttää prosessiluonteisuutta myös aineistojen analysoinnilta. Aineistoa kannattaa käsitellä jo kenttävaiheen aikana, ei ainoastaan silloin, kun aineisto on jo kerätty. Näin aineiston analysointi on suuntaa antavaa ja tutkimustehtävää täsmentävää ja sen avulla voidaan löytää linjoja jatkossa tapahtuvaa aineiston keruuta varten. Aineistoa analysoitaessa kenttävaiheen aikana kannattaa ottaa huomioon tutkimuskysymykset. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi on toisaalta analyttistä, toisaalta synteettistä. Analyttistä aineiston analysointia edustaa aineiston luokittelu ja jäsentäminen systemaattisesti eri teema-alueisiin. Keskeisintä on kuitenkin löytää synteesiä luova temaattinen kokonaisrakenne, joka kannattaa koko aineistoa. Aineiston analysoinnin eräänä tavoitteena on löytää keskeiset ydinkategoriat, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta ja joiden varaan tutkimustulosten analysoinnin voi rakentaa. (Silverman 2005, 152; Kiviniemi 2007, 79–80.)

6.2.1 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysiä voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina, myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysin olettamuksena on, että aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, ja analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Sisällönanalyysissä tehdään ensin päätös siitä, mitä aineistossa tutkitaan. Sen jälkeen aineisto litteroidaan tai koodataan. Litteroinnissa tai koodaamisessa aineisto käydään läpi ja siihen merkitään asiat, jotka kuuluvat tutkittavaan aineistoon. Samalla jätetään pois kaikki muu tutkimuksesta. Tästä prosessista voidaan käyttää nimeä merkityksen tiivistäminen.

Merkityksen tiivistämisellä tarkoitetaan sitä, että haastateltavan esiin tuomat merkitykset puetaan lyhyempään sanalliseen muotoon. Merkityt asiat kerätään yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Litteroinnin ja koodaamisen jälkeen aineisto analysoidaan. Aineisto luokitellaan, teemoitellaan, tyypitellään tai jaotellaan muulla tapaa. Merkitysten luokittelu tarkoittaa haastattelujen koodaamista tiettyihin luokkiin. Merkitysten tulkinnessa tutkija pyrkii löytämään haastatteluista piirteitä, jotka eivät ole tekstissä suoranaisesti lausuttuina. Tutkijalla on tietty näkökulma tutkittavaan asiaan, ja hän tulkitsee haastattelua tästä näkökulmasta. Sen jälkeen aineistosta tehdään yhteenveto. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 137; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–92.)

Aineiston luokittelu on olennainen osa analyysiä. Se luo pohjan tai kehyksen, jonka varassa haastatteluaineistoa voidaan myöhemmin tulkita sekä yksinkertaistaa ja tiivistää. Aineiston luokittelu on välttämätöntä, jos aineiston eri osia halutaan verrata toisiinsa tai tapauksia halutaan tyypitellä. Aineiston analyysissä luokittelua voidaan pitää yksinkertaisimpana aineiston järjestelemisen muotona. Siinä aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa. Luokittelussa tutkittavaa ilmiötä jäsennetään vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Luokat ovat käsitteellisiä työkaluja, ja niiden avulla voidaan suuressa aineistossa nimetä tärkeitä ja keskeiset piirteet. Luokkien muodostamisen kriteerit ovat yhteydessä tutkimustehtävään, tutkimuksen laatuun sekä tutkijan omaan teoreettiseen tietämykseen. Luokkien luomisen pohjalla voi olla tutkimusongelma ja alaongelmat, tutkimusväline tai menetelmä, käsitteet ja luokittelut, joita toiset tutkijat ovat käyttäneet aiemmin samaa aihetta koskevissa tutkimuksissa, teorit ja teoreettiset mallit, aineisto itse tai tutkijan intuitio. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147–148; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Teemoittelu on luokittelun kaltaista, mutta siinä painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyseessä on laadullisen aineiston pilkkominen ja ryhmittely erilaisten aihepiirien mukaan. Aineisto voidaan ryhmitellä ennen varsinaista teemoittelua. Sen jälkeen aineistosta etsitään varsinaisia teemoja eli aiheita. Tarkoituksena on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tietyiksi tyypeiksi. Esimerkiksi tietyistä teemoista etsitään näkemyksille yhtenäisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä jonkinlainen yleistys, tyyppiesimerkki. Tyypittelyssä tiivistetään

joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistykseksi. Tuomi ja Sarajärvi (2009) käyttävät hieman vastaavasta ilmiöstä nimeä aineiston yhdistely. Heidän mukaansa yhdistely tarkoittaa sitä, että tutkija yrittää löytää luokkien esiintymisen välille joitakin säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Yhdistelyn tuloksena olevia luokkia voidaan nimetä käyttämällä apuna jo olemassa olevia teoreettisia käsitteitä tai itse luomalla ilmiötä hyvin kuvaavia käsitteitä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 149–150; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

6.2.2 Teorialähtöinen sisällönanalyysi

Laadullista analyysiä voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Siinä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti, eivätkä ne ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. Aikaisemmilla tiedoilla, teorioilla tai havainnoilla ei tulisi olla tekemistä analyysin toteuttamisen ja lopputuloksen kanssa, jotta analyysi olisi aineistolähtöistä. Teorialähtöisessä analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjaudu suoraan teoriaan tai teoria on vain apuna analyysin etenemisessä. Analyysissä on tunnistettavissa teorian vaikutus, mutta tarkoituksena ei ole testata aikaisempaa teoriaa. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai ajatteluun. Tutkimuksessa kuvaillaan tämä malli ja sen mukaan määritellään esimerkiksi tutkimuksen käsitteet. Aineiston analyysiä ohjaa valmis aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97.)

Sisällönanalyysi voidaan muodostaa teorialähtöisesti. Tällöin aineisto luokitellaan teorian tai käsitejärjestelmän mukaan. Ensimmäisenä vaiheena on muodostaa analyysirunko. Sen sisälle muodostetaan aineistosta erilaisia luokituksia tai kategorioita, jotka muodostetaan aikaisemman tiedon perusteella. Analyysirunko voi sisältää alaluokkia ja pääluokkia. Analyysirungon ulkopuolelle jäävistä asioista voidaan muodostaa uusia luokkia. Analyysirungon muodostamisen jälkeen aineisto pelkistetään. Pelkistetyt lausumat voidaan sijoittaa alaluokkiin ja edelleen pääluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113–115.)

Tässä tutkimuksessa analyysirunko muodostettiin tutkimuksen teoriapohjaan sekä tutkimuskysymyksiin perustuen (Wilson 1997; Williamson 1998; Talja 2002; McKezie 2003;

Niemelä 2006). Analyysirunkoon jaoteltiin teorioiden pohjalta tiedon saamisen tapa (aktiivinen etsintä, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi, informaation saaminen toisen henkilön kautta, informaatiosta pidättäytyminen ja informaation jakaminen). Runkoon jaoteltiin myös tiedonlähde (institutionaalinen lähde, joukkotiedotusvälineet, laajemmat kontaktiverkostot ja läheiset ihmiset). Lähteillä oli erilaisia alakategorioita, esimerkiksi institutionaaliset lähteet jaettiin terveydenhoitojärjestelmään, kouluun ja organisaatioihin. Analyysirunkoon kuului myös tiedonhankinnan ongelmat, jotka jaoteltiin alaluokkiin sen mukaan, olivatko ne henkilöstä riippuvia vai riippumattomia. Lisäksi rungossa jaoteltiin tiedontarpeet sen mukaan kuuluivatko ne sukupuolenkorjaushoitoihin vai johonkin muuhun. Myös näillä kategorioilla oli alakategorioita.

Tässä tutkimuksessa käytettiin teorialähtöistä analyysiä. Tutkimuksen teoreettisessa osassa hahmotettiin valmiit kategoriat, joihin aineisto suhteutettiin. Tutkimuskysymykset muotoutuivat teoriapohjan mukaan. Myös tutkimustulosta suhteutettiin teoriapohjaan. Teorialähtöisessä analyysissä sekä aineiston hankinta, aineiston analyysi että aineiston raportointi on teorialähtöistä. Teorialähtöisessä analyysissä aluksi esitellään teoria, operationalisoidaan se mitattavaan muotoon, kerätään aineisto ja sen jälkeen palataan empirian maailmasta takaisin teoriaan katsomaan, saiko teoria ja siitä johdettu hypoteesi tukea tältä aineistolta. (Eskola 2007, 162; Tuomi & Sarajärvi 2009, 98–99.)

6.3 Tutkimusaineisto ja analyysi

Tämän tutkimuksen tutkimusaineistona olivat transsukupuolisten haastattelut. Haastatteluja tehtiin yhteensä 12. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 10 tuntia 6 minuuttia. Haastattelujen pituudet vaihtelivat 26 minuutista 1 tuntiin 48 minuuttiin. Keskimäärin yksi haastattelu kesti 53 minuuttia. Litteroidessa Times New Roman -fontilla fontin koon ollessa 12 käyttäen riviväliä yksi aineistoa tuli yhteensä 170 sivua. Keskimäärin jokaisesta haastattelusta tuli siis 14 sivua litteroitua aineistoa. Yksi haastattelujen nauhoituksista epäonnistui teknisesti, eikä haastattelu jäänyt nauhalle. Haastateltava kuitenkin suostui uuteen haastatteluun, joka toteutettiin saman teemaluettelon mukaan. Uusintahaastattelu ei eronnut juurikaan aiemmasta

haastattelusta teemojen käsittelyn kannalta, joten se voitiin ottaa tutkimusaineistoon mukaan sellaisenaan.

Haastatteluista kahdeksan toteutettiin Helsingissä ja neljä Oulussa. Haastatteluista osa tehtiin haastattelijan kotona, osa kirjaston ryhmätyötiloissa ja yksi kahvilassa. Lisäksi yksi haastatteluista tehtiin Transtukipisteen tiloissa. Haastattelut toteutettiin 5.2.-3.7. vuonna 2013. Haastattelut oli alun perin tarkoitus toteuttaa helmi- ja maaliskuussa, mutta koska haastateltavien saaminen tutkimukseen oli odotettua hankalampaa, pitkittyi aineiston keruuseen käytetty aika. Haastateltavien iät vaihtelivat 21-vuotiaasta 59-vuotiaaseen, ja haastateltavien ikien keskiarvo oli 34,75 vuotta.

Saadakseni tutkimustani varten haastateltavia olin yhteydessä Transtukipisteeseen sekä Oulun Setaan. Lähetin molemmille sähköpostilla tiedotteen, jossa hain haastateltavia tutkimustani varten, ja pyysin heitä jakamaan tiedotetta (Liite 2). Lisäksi pyysin Transtukipistettä jakamaan tiedotettani heidän Facebook-tykkäyssivullaan. Laitoin tiedotteen myös Oulun yliopistossa toimivalle Setan alaiselle Queer Uni:n Facebook-ryhmän sivuille. Pyysin myös tuttaviani kertomaan tutkimuksestani eteenpäin. Haastateltaville kerroin, että tarvitsen lisää haastateltavia tutkimustani varten, ja pyysin heitä kertomaan tutkimuksestani siitä mahdollisesti kiinnostuneille. Yksi haastateltava kertoi lukeneensa tutkimuksestani Facebook-kaverinsa seinältä, ja kaksi Dreamwear Clubin Internet-sivuilta. Näihin paikkoihin tarpeeni saada haastateltavia on todennäköisesti päätynyt aiempien haastateltavien kautta. Suurin osa haastateltavista lienee osallistunut tutkimukseen kuultuaan siitä aiemmin haastattelemiltani ihmisiltä jotakin kautta.

Haastateltavat valittiin tutkimukseen sen perusteella, että he eivät kokeneet kuuluvansa siihen sukupuoleen, joihin heidät oltiin syntymässä määritelty. He eivät välttämättä määritelleet itseään transsukupuolisuuden kautta, mutta olivat joko hakeutuneet sukupuolenkorjaushoitoihin tai harkinneet niihin lähtemistä. Kaikilla haastateltavilla oli ollut transsukupuolisuutta koskevaa tiedonhankintaa, ja siitä saatava tieto oltiin jollakin tavalla liitetty omaan kokemukseen, vaikkei omaa identiteettiä välttämättä määriteltykään transsukupuolisuuden kautta.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitteet litteroitiin haastattelun jälkeen. Haastattelut pyrittiin litteroimaan mahdollisimman pian haastattelun jälkeen ja aina ennen seuraavaa haastattelua. Näin toimittiin siksi, että niiden avulla voitaisiin kehittää seuraavaa haastattelua ja tarkastella sitä, ovatko kysymykset muotoiltu oikein ja ovatko ne relevantteja. Tutkimukseen osallistuvien potentiaalisen pienen lukumäärän takia haastattelua ei varsinaisesti pilotoitu, joten haastattelut muotoutuivat jonkin verran aiempien haastattelujen perusteella. Kahden ensimmäisen haastattelun perusteella haastattelukysymyksiin lisättiin kysymys sosiaalisen median merkityksestä tiedon jakamisessa ja tiedon saamisessa. Kaksi ensimmäistä haastateltavaa mainitsivat Facebook-ryhmät ja Facebook-ystävien kautta tiedon saamisen, jonka takia kysymyksen lisääminen sosiaalisesta mediasta koettiin tärkeäksi. Lisäksi alkupään haastattelujen perusteella lisättiin tiedon jakamisen teeman alle kysymykset haastateltavien näkemyksistä heidän läheisensä tiedon riittävydestä sekä transsukupuolisuuden käsittelystä mediassa. Pilotointi olisi parantanut aineiston luotettavuutta, sillä sen avulla oltaisiin voitu taata se, että kaikissa haastatteluissa käydään kaikki tarvittavat teemat läpi.

Haastattelut litteroitiin sanasta sanaan Word-tiedostolle. Word-tiedostoissa käytettiin rivinumerointia. Haastattelujen litteroinnissa erotettiin haastattelijan ja haastateltavan puheenvuorot toisistaan käyttämällä tunnuksia H (haastateltava) ja A (haastattelijan). Haastateltavat merkittiin haastattelutunnuksin H1-H12. Haastattelujen litteroinnissa ei merkitty äänenpainoja, mutta päällekkäin puhumiset ja hiljaiset mutinat merkittiin sulkeisiin. Litteroinnissa käytettiin pisteitä ja pilkkuja, mikäli puheen aihe muuttui, tai puhuja aloitti kokonaan uuden lauseen. Litterointiin merkittiin pitemmät tauot, mutta taukojen pituutta ei mitattu sekunneissa.

Litteroinnin jälkeen haastattelut luettiin läpi ja litteroiduista haastatteluista poimittiin teemojen mukaan ”vastauksia” haastattelukysymyksiin. Käytännössä litteroidusta aineistosta poimittiin siis lausumat, joissa puhuttiin jostain haastattelurunkoon kuuluvasta teemasta tai muutoin sukupuoleen tai sukupuolisuuteen liittyvästä informaatiokäyttäytymisestä. Yksi lausuma saattoi päätyä useamman teeman alle. Teemojen poiminnassa käytettiin teoriapohjaan nojautuvaa analyysirunkoa, joka oli myös haastattelurunon teemojen muodostamisen taustalla. Teemojen poiminta toteutettiin tummentamalla litteroidusta aineistosta teemaan

liittyvä kohta ja tekemällä word-tiedostoon siihen kohtaan huomautus. Huomautuskenttään tehtiin merkityksen tiivistys lausumasta, eli lausumasta poistettiin ylimääräinen tekstiaineisto, jolloin lausumasta jäi vain merkityksen kannalta olennainen asia muistiin. Lisäksi huomautuskenttään lisättiin haastateltavatunnus sekä rivinumero.

Esimerkkinä merkityksen tiivistyksestä on seuraavaa tekstiesimerkki, jossa haastateltava kertoo kuinka hän kuuli transsukupuolisten vertaistukiryhmässä lähetteen hankkimisesta transtutkimuksia varten. Mukana on myös analyysirungon ryhmät, joihin lausuma kuuluu.

H2: Mää kuulin kuulin tästä transryhmästä silleen että niinkö tää prosessi toimii niinkö silleen, että ensin täytyy niinkö hakea lähete näihin tutkimuksiin ja he niinkö osas niinkö suositella semmosta lääkäriä, jolta niinkö joku heistä oli käynyt aikasemmin, että tää lääkäri niinkö ties tästä aiheesta.

Tiivistys: H2: Sai tietoa prosessin vaiheista transtukiryhmän kautta. He kertoivat prosessin vaiheista ja suosittelevat tiettyä lääkäriä, joka tietää aiheesta. (Ryhmät: informaation saaminen toisen henkilön kautta; laajemmat kontaktiverkostot; organisaatiot - transtukipiste; sukupuolenkorjaushoidot.)

Tiivistyksen jälkeen lausumat ryhmiteltiin, eli aineistosta saadut lausumat koottiin ryhmiksi yhteen. Kaikkien haastattelujen tiivistykset koottiin samalle excel-työkalukolke, jossa oli haastattelurungon teemat sekä kysymykset. Työkalukoloon värjättiin jokainen haastateltava omalla värillään helpottamaan haastateltavien tunnistamista toisistaan. Jokainen tiivistys laitettiin tiedostoon jonkin teeman alle riippuen siitä, mihin sen katsottiin kuuluvan. Yksi tiivistys saattoi päätyä myös useamman teeman alle lausuman luonteesta riippuen. Kun aineisto oli ryhmitelty excel-työkalukoloon, se teemoiteltiin. Teemoittelussa pyrittiin löytämään lausumien tiivistyksille yhtenäisiä ominaisuuksia kunkin teeman mukaisesti ja löytämään jokaisen kohdalla yleistys tai tyyppiesimerkki. Teemoittelussa ei pyritty löytämään haastateltavista mitään yksittäisiä kokonaisprofiileja, vaan teemoittelut katsottiin jokaisen kysymyksen kohdalla erikseen. Näin tehtiin siksi, että kaiken kaikkiaan haastateltavien kokemukset vaihtelivat hyvin paljon keskenään, eikä kattavia profiileja olisi pystynyt tuottamaan.

6.4 Reliaabelius ja validius

Kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tutkimuksen tulosten luotettavuutta. Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Mittauksen tai tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Validius tarkoittaa pätevyyttä, eli tutkimuksessa olevan mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. Nämä tutkimuksen tulosten luotettavuuteen liittyvät termit ovat syntyneet kvantitatiivisen tutkimuksen piirissä, ja ne ovat suositumpia määrällisessä tutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 2010, 231–232.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen on pyrittävä siihen, että se paljastaa tutkittavien käsityksiä ja heidän maailmaansa niin hyvin kuin mahdollista. Tämän tulee kuitenkin tapahtua tietoisena siitä, että tutkija vaikuttaa saatavaan tietoon jo tietojenkeräysvaiheessa ja että kyse on tutkijan tulkinnoista, johon tutkittavien käsityksiä yritetään soveltaa. Tutkijan tulee dokumentoida miten hän on luokittanut ja kuvannut tutkittavien maailmaa. Menetelmä tulee perustella uskottavasti, mutta silti toinen tutkija voi päätyä eri tulokseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida tarkistaa tutkimuksen toistettavuuden kautta. Tämä johtuu siitä, että tutkija on osa tutkimusta teoreettisen perehtyneisyytensä ja prosessin intersubjektiiivisuuden kautta. Haastattelussa tutkijan ja tutkittavan intersubjektiiivinen luottamus ja vuorovaikutus eivät voi toteutua samalla tavalla eri tutkijan kanssa. Uudessa tutkimuksessa muotoutuu aina ongelmien merkitys, aineiston luonne ja merkityksen tulkinta uudelleen. Tutkimusprosessin luotettavuutta voi kuitenkin arvioida, jos tutkimusprosessi on kuvattu hyvin. Kuvauksesta tulee löytyä teoreettiset lähtökohdat, niiden liittyminen tutkimusongelmiin, tutkimushenkilöt ja -tilanne, aineiston keruun ja tulkintaproessin periaatteet ja tulkintaproessin kulku. Merkitysten tulkintaa voi todentaa esimerkein. (Syrjälä ym. 1994, 130–131.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta voi kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee kaikkia tutkimuksen vaiheita. Aineiston tuottamisen olosuhteet olisi kerrottava selvästi ja totuudenmukaisesti. Haastatteluista olisi kerrottava olosuhteista ja paikoista, haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät,

virhetulkinnat haastatteluissa ja tutkijan itsearviointi tilanteesta. Laadullisessa aineistossa on keskeistä luokittelujen tekeminen. Siitä olisi kerrottava sen syntymisen alkujuuret ja luokittelujen perusteet. Tulosten tulkinnassa on kerrottava millä perusteella tutkija esittää tulkintoja, ja mihin hän päätemänsä perustaa. Tulkinnassa lukijaa auttaa se, jos mukana on suoria haastatteluotteita tai muita autenttisia dokumentteja. (Hirsjärvi ym. 2010, 232–233.)

Laadullisessa tutkimuksessa reliaabelius koskee lähinnä tutkijan toimintaa ja sitä, kuinka luotettavaa tutkijan analyysi materiaalista on. Reliaabelius koskee sitä, onko kaikki käytettävissä oleva materiaali otettu huomioon ja onko tiedot litteroitu oikein. On myös tärkeää, että tulokset heijastavat niin pitkälle kuin mahdollista tutkittavien ajatusmaailmaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189.)

Laadullisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan prosessi, ja tutkimuksen luotettavuuden kannalta prosessin esiin tuominen on tärkeää. On keskeistä selvittää, miten ja millaisten olettamusten ohjaamana aineistoa on tutkimuksen eri vaiheissa kerätty. Laadullisessa tutkimuksessa korostetaan olevan kyse reliabiliteetin kannalta siitä, että aineistonkeruuseen liittyvä vaihtelu tiedostetaan ja hallitaan. Tutkimuksen kannalta on tärkeää tiedostaa ja tuoda ilmi minkälaista vaihtelua tutkimusprosessin myötä tutkijassa, aineistonkeruumenetelmässä ja tutkittavassa ilmiössä tapahtuu. (Kiviniemi 2007, 81–82.)

Yksi tapa parantaa laadullisen aineiston luotettavuutta on kerätä aineistoa niin pitkään, että saturaatiopiste täyttyy. Saturaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa aineisto alkaa toistaa itseään: tiedonantajat eivät tuota enää tutkimusongelman kannalta mitään uutta tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89.) Tässä tutkimuksessa saturaatiopiste saavutettiin joidenkin tutkimuskysymysten osalta. Vaikka haastateltavien kokemukset vaihtelivat ja heidän tapansa saada tietoa olivat erilaisia, haastatteluissa alkoi toistua tietyt asiat. Näitä oli esimerkiksi tiedonhankinnan kanavat, ja tiedonhankinnassa toistuvat esteet. Uusilla haastatteluilla ei oletettu löytyvän enää mitään aiemmista haastatteluista suuresti poikkeavaa tutkimuksen keskeisimmistä teemoista.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin kuvaamaan tutkimuksen eri vaiheet mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta tutkimustuloksesta tulisi luotettava. Tutkimuksen toteuttamisen vaiheet

kuvattiin mahdollisimman tarkasti, samoin haastatteluihin liittyvät tiedot. Kaikki haastattelut, eli koko tutkimusaineisto, otettiin tutkimustulosten tarkastelussa huomioon, jotta tutkimustulokset olisivat luotettavia. Tutkimustuloksissa tehtiin näkyväksi se, että haastateltavien kokemukset vaihtelivat, eikä niitä voitu yleistää koskemaan kaikkia transsukupuolisia ja heidän informaatiokäyttäytymistään. Tutkimustulosten käsittelyssä jouduttiin tasapainoilemaan tutkimuksen luotettavuuden ja läpinäkyvyyden sekä tutkittavien anonymiteetin säilymisen kanssa. Tutkimustuloksissa ei anonymiteetin säilymisen takia voitu eritellä esimerkiksi sitä, ketkä haastateltavista kokivat pääkaupunkiseudulla asumisen vaikuttaneen tiedon saamiseen. Kuitenkin tutkimustuloksissa voitiin huomioda kaikki tutkimuksen kannalta olennaiset teemat rikkomatta haastateltavien anonymiteettiä.

Tässä tutkimuksessa tutkimusmittarilla, eli haastattelurungolla, saatiin vastauksia haluttuihin kysymyksiin. Haastattelu antoi mahdollisuuden tarkentaa kysymyksiä, jotka jäivät aluksi epäselviksi. Haastattelut tehtiin rauhallisissa paikoissa, jossa haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa kokemuksistaan vapaasti ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä. Haastatteluja varten varattiin tarpeeksi aikaa, jotta haastateltavat saivat miettiä vastauksiaan rauhassa ja että kaikki tutkimuskysymykset ehdittiin käydä läpi. Haastateltaville kerrottiin ennen haastattelua sen sisällöstä, mutta heille ei annettu teemarunkoa etukäteen. Näin tehtiin siksi ettei haastateltavien haluttu suunnittelevan vastauksiaan etukäteen. Haastateltaville kerrottiin ennen haastatteluja, että he pysyvät tutkimuksessa anonyymeinä, jotta he voisivat kertoa kokemuksiaan mahdollisimman vapaasti. On kuitenkin vaikea tietää olisiko esimerkiksi nimettömänä kirjoittaminen tuonut esiin erilaisia vastauksia.

Haastateltavien kokemuksia olisi ollut mahdollista syventää vielä esimerkiksi pyytämällä heitä kirjoittamaan siitä, millaisia tiedontarpeita heillä on elämänsä aikana ollut tai millaisia tiedonhankinnan esteitä he ovat kohdanneet. Myös pieni kyselylomake haastateltaville, jossa olisi pyydetty kirjoittamaan esimerkiksi viisi tärkeintä tiedonlähdettä, olisi saattanut helpottaa vastausten käsittelyä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Luvussa 7 käydään läpi tutkimustulokset ja vastataan kaikkiin kuuteen tutkimuskysymykseen. Tutkimuskysymykseni olivat

1. Millaisia tiedontarpeita transsukupuolisilla on ollut omaan sukupuoli-identiteettiinsä liittyen?
2. Kuinka tiedontarpeet ovat oman sukupuoli-identiteetin vahvistuessa muuttuneet?
3. Mistä omaan sukupuoli-identiteettiin liittyviin tiedontarpeisiin on löydetty vastauksia?
4. Mikä on vertaistuen merkitys sukupuoli-identiteettiin liittyvän tiedon saamiselle?
5. Mitä ongelmia tai esteitä transsukupuolisilla on ollut sukupuoli-identiteettiinsä liittyvässä tiedonhankinnassa?
6. Ovatko transsukupuoliset toimineet tiedon jakajina transsukupuolisuuteen liittyen ja jos ovat, kuinka?

Alaluvussa 7.1 käydään läpi sitä, kuinka haastateltavat kokevat ja määrittelevät oman sukupuolensa, ja kuinka he ovat löytäneet oman sukupuoli-identiteettinsä. Alaluvussa 7.2 käsitellään transsukupuolisten tiedonhankintaa. Tämä luku etenee transsukupuolisuudesta ensimmäisen kerran kuulemisesta ja tiedonhankinnan alkuvaiheesta tämän hetkisiin tiedontarpeisiin. Luvussa käsitellään myös sattumalta saatua tietoa ja sen merkitystä. Tässä luvussa vastataan kahteen tutkimuskysymykseen: Millaisia tiedontarpeita transsukupuolisilla on ollut omaan sukupuoli-identiteettiinsä liittyen sekä kuinka tiedontarpeet ovat oman sukupuoli-identiteetin vahvistuessa muuttuneet.

Alaluvussa 7.3 käsitellään transsukupuolisten käyttämiä tiedonlähteitä. Siinä on paljon limikkäisyyttä alaluvun 7.2 kanssa, sillä jo siinä käydään eri yhteyksissä läpi sitä, mistä lähteistä tietoa on saatu. Näissä lausumissa ei kuitenkaan voitu erottaa toisistaan saatua tietoa ja siihen käytettyä lähdettä. Alaluvussa 7.3 käsitellään tärkeimpiä käytettyjä lähteitä ja Internetiä ja sosiaalista mediaa tiedonlähteenä. Siinä käydään läpi sitä, mistä omaan sukupuoli-identiteettiin liittyviin tiedontarpeisiin on löydetty vastauksia.

Alaluvussa 7.4 käsitellään ongelmia ja esteitä tiedonhankinnassa. Tässä luvussa vastataan tutkimuskysymykseen mitä sukupuoli-identiteettiin liittyviä ongelmia tai esteitä transsukupuolisilla on ollut. Alaluvussa 7.5 käsitellään yhteisöllistä informaatiokäyttäytymistä

ja transsukupuolisia tiedon jakajina. Tässä luvussa käydään läpi muiden ihmisten, vertaistuen ja ympäristön vaikutusta tiedon saamiselle, sekä transsukupuolisia tiedon jakajina. Tässä luvussa vastataan kahteen tutkimuskysymykseen: mikä on vertaistuen merkitys sukupuoli-identiteettiin liittyvän tiedon saamiselle, ja ovatko transsukupuoliset toimineet tiedon jakajina transsukupuolisuuteen liittyen, ja jos ovat, kuinka. Alaluvussa 7.6 käydään läpi haastateltavien kokemuksia transsukupuolisuudesta mediassa ja terveysalan ammattilaisten transsukupuolisuutta koskevan tiedon määrästä.

7.1 Oman sukupuolen kokeminen

Haastateltavien määrittelyt omasta sukupuolestaan vaihtelivat, eikä transsukupuolisten kokemukset omasta sukupuolesta olleet mitenkään yksioikoisia. Haastateltavista kolme määritteli itsensä naiseksi, yksi transsukupuoliseksi naiseksi, kaksi transmieheksi, kolme transsukupuoliseksi, kaksi transgenderiksi tai muunsukupuoliseksi, ja yksi tyttö-poika-androgyyniksi. Taulukkoon 1 on koottu haastateltavien haastattelutunnukset, heidän määrittelynsä omasta sukupuolestaan sekä haastateltavien iät.

Haastattelutunnus	Määritelmä oma sukupuolesta	Ikä
H1	Transsukupuolinen nainen	45
H2	Nainen	29
H3	Transmies	22
H4	Nainen	34
H5	Transmies	24
H6	Transgender/muunsukupuolinen	31
H7	Tyttö-poika-androgyyni	44
H8	Vaihtelee, transsukupuolinen	30
H9	Transsukupuolinen	59
H10	Nainen	49
H11	Transsukupuolinen	29
H12	Transgender/muunsukupuolinen, femmepoika	21

Taulukko 1. Haastateltavien määritelmät sukupuolestaan sekä iät.

Tässä tutkimuksessa puhutaan jatkossa haastateltavista viitaten yläkäsitteeseen transsukupuolinen, vaikka kaikkien haastateltavien kokemukset omasta sukupuoli-identiteetistä eivät istu erityisen hyvin transsukupuolisuuden määritelmän alle. Vaihtoehtoisena terminä oltaisiin voitu käyttää myös sanaa ”transihminen,” mutta koska termi ei ole vakiintunut tieteellisessä tutkimuksessa, päätettiin tässä käyttää haastateltavista yläkäsitettä transsukupuolinen. Haastateltavien kokemukset omasta sukupuolestaan voi jaotella kolmella tavalla. Osa transsukupuolisista ei rakenna identiteettiään transsukupuoliseksi identiteetiksi, vaan kokemansa sukupuolen mukaiseksi identiteetiksi. Osa transsukupuolisista haluaa tulla määritellyksi kokemanaan sukupuolena, eikä transsukupuolisena. Tämä teema näkyy siinä, kuinka kolme haastateltavista ei määritellyt itseään transsukupuoliseksi vaan kokemakseen sukupuoleksi.

Kolme haastateltavista määritteli itsensä kokemanaan sukupuolena, käyttäen kuitenkin alussa trans-liitettä tai sanaa transsukupuolinen. Heillä omaan sukupuolikokemukseen heijastui myös transsukupuolisuus. Eräs haastateltavista perusteli määritelmänsä näin:

H5: Mä määrittelen itseni transmieheksi, mikä tarkoittaa sitä et mä koen olevani niinkun fyysisesti ja sosiaalisesti ja identiteetiltäni mies, mutta että se, että mut on kasvatettu naiseksi niin mun mielestä vaikuttaa mun identiteettiin sen verran, että että kutsun itseäni transmieheksi.

Osa haastateltavista ei halunnut määrittyä mieheksi tai naiseksi, vaan he määrittelivät itsensä transsukupuoliseksi, tyttö-poika-androgyyniksi, transgenderiksi tai muunsukupuoliseksi. Heitä haastateltavista oli yhteensä kuusi. Heistä kaksi sanoi identiteettinsä kuitenkin muotoutuvan parhaillaan.

H11: Tai siis, että mulla oli selkee transgender-identiteetti tai niinku semmonen androgyyni-identiteetti ainakin niinku jonku aikaa sitten, mutta tota nyt mä en oo enää varma, et et jotenkin saattaa olla että se liikkuu sinne miessuuntaan, mutta niinku.

A: Joo.

H11: Mut niin, ehkä määrittelin itseni transsukupuoliseksi.

H9: ...Mutta tavallaan niinku kehitty sillä tavalla niinkun syvällisemmin tää juttu, et se on menny siihen suuntaan, että mä niinkun koen, kuitenkin niinkun transseksuaalisemmin, joka on nyt vaan niinkun, tai transsukupuoliseksi, et kyl mä oon nyt niinkun itseni niinku yhä enemmän niinkun koen naiseksi.

Haastateltavista kymmenen oli hakeutunut sukupuolenkorjausprosessiin. Heistä yksi koki olevansa sukupuolenkorjausprosessinsa suhteen valmis, eli hän ei kokenut tarvitsevansa enää hoitoja. Yhdeksällä sukupuolenkorjausprosessi oli vielä kesken. Heistä kaksi oli sukupuolenkorjausprosessin loppuvaiheessa. Haastateltavista kaksi ei ollut hakeutunut sukupuolenkorjausprosessiin. Toinen heistä ei kokenut tarvitsevansa hoitoja, koska ei tuntenut kuuluvansa kumpaakaan sukupuoleen.

H7: Mut en mä silti prosessiin halua lähtee, et...

A: Joo.

H7: Et sillon mä veisin tilaa joltain toiselta, joka todella todella tarttee sitä.

A: Joo.

H7: Et...

A: Joo.

H7: Ku ei, ku en oo selkeesti niin...

A: Joo.

H7: Mun on turha mennä viemään resursseja sillon.

Toinen heistä ei ollut elämäntilanteensa takia pystynyt hakeutumaan sukupuolenkorjausprosessiin, mutta näki sen kuitenkin tulevaisuudessaan mahdollisena.

H9: Mä en oo hakeutunu prosessesseihin, on sitä juttua, et mä oon tätä niinkun elämäntilaanteen... Joka se on asia, asia, joka mulla on kehittyny eteenpäin, että sillon joitakin vuosia sitten mä en niinkun ajatellutkaan sitä, mutta se on nyt yhä enemmän tullu sellaseks ajatukseks, että mä en niinkun poissulkis sitä juttua kanssa, enkä sitä, etteikö se olis siihen men-menossa. En oo vielä hakeunut siihen.

Haastateltavista neljä oli tiedostanut jo lapsuudessaan, etteivät kuulu siihen sukupuoleen, johon heidät on syntymässä määritelty. Heillä kaikilla oli kuitenkin mennyt aikaa siihen, että he olivat kuulleet transsukupuolisuudesta ilmiönä. Ilman tietämystä transsukupuolisuudesta he olivat eläneet siinä sukupuoliroolissa, johon heidät oli määritelty. Yksi haastateltava oli

tiedostanut lapsena, että jotakin oli vialla, mutta ei ollut osannut yhdistää omaa pahaa oloaan sukupuoliin. Myös hänellä asian pohdinta oli siirtynyt myöhempään elämänvaiheeseen.

H2: Aaa, no se oli aika semmonen pitkä prosessi silleen, että mää kuitenkin niinku ihan lapsesta asti oon niinku tiennyt sen, tai niinku jollain tavalla tiedostanu sen, että mussa on jotain vialla tai silleen, mutta, öö, siinä kuitenkin sen käsittelyssä sitten kesti aika pitkän aikaa.

Kaksi haastateltavista oli nuoruudessaan miettineet omaa sukupuoli-identiteettiään ja yrittäneet selvittää asiaa, mutta ympäristö oli vaikuttanut siihen, että asian käsittely oli siirtynyt myöhemmäksi. Heistä toisella oman identiteetin hakemiseen liittyi myös homoidentiteettiin liittyvät asiat. Viisi haastateltavista oli alkanut kokea murrosikäisenä tai alle 20-vuotiaana, ettei se sukupuoli, johon heidät on kasvatettu, ole se sukupuoli, johon he kuuluvat. Heistä kolmella kokemukset olivat liittyneet siihen, että he eivät kokeneet olevansa ainakaan sitä sukupuolta mihin heidät oli määritelty.

A: Joo. Millon sulle on sitten alkanu aukeaan se sun oma niinku...

H11: Mmm. Verrattain myöhään, et tota, et siis mä oikeestaan niinku koko aikuisuusiän, ja ehkä jopa ennen sitä niinku murrosiän, niin ollu silleen, et se on aivan itsestäänselvä asia, et mä en oo nainen.

7.2 Transsukupuolisten tiedonhankinta

Haastateltavien kokemukset siitä, milloin ja mitä kautta he saivat tietää transsukupuolisuudesta ensimmäisen kerran, vaihtelivat. Haastateltavista kuusi oli törmännyt termiin tai ilmiöön jo lapsuudessaan tai nuoruudessaan, mutta ei he eivät ollut osanneet yhdistää saamaansa informaatiota omaan kokemukseensa. Ensimmäiset kerrat, jolloin asiasta oli kuultu, eivät välttämättä olleet laukaisseet tiedonhankintaa, tai asiasta saatuun tietoon ei oltu osattu tarttua. Yksi haastateltavista oli kuullut transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta Setan kouluttajan kautta. Yksi haastateltavista taas sanoi törmänneensä transnaisia koskevaan tietoon paljon transmieheyttä aiemmin, eikä hän ollut osannut samaistua tähän tietoon. Haastateltavista kaksi oli kuullut asiasta ensimmäisen kerran

kulttuurisen kuvaston tai populaarikulttuurin, kaksi koulun, yksi kaunokirjallisuuden ja kaksi television tai elokuvien kautta.

H1: Niin tuota minä muistan ku tuota ei saatu kattoo sitä kakarana sitä ohjelmaa. Sillon tuli joku tämmönen erikoisten ohjelmien ilta, ja siinä oli sitten käsitelty tätä transsukupuolisuuttakin, toki siinä oli muutaki, ja tuota niin, niin, mutta se ei sillon, niin mä en osannu yhittää niitä kahta asiaa.

Internet oli yleisin tapa saada samaistuttavaa ja omaa kokemusta selittävää tietoa transsukupuolisuudesta. Internetin kautta saatu tieto oli myös saanut aikaan tiedonhankintaa. Internetin haastateltavista mainitsi viisi. Haastateltavista neljä oli saanut tietoa ensimmäisen kerran kirjallisuuden kautta, joista kahdella kirjallisuus ei liittynyt transsukupuolisuuteen, vaan toisella intersukupuolisuuteen ja toisella homouteen. Heistä toisella intersukupuolisuudesta kertova kirja oli herättänyt samaistumisen tunteen, toisella homoudesta kertova kirja oli auttanut ymmärtämään seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen kokemuksen välillä olevan eron. Haastateltavista kaksi mainitsi ensimmäiseksi tavaksi saada samaistuttavaa tietoa kaverit, jotka olivat transsukupuolisia. Haastateltavista yksi mainitsi miestenlehdet ensimmäiseksi väyläksi, jonka kautta hän sai tietää ilmiön olemassaolosta.

7.2.1 Tiedonhankinnan alkuvaihe

Transsukupuolisuuteen liittyvän tiedonhankinnan alkuvaiheessa haastateltavat olivat käyttäneet erilaisia lähteitä tiedon saamiseen. Haastateltavista kuusi oli saanut tietoa median kautta. Kaikki median kautta saatu tieto ei välttämättä ollut faktatietoa, vaan median kautta saatettiin saada myös esikuvia ja kuvastoa, joka auttoi samaistumaan ja ymmärtämään omia kokemuksia. Medioita oli elokuvat, televisio-ohjelmat ja dokumentit, lehtijutut transsukupuolisuudesta ja queer-aiheista, musiikin visuaalinen kuvasto, manga-sarjakuvat ja kirjat. Haastateltavista viisi oli saanut tietoa kirjallisuuden kautta. Tietoa oli saatu omaelämäkertojen, tietokirjallisuuden ja kaunokirjallisuuden kautta. Haastateltavista yhtä oli auttanut kirjasto tiedonhankinnan alkuvaiheessa.

Haastateltavista viisi oli käyttänyt tiedonhankinnan alkuvaiheessa Internetiä. Kaksi haastateltavaa oli saanut tietoa Setan Internet-sivujen kautta. Muita Internetin kautta löytyneitä tiedonlähteitä olivat ulkomaiset tietopankkityyppiset Internet-sivut, yksittäisten ihmisten prosessikertomukset sekä asioiden googlettaminen. Haastateltavista neljä oli käyttänyt alkuvaiheen tiedonhankinnassa transsukupuolisten keskustelupalstoja Internetissä. Keskustelupalstojen lisäksi haastateltavista kuusi oli saanut vertaistukea kasvokkain tapahtuneista keskusteluista muiden transsukupuolisten kanssa. He olivat saaneet tietoa muilta transsukupuolisilta ja transgender-ihmisiltä sekä transsukupuolisille suunnatuista kahviloista. Kaksi haastateltavaa oli saanut tietoa Transtukipisteen kautta.

Haastateltavista kaksi sanoi tiedonhankinnan alkuvaiheessa tarttuneensa kaikkeen informaatioon mitä löysi. Tietoa haettiin omasta identiteetistä, käsitteistä, muiden kokemuksista, sanoista, ilmiöstä, muista transsukupuolisista ja vertaistuesta. Haastateltavista kaksi haki tietoa koettuna sukupuolena elämisestä. Yksi haastateltavista haki tietoa aluksi intersukupuolisuudesta, kaksi transgenderiydestä. Myös sukupuolenkorjaushoidoista hankittiin tietoa jo tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Yksi haastateltavista sanoi saaneensa tietoa ihmisten itsensä kirjoittamista teksteistä inhimillisiä asioita, kuten kehoristiriidasta.

H8: No mul oli sillain pari sellasta kaveria, joihin mä olin just tutustunu ja sillä tavalla kuulin niinku niitten keskustelun aiheesta, et ne on molemmat sittemmin hakeutuneet kans tohon prosessiin. Ja sit se oli jotenkin sellanen, et mä ehkä tunnistin siinä niin paljon asioita, et mä tajusin että mun pitää ottaa selvää tästä aiheesta. Ja sit se jotenkin alko silleen nopeesti, niinku just kavereiden kautta mä löysin sitten yhelle nettifoorumille, ja sit sitä kautta mä sain niinku selville just sellasii termejä ku ftm.

7.2.2 Sukupuolenkorjausprosessiin liittyvä tiedonhankinta

Haastateltavista kymmenen oli hakeutunut sukupuolenkorjaushoitoihin. Kaksi haastateltavaa ei ollut hakeutunut hoitoihin, mutta he olivat selvittäneet sukupuolenkorjausprosessiin liittyviä asioita. Toinen heistä oli hakenut tietoa sukupuolenkorjausprosessista Internetin kautta. Hän oli kuitenkin kokenut, että sukupuolenkorjaushoidot eivät ole hänen kohdallaan tarpeellisia. Toinen haastateltavista oli hakenut tietoa siitä, mitä hänen seksuaaliselle

suuntautumiselle tapahtuisi sukupuolenkorjausprosessin aikana. Hänelle naisten kanssa keskustelu ja oleminen olivat tärkeimpiä tapoja saada tietoa.

H9: Kyl mä tiedän nää ystävät näin, mä tiedän, mä saisin tukee varmasti, mut et elämä on vähän sellanen hankala, et monta ratkasuu pitäis tehdä kerralla. Mut kuitenkin mä koen, et se on se sellanen mistä mä tosin haluaisin mennä jos multa haaveista kysytään. Haluaisin nää miesten vaatteet heittää pois ja olla muut hepeneet tilalle ja sais olla sitten. Koska mä niinkun mielenlaadullisesti liikun aika paljon samassa kun naisten kanssa, koska mä niinkun haen sieltä sitten sitä jonkinlaista hengenheimolaisuutta, löydän. Ja mä haen sieltä semmosta osviittatietoja mitä naisena oleminen on, mitä naiset on, ja sitä omaa käyttäytymistä, sitä omaa tavallaan. Ja mä sitten mietin miten kävellään ja harjottelen kotona kävelyä uudella tavalla, naismaisesti, ja sit mä kerään sillä tavalla sitä tietoa enemmän tuota kautta, tollasta tietoa.

Sukupuolenkorjausprosessia koskevaa tietoa oli saatu eniten muilta transsukupuolisilta, transsukupuolisille tarkoitetuilta vertaistukifoorumeilta ja Internetistä. Haastateltavista kaksi oli saanut tietoa sukupuolenkorjaushoidoista tuttavapiirin ja kaksi vertaistukiryhmän kautta. Yksi haastateltavista oli käynyt Transtukipisteellä keskustelemassa sukupuolenkorjaushoidoista sekä transsukupuolisille tarkoitettulla leirillä, jossa hän oli puhunut muiden transsukupuolisten kanssa. Neljä haastateltavaa oli saanut tietoa sukupuolenkorjaushoidoista vertaistukifoorumilta. Internetistä tietoa oli saatu googlettamalla ja muiden transsukupuolisten kirjoittamista teksteistä.

Sukupuolenkorjaushoitoja koskeva tieto koski muun muassa leikkauksia. Yksi haastateltavista sanoi ahmineensa tietoa sukupuolenkorjausprosessista koko prosessissa olon ajan. Hän oli hakenut tietoa prosessin aikana aina kun hänelle on tullut tiedontarpeita. Tiedontarpeita oli syntynyt prosessin eri vaiheista. Aloittaessaan hormonihoitot hän selvitti mitä hormonivalmisteita muut transsukupuoliset syövät ja kuinka isoja määriä. Sen jälkeen hän haki tietoa leikkauksista vertaistukifoorumin kautta, josta hän sai tietoa niin paljon, ettei hän tarvinnut muita tiedonlähteitä. Vertaistukifoorumeilla oli hyviä selostuksia siitä, kuinka sukupuolenkorjausprosessi etenee vaihe vaiheelta.

H10: Mutta tää on niinkö se hullu puutarhuri, että ku se kasvattaa sitä kannabista niin siitä tulee se spesialisti, että se osaa laittaa oikeat valot ja oikeat lannotteet ja kaikki, se tietää siitä kasvista kaiken. Että se on tuota vähän sama mullakin, että kyllä sitä on tästä asiasta, tästä aika ahminu kauheasti tietoa. Ja se on niinkö täsä niinkö matkan aikana ollu niinku tarvinnu, aina kun on tullu niitä. Tää hormoninsyönti alko niin piti tutkia sitä, niitä mitä ihmiset yleensä syö ja kuinka paljon ne syö, samanlaiset ku minä, ja niitä sitten, ja siitä niitä tuli sillon luettua. Ja sitten nykyisin on tää leikkausprosessi, on hakenu siitä. Sit tietenki on tätä seurannu tätä rinnan kasvua ja seurannu niitä juttuja mitä tästä on, ja miten se kasvaa ja miten.

Tietoa sukupuolenkorjausprosessista hankittiin tyypillisesti jo ennen korjaushoitoihin lähtemistä. Yksi haastateltavista haki tietoa ennen sukupuolenkorjausprosessiin hakeutumista siitä, kuinka prosessiin pääsee, kuinka kauan se kestää, mitä se pitää sisällään, kuinka pitkään voi joutua odottamaan, ketä ihmisiä prosessissa tapaa ja kuinka monta kertaa. Myös hänelle tuli lisää kysymyksiä prosessin aikana. Myöhemmin hän haki tietoa siitä, minkälaisia hoidot ovat, missä vaiheessa hormonihoito aloitetaan ja millä valmisteella, kuinka usein hormoneja syödään, mitä hormonihoidoista pitää tehdä itse, mitä muutoksia hoito aiheuttaa ja mitä riskejä siihen liittyy. Tiedontarpeet vaihtelivat sen mukaan mikä vaihe prosessissa oli käynnissä tai mitä oli tulossa seuraavaksi. Hän ei missään vaiheessa alkanut selvittää asioita, jotka olivat pitkän ajan päässä, vaan haki tietoa ajankohtaisiin asioihin. Hän sai tietoa sukupuolenkorjaushoidoista kavereilta, Internetistä ja muita epävirallisia reittejä pitkin.

H8: Et se oli just sellanen, et kavereiden ja sellasten epävirallista reittiä. Ja sit, ja sit nimenomaan, ku siin vaihees ku itekki hakeutu niihin tutkimuksiin, niin täyty silleen epävirallista reittiä hankkii ne tiedot, et mihin pitää hakeutuu ja millä taval sinne pääsee ja mistä pitää olla tietonen jos joku tekee jotain väärin. Ja mun kohdalle ei onneks tehny, mut yhen mun kaverin kohalla ni sille lähetettiin lähete jollekin nuorisopsykiatrialle ja sanottiin, et sen pitää ekaks käydä siellä jollain arviointikäynnillä mikä on täysin laitonta.

A: Joo.

H8: Mut, mut oli kuitenkin niinku helpottavaa se, et tiesi, et mitä kautta sen pitää mennä, et osas sit niinku ite sanoo. Et kyllä mäki jouduin lääkärille neuvomaan et mihin se lähete pitää laittaa.

A: Joo. Saiksää sitten riittävästi tietoa omastas mielestä niinku internetin kautta tai kavereitten kautta?

H8: Joo. Kyl mä sanoisin et aika lailla riittävästi. Sitten on tietysti jotain sellasii asioita, niinku jotku leikkaustekniset asiat, mistä on tosi vaikea saada sellasta selkeetä tietoo sen takii et ne on niin yksilöllisiä.

Yksi haastateltavista oli hakenut aluksi tietoa lähetteen saamisesta ja siitä, mitä sen saamiseen tarvitaan. Hän oli hakenut tietoa myös transsukupuolisuuden esiintyvyydestä, sukupuolenkorjaushoidon kestosta ja kulusta sekä hormonihoidoista. Lisäksi hän oli hakenut tietoa nimilausunnosta. Hän oli hankkinut tietoa leikkauksista, jotta voisi valmistautua tulevaan.

H4: Millon he sai, millon he sai olla ilman kipulääkkeitä ja tälleen näin, se on sitä tietoa mitä mä haen.

A: Joo.

H4: Miten ne lääkärit on suhtautuneet ja... Mä haen aina jotakin.

A: Joo.

H4: Mä en vaan mee sinne. Ja varsinkin nyt. kun on semmonen aihe, joka on sulle vielä, ei nyt niin etäinen, mut et se on kuitenkin semmonen, johon sä niinku rakennat itseäs, niin haet sitten just niinku tiettyjä asioita.

A: Mm.

H4: Et miten se on se leikkaus esimerkiksi saatu ajotettua, et et mulla se tarkoittais käytännössä sitä, että tuleeks se kesken lukuvuoden, jos mä siis kouluun pääsen, tuleeko se kesken lukuvuoden vai kesälomalla.

Muut haastateltavat olivat hakeneet tietoa leikkauksiin liittyvistä riskeistä, esimerkiksi genitaalialueen leikkausten jälkeisestä tunnottomuudesta, Suomen hoitojärjestelmästä, hormonihoidoista, diagnooseista sekä siitä, kuinka eri sukupuolenkorjauksia tekevissä yksiköissä asiat hoidetaan.

7.2.3 Tiedonhankinta tällä hetkellä

Haastateltavien tiedontarpeet tällä hetkellä vaihtelivat sen mukaan missä vaiheessa heidän sukupuolenkorjausprosessinsa oli, ja tunsivatko he saaneensa tietoa riittävästi. Haastateltavista neljällä ei enää ollut juurikaan tiedontarpeita transsukupuolisuudesta tai sukupuolenkorjausprosessista. He olivat selvillä omasta sukupuoli-identiteetistään, ja heillä oli se tieto, minkä he tarvitsivat. Heillä saattoi olla joitakin yksittäisiä tiedontarpeita, mutta he eivät hakeneet enää aktiivisesti tietoa.

Haastateltavista kolmella oli jonkin verran tiedontarpeita, mutta ei akuuttia tarvetta saada tietoa jostakin tietystä asiasta. Yksi heistä arveli, että hänelle tulee tiedontarpeita lisää prosessin edetessä, mutta hänellä ei ollut mitään erityistä tiedontarvetta tällä hetkellä. Yhdelle tärkeintä oli tällä hetkellä saada olla muiden transsukupuolisten kanssa ja toteuttaa itseään. Yksi haki tietoa transasioista aktiivisesti, mutta tiedonhankinta ei liittynyt omaan sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolenkorjausprosessin, vaan oli enemmänkin aktiivista lähteiden seuraamista. Haastateltavista viisi hankki tällä hetkellä aktiivisesti tietoa transsukupuolisuudesta. Heistä kahdella se koski sukupuolenkorjaushoitoja. Tietoa hankittiin muiden kokemuksista, Suomen hoitojärjestelmästä, elokuvista ja dokumenteista.

7.2.4 Sattumalta saatu tieto ja sen merkitys

Alkuvaiheessa sattumalla oli vaikutusta tiedon saamiseen. Yksi haastateltavista sanoi hakeneensa summanmutikassa kirjallisuutta, ja hän koki, että kirjallisuutta aiheesta ei ollut ollenkaan. Sen sijaan hän haki lääketieteellistä kirjallisuutta naisista ja naiseudesta, sillä ne antoivat hänelle samaistumispintaa. Myös muilla haastateltavilla tiedon löytämisessä sattumalla oli suuri osuus. Yksi haastateltavista törmäsi sattumalta Internetissä sukupuoliteistiin, joka ohjasi Trasekin Internet-sivuille. Myös toisella haastateltavalla Internetin kautta alkanut tiedonhankinta alkoi siitä, että hän haki sattumanvaraisesti tietoa tietämättä tarkalleen mitä etsii.

Haastateltavista kuudelle sattumalla oli iso osuus tiedon saamisessa. Kahdella koko sukupuolenkorjausprosessiin lähtemiseen oli vaikuttanut sattuma. Neljä arveli sattumalla

olleen osuutta siihen, että he olivat tavanneet ihmisen, joka oli auttanut oman identiteetin löytämisessä. Sattuman kautta saatuja tiedonlähteitä oli vertaistukifoorumit, artikkelit, Transtukipiste, dokumentit, kirjallisuus ja Fecabookiin linkitetyt uutiset.

7.3 Tiedonhankintaan käytetyt lähteet

Tärkeimpänä lähteenä haastateltaville olivat muut transsukupuoliset. He olivat tärkeä tapa saada tietoa kymmenelle haastateltavalle, joista seitsemälle tärkeimpiä olivat vertaisihmiset, kahdelle vertaistukiryhmät ja yhdelle Setan kahvi-illat. Muita transsukupuolisia pidettiin hyvänä tiedonlähteenä, koska heidän kautta saatava tieto oli luotettavaa. Muilla transsukupuolisilla oli tietoa, jota ei ollut mahdollista saada mitään muuta kautta. Heillä oli tietoa esimerkiksi sukupuolenkorjausprosessista tai sukupuolenkorjaushoidoista vastaavasta hoitoyksiköstä.

Haastateltavista seitsemälle tärkein lähde olivat transsukupuolisten vertaistukifoorumit. Myös niiden kautta saatiin tietoa, mitä ei ollut saatavilla muuta kautta. Vertaistukifoorumeilla oli hyvin tietoa esimerkiksi sukupuolenkorjausprosessista ja sen eri vaiheista. Vertaistukifoorumeista mainittiin nimeltä Puuteri (puuteri.org) ja transmaskuliinisille tarkoitettu Wtftm (www.wtftm.org). Lisäksi kolme haastateltavista mainitsi Kummaverkoston, joka on transsukupuolisille tarkoitettu ryhmä ja verkosto. Se toimii Facebookin kautta ja järjestää myös tapahtumia.

Transtukipiste oli ollut kahdelle haastateltavalle tärkein tiedonlähde. Transtukipisteeltä oli saatu asiallista informaatiota, ja siellä oli myös uskallettu puhua sukupuolenkorjaushoitoja koskevista negatiivisista asioista. Sitä kautta oli saatu tietoa siitä, mitkä asiat sukupuolenkorjauksessa voivat mennä hyvin, ja mitkä saattavat mennä pieleen. Transtukipisteen kautta oli saatu tietoa siitä, että kaikki sukupuolenkorjausprosessiin haluavat eivät välttämättä ole tiedostaneet omaa transkokemustaan lapsuudesta saakka. Transtukipiste oli mahdollistanut monille haastateltavista vertaistukiryhmät ja niissä käymisen. Lisäksi Transtukipisteeltä oli saatu nopeasti päivittyntä tietoa hoitokäytännöistä. Transtukipisteen

Internet-sivujen kautta oli myös saatu tietoa esimerkiksi sukupuolivähemmistöjä kuvaavasta termistöstä.

Muita tärkeitä tiedonlähteitä haastateltaville olivat fiktiiviset ja tieteelliset kirjat, elokuvat, dokumentit, kirjasto, lehdissä olleet artikkelit ja haastattelut sekä Internet. Internet oli tärkein lähde kuudelle haastateltavista. Internet oli tärkeä siksi, että transsukupuolisia on vähän, se mahdollistaa asuinpaikasta riippumattoman pääsyn tietoon ja sen kautta löytää asioita, joista voi hakea myöhemmin tietoa esimerkiksi kirjastosta. Internetistä löydetty Setan ja Transtukipisteen sivut olivat saaneet tiedonhankinnan liikkeelle.

Internetin merkitys tiedonlähteenä ei korostunut haastatteluissa. Haastateltavista kaikki olivat käyttäneet Internetiä jollakin tavalla tiedon saamiseen jossakin vaiheessa, mutta tärkeämmäksi lähteeksi osoittautui vertaistuki. Vertaistukea saatiin myös Internetin kautta transsukupuolisten vertaistukifoorumeilta. Internetin merkitys korostui tiedonhankinnan alkuvaiheessa, koska sen kautta tiedonhankinta joko lähti liikkeelle tai se tuki tiedonhankintaa. Internet tuki uutisoinnin seuraamista sosiaalisen median välityksellä. Internetiä käytettiin myös tiedonhankintaan sukupuolenkorjaushoidoista ja sieltä saatiin vertaisten kirjoittamia tekstejä aiheesta. Vertaistuen merkitystä tiedon saamiselle käydään tarkemmin läpi alaluvussa 7.5.

7.3.1 Lähteiden seuraaminen

Haastateltavista kaikki yhtä lukuun ottamatta seurasivat transsukupuolisuuteen tai transasioihin liittyvää uutisointia jotakin kautta. Uutisointia seuraamaton haastateltava sanoi välttelevänsä uutisten lukemista ylipäänsä, koska koki välttelyn paremmaksi oman mielenterveytensä kannalta. Hänkin törmäsi uutisointiin tai uutisotsikoihin ainakin Facebookin kautta, sillä hän sanoi, että ei klikkaa uutisointiin liittyviä linkkejä, mikäli niistä oli selkeästi huomattavissa, että uutinen oli huonosti kirjoitettu tai siinä oli asiavirheitä.

Facebookin kautta transaiheisiin liittyvää uutisointia seurasi haastateltavista viisi. Heistä kolme seurasi uutisointia Facebookin kautta koska Facebook-kaverit linkittivät uutisointeja omalle Facebook-seinälleen. Yksi haastateltavista seurasi Facebookin kautta uutisryhmää, jossa linkitettiin transaiheisia uutisia maailmanlaajuisesti. Yksi kuului Facebookissa

useampaan ryhmään, joiden kautta hän sai tietoa tutkimuksista ja haastatteluista. Tarkemmin sosiaalisten median käyttöä tiedon saamiseen käydään läpi alaluvussa 7.3.2.

Haastateltavista yhdeksän seurasi transsukupuolisiin liittyvää uutisointia yleisesti lukemalla lehtiä ja otsikoita ja olemalla yleisesti kiinnostunut transasioista. Utisten seuraaminen saattoi liittyä mediassa pinnalla olevien uutisointien seuraamiseen. Tällaisia oli esimerkiksi uutiset transsukupuolisten pakkosterilisaatiosta. Uutisointia saatettiin seurata myös television kautta.

H9: Kyllä mä niinkun niistä, kyl mä niitä seuran hyvin. Ja kyl kun teeveestä on tullu tätä dokumentointia ulkomailta, Suomesta näitä, näistä transasioista, niin kyl mä niinkun pyrin kaikki kattomaan, kuuntelemaan, lukemaan juttui, koska ne on kuitenkin sellasii hirveen rohkasevia juttuja. Ne antaa ulospäin ihmisille tietoa mistä on kysymys. Musta on aina hyvä itse kattoo ja nostaa puheenaiheeksi niitä, että kyl mä yritän jakaa sillä tavalla tietoa ihmisille siitä asiasta.

Haastateltavista kolme seurasi uutisointeja Internetistä. Heistä yksi seurasi Internetissä uutisryhmiä, joissa jaettiin maailmanlaajuisia uutisia. Kuusi haastateltavaa käytti seuraamiseen vertaistukifoorumeita. Viisi haastateltavista oli käynyt erilaisissa tapahtumissa, kuten Pridessä tai TransHelsinki-tapahtumassa. Tapahtumien kautta he olivat kuulleet tutkimuksista sekä käyneet keskusteluja muiden transsukupuolisten kanssa. Muita tiedon seuraamisen kanavia olivat läheiset, muut transsukupuoliset sekä Transtukipiste.

7.3.2 Sosiaalinen media ja Facebook

Haastateltavista yksitoista oli hyödyntänyt sosiaalista mediaa jollain tavalla transaiheisiin liittyen. Yhdessä haastattelussa sosiaalinen media ja sen merkitys jäi käymättä läpi, joten sitä haastattelua ei voida ottaa tässä luvussa huomioon. Sosiaalisesta mediasta puhuttaessa kaikki haastateltavista puhuivat Facebookista (www.facebook.com), eikä muita sosiaalisia medioita mainittu. Facebookia käytettiin tiedon aktiiviseen hakemiseen, seuraamiseen ja sattumalta tiedon saamiseen. Haastateltavista kolmelle Facebookilla ei ollut tiedon saamisen kannalta suurta merkitystä.

Seitsemän haastateltavaa kuului Facebookissa johonkin ryhmään, jossa puhuttiin sukupuolen moninaisuudesta tai transsukupuolisuudesta. Näitä olivat uutisryhmät, vertaistukiryhmien Facebook-ryhmät, Setan alajärjestöjen ryhmät, kaverin tai muun henkilön perustamat ryhmät sekä feministiryhmät. Niiden kautta seurattiin kirjoittelua tai saatiin linkkejä uutisista tai tutkimuksista. Yksi haastateltavista oli löytänyt Facebook-ryhmien kautta transsukupuolisuutta käsitteleviä blogeja.

Facebookin kautta uutisointia seurasi seitsemän. Uutisoinnista suurin osa oli tullut eteen sattumalta, tai niihin oltiin törmätty ilman tarkoitusta saada tietoa. Uutisointeja jakoivat omat Facebook-kaverit sekä Setan ja Transtukipisteen tykkäyssivut. Monella haastateltavista oli Facebook-kavereina muita transsukupuolisia, joiden avulla esimerkiksi uutiset transaiheista levisivät Facebookissa nopeasti. Uutisointien lisäksi tietoa saatiin tapahtumista, artikkelista ja kirjoista.

A: Niin onko sosiaalisella medialla niinku yleensä ollu sulle, niinku onks se auttanu sua niinku tiedon saamisessa?

H6: On. Siis tosi paljon kyllä, et en mä sit en osaa sanoa, että jossei niinku, jossei niit ois Facebookin kautta noit niinku ryhmii ja linkkei tullu nenän eteen niin oisko niit tullu mitään kautta, tuskin. Et siin saa sit olla aika aktiivinen tiedon hakija jos niinku halua löytää sen infon jotain muuta kautta, ja mä en esimerkiks varmaan ois suurint osaa siit infost löytäny.

A: Joo.

H6: Että, ja ihan tapahtumistki sitten, ja jos on jotain. Ja sit ihan niinku, ku nyt tuli vaikka hiljattain se kirja, tota ni Poika -niminen kirja, niin siitki niinku, että netin kautta siitä, just jonku, en mä muista kuka mulle siit linkkas, ni sit silleen just varmaan Facebookin kautta tyyliin.

Haastateltavista neljä sai Facebookin kautta tietoa transsukupuolisuudesta. Heistä yksi oli hankkinut tietoa ottamalla yhteyttä Facebookin kautta ihmiseen, jonka hän tiesi olevan Trasekin jäsen. Facebookissa myös keskusteltiin samanhenkisten ihmisten kanssa. Lisäksi Facebookia käytettiin tiedon ja linkkien jakamiseen. Haastateltavista neljä oli jakanut Facebookissa linkkejä, uutisointeja tai kirjoittanut omista kokemuksistaan. Facebook oli

auttanut uutisten, kyselyiden, elokuvalinkkien, lehtiartikkelien ja tapahtumakutsujen levittämisessä. Yksi haastateltavista oli linkittänyt Facebookissa omasta sukupuolikokemuksestaan kertovaa blogiaan.

7.4 Ongelmat ja esteet tiedonhankinnassa

Haastateltavista seitsemällä oli ollut vaikeuksia löytää tietoa transsukupuolisuudesta tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Kahdella haastateltavalla oli ollut alkuvaiheessa vaikeuksia sukupuolivähemmistöjä kuvaavien termien kanssa. Kaksi haastateltavista ei ollut osannut hakea lapsena tai nuorena tietoa mitään kautta, sillä heillä ei ollut sanoja tiedon hakemiseen. Haastateltavista yksi harmitteli sitä, että hän oli saanut tietää transsukupuolisuudesta vasta aikuisiällä.

Kaksi haastateltavista ei ollut tiennyt olevansa transsukupuolisia, koska he olivat luulleet transsukupuolisuuden tarkoittavan vahvaa samaistumista vastakkaiseen sukupuoleen kuin johon ihminen on syntymässä määritelty. He olisivat toivoneet saavansa tietoa sukupuolen moninaisuudesta aiemmin, sillä he eivät olleet osanneet yhdistää transsukupuolisuudesta saatua tietoa omaan kokemukseensa. Tietoa sukupuolen moninaisuudesta olisi kaivattu yläasteikäisenä. Toinen heistä kuuli transsukupuolisuudesta Setan kautta.

H12: Ku mä on ollu viistoistavuotias ja mä oon ollu protu-leirillä, ja siellä oli Setan kouluttaja ja se sit kerto sukupuolen monimuotoisuudesta laajemminkin.

A: Joo. Oliko se sitten, onko sulla ennen sitä sit ollu semmosta niinku kokemusta vai oliko se niinku, se Setan henkilö joka auttoi sua niinku siinä siinä sun itsen oivaltamisessa?

H12: No ei se kyl siin kohtaa auttanu yhtään tai siis mun mieles kaikes niinku transihmisistä jaettavassa informaatioissa on yleensä se puute et niit ihmisten kokemuksii ei tuoda esiin, et siinä tuodaan pelkästään sitä identiteettiä esiin eikä niinku tavallaan sitä tunnetta. ---

H12: En mä tienny silleen hirveesti mahdollisuudesta niinku korjata sukupuolta fyysisesti, niin tavallaan mulle jäi se käsitys, kun mä olin luku siitä jostain androgyniasta, niin tavallaan että mä oon jotenki sielulta silleen, mut sit mä oon siin naisen ruumiissa. Mut et tavallaan et se ei ollu mulle selvää jotenkin, et sitä kehoo voi

korjata muutenkin kun et jos on jotenkin sit kolmevuotiaasta saakka tiennyt olevansa niinku väärässä kehossa, et et. Mut en mä sillon niinku tavallaan, koska niitä kehodysforia- ja dissosiatiivisuus-sanoja ei ollu koskaan tullu, eikä niitä oltu koskaan selitetty, niin en mä niinku tavallaan ees tajunnu olevani väärässä kehossa, mä jotenkin oletin et et kaikki tytöt vihaa kehoaan ja kaikkien kaikkien on tosi vaikeeta olla kehossaan.

7.4.1 Ongelmat sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvän tiedon saamisessa

Haastateltavista kahdeksalla oli ollut ongelmia sukupuolenkorjaushoitoja koskevan tiedon kanssa. Ainoastaan kaksi sukupuolenkorjaushoitoihin lähteneistä koki, ettei heillä ollut missään vaiheessa ongelmia saada tietoa. Kolmella haastateltavista ei ollut suuria ongelmia tiedon saamisessa. Heistä yksi koki, että koska käyntejä transtutkimusyksikössä oli prosessin edetessä harvemmin, hänellä ei ollut enää niin usein mahdollisuuksia kysyä lääkäriltä suoraan häntä pohdituttavista asioista. Hänen täytyi yrittää saada tietoa ystävien ja vertaistuen kautta. Ongelmana vertaistuen kautta saatavassa tiedossa oli se, että tieto ei välttämättä ollut niin luotettavaa kuin suoraan lääkäriltä saatava tieto. Toinen haastateltavista ei ollut löytänyt tietoa siitä, kuinka pitkään leikkauksista palautuminen kestää. Kolmas oli yrittänyt löytää tarkkaa tietoa eri hormoneista ja niiden vaikutuksista kehoon, esimerkiksi nännien kasvuun. Hän ei ollut löytänyt tietoa, vaikka hän oli yrittänyt löytää sitä keskustelupalstoilta ja Internetistä sekä suomeksi että englanniksi.

Haastateltavista viidellä oli ollut suuria ongelmia sukupuolenkorjaushoitoja koskevan tiedon saamisessa. Heistä yksi oli toivonut saavansa enemmän tietoa sukupuolenkorjaushoidoista ennen niihin lähtemistä. Hän tiesi, että transsukupuolisten vertaistukifoorumilla oli tietoa leikkauksista, mutta hän ei ollut saanut oikeuksia sitä käsittelevän osion lukemiseen. Hän ei ollut löytänyt suomeksi Internetistä leikkauksia käsittelevää tietoa. Englanniksi tietoa oli löytynyt vähän, mutta englanniksi saatavassa tiedossa ongelmana oli se, että niissä kerrottavat asiat eivät välttämättä vastaa Suomen käytäntöjä. Lopulta hän oli päässyt kaverinsa tunnuksilla katsomaan transsukupuolisten vertaistukifoorumilla olevaa osiota leikkauksista. Hän koki välttämättömäksi saada tietoa leikkauksista, sillä ilman ennakkotietoa hänen olisi vaikea vastata kysymyksiin transtutkimusyksikössä. Transtutkimusyksikössä hän oli saanut tietopaketin hoitoprosessista, mutta siinä oli ollut liian yleistä tietoa, eikä se ollut vastannut

tarkempiin kysymyksiin. Transtutkimusyksikössä ei oltu vastattu häntä pohdituttaviin kysymyksiin, eikä hän ollut saanut sitä kautta riittävästi tietoa leikkauksista. Hän toivoi, että transtutkimusyksikössä tarjottaisiin mahdollisuutta kysyä korjaushoidoista lisätietoja.

Yksi haastateltavista oli toivonut koko sukupuolenkorjausprosessin ajan, että hän olisi saanut tietoa siitä, kuinka hän voi edistää omaa asiaansa ja ajaa omia oikeuksiaan. Sukupuolenkorjaushoidoissa ollessaan hän ei ollut tiennyt Trasekista ja sen tarjoamasta avusta. Hän toivoi, että transtutkimusyksikössä kerrottaisiin potilaille heidän oikeuksistaan koska transtutkimusyksikön henkilökunta vaihtuu usein ja se sekoittaa potilaan käsitystä siitä, mitä häneltä halutaan. Hänen mielestään potilaille tulisi myös kertoa kuinka sukupuolenkorjausprosessi yleensä menee ja mitä oikeuksia heillä on. Tämä parantaisi myös potilasturvallisuutta transtutkimusyksikössä. Hän oli saanut transtutkimusyksiköstä harhaanjohtavaa tietoa, sillä hänelle oli sanottu, että kaikki transsukupuoliset haluavat kaikki sukupuolenkorjaushoitoihin kuuluvat hoidot. Transtutkimusyksikössä häntä oli painostettu ottamaan kaikki sukupuolenkorjausprosessiin kuuluvat hoidot, mukaan lukien genitaalialueen leikkaukset. Hänelle oli sanottu, että kukaan sukupuolenkorjaushoitoihin menneistä ei ole katunut leikkauksia, joka on harhaanjohtavaa tietoa, koska leikkauksiin liittyvä komplikaatioriski voi aiheuttaa katumista.

A: Joo. Koeksää sitten, että se ois ollu niinku harhaanjohtavaa se tieto mitä sä oot saanu sieltä niinku terveysalan ihmisiltä?

H5: Mä koen, että se on jossain määrin ollu harhaanjohtavaa, et nimenomaan se, että et kun on yrittäny kysyä ihan asiallisesti riskeistä, niin on sanottu, että että kukaan ei kadu koskaan. Ja lisäksi mulle on sanottu, että et kaikki transihmiset ottaa kaikki hoidot, mikä ei siis missään nimessä pidä paikkaansa.

A: Joo.

H5: Et mä koin että mua jossain määrin painostettiin.

A: Joo, just.

H5: Ottamaan niinku niin sanotusti koko paketti, eli käymään niinku myöski genitaalikirurgiassa.

Yksi haastateltavista ei ollut löytänyt tarpeeksi tietoa sukupuolenkorjaushoidoista mitään kautta, ei edes transtutkimusyksiköstä. Hänelle oli kerrottu ainoastaan mitä prosessissa

tapahtuu, mutta hän ei ollut saanut tarkkaa tietoa prosessista eikä sen kestosta. Transtutkimusyksikössä suhtauduttiin negatiivisesti kysymyksiin. Häntä ihmetytti se, miksei transtutkimusyksikkö jaa tietoa avoimemmin sukupuolenkorjaushoidoista edes korjaushoitoihin menijöille, vaikka transtutkimusyksikkö on ollut olemassa jo monta vuotta. Hän ei ollut löytänyt Internetin kautta riittävästi tietoa sukupuolenkorjaushoitoprosessista.

Yhdellä haastateltavista oli ollut vaikeuksia saada tietoa leikkausteknisistä asioista, sillä ne ovat yleensä yksilöllisiä. Tietoa leikkauksista oli saatavilla vertaistukifoorumeilla, mutta koska leikkaustekniikat vaihtelevat, kaikki leikkauksiin liittyvä tieto ei välttämättä ole relevanttia omalla kohdalla. Hän oli saanut tietoa transtutkimusyksiköstä leikkaustekniikasta riittävästi, mutta koska hänen leikkaustekniikkansa oli vaihtunut ennen leikkausta, hän oli saanut vasta jälkeenpäin tietää mitä hänelle oli tehty ja kuka hänet oli leikannut. Näistä asioista hän olisi halunnut tietää enemmän hoitohenkilökunnan kautta, ettei hänen olisi tarvinnut jälkeenpäin tilata potilastietojaan, ja selvittää asiaa itse. Korjausleikkauksista oli vaikea löytää tietoa, sillä ihmiset kertovat yleensä ainoastaan onnistuneista leikkauksista ja laittavat niihin liittyviä kuvia Internetiin. Hän olisi halunnut tietää enemmän leikkauksiin liittyvistä jälkihoito-ohjeista sukupuolenkorjausyksiköstä. Hänen terveydenhoitoalalla oleva tuttavansa oli arvioinut hänen saamansa jälkihoito-ohjeiden olleen olemattomat. Jälkihoitoon liittyvää tietoa löytyi jonkin verran Internetin kautta ihmisiltä, jotka olivat käyneet korjausleikkauksissa yksityisellä sektorilla. Ongelmana Internetin kautta saatavissa jälkihoito-ohjeissa oli se, että niitä ei välttämättä voi soveltaa omalla kohdalla mikäli leikkaustekniikka, oma iho tai arpeutumistaipumus on erilainen. Tämän takia olisi tärkeää saada yksilölliset jälkihoito-ohjeet transtutkimusyksiköstä.

Yhdellä haastateltavista oli ollut vaikeuksia löytää valokuvia korjausleikkauksista ja tietoa kirurgiasta muissa Euroopan maissa. Hän olisi halunnut tietää kuinka sukupuolenkorjausprosessia on mahdollista hoitaa esimerkiksi Virossa, kuinka paljon se maksaa ja missä hoitoja tehdään. Hän oli yrittänyt saada tietoa vertaistuen, Internetin ja vertaistukifoorumeiden kautta. Tietoa oli vaikea saada käytännön muutoksista, joita Suomessa transtutkimusyksikössä tapahtuu. Nämä käytännön muutokset saattavat vaikuttaa esimerkiksi siihen, mitä hoitoja milläkin diagnoosilla saa, ja onko transgender-diagnoosin saaneilla mahdollisuus saada kaikkia sukupuolenkorjaushoitoihin kuuluvia hoitoja. Näistä muutoksista

ei saanut ajantasaista tietoa edes transtutkimusyksikön kautta, sillä edes sairaanhoitajat eivät tienneet tapahtuneista muutoksista.

A: Joo, joo. Tuota onks sulla ollu semmosia tilanteita, joissa sulla on niinku tiedon löytäminen tuottanu ongelmia, tai että sulla ois ollu vaikee saada jostain asiasta tietoa?

H11: Joo, heh, esim. koko ajan.

A: Joo

H11: Tai et niinku, on. Et tota mm... Aika hyvin niinku just tuolt foorumeilta löytyy se, et miten tää niinku teoriassa etenee tää tutkimusprosessi, ja mitä teoriassa tapahtuu, mut että aina kun tulee joku muutos käytäntöihin niin siin on sellanen niinku parin viikon silleen pimento, et kukaan ei tiedä mistään mitään ennen ku Trasek älähtää ja ennen Transtukipiste selvittää ja ennen ku, ennen ku hoitohenkilö... hoitajia on informoitu ja ja... Kaikist näist käytäntöjen muutoksista on tosi vaikee saada tietoo. Ja se tulee aina jälkijunassa ja tota... Ja mm... Sitten toinen on just, että et muist Euroopan maista on tosi vaikee saada tietoo. Et just, et jos joutuu harkitseen jossain vaiheessa sitä vaihtoehtoa, et jos täällä esimerkiksi ei vaan saa diagnoosia niin tota sit tulee oleen kyllä oma jännyytensä siinä, et selvittää, et miten tää tapahtuu muissa maissa. Et mä oon jonkin verran yrittäny just netistä hakee, mut se on tosi hankalaa.

7.4.2 Epäluotettava ja harhaanjohtava tieto

Haastateltavista kaikilla oli jonkinlaista kokemusta epäluotettavasta tai harhaanjohtavasta tiedosta. Heistä yksi sanoi kuitenkin, ettei hän koe tiedon olevan välttämättä väärää, mutta tiedossa pitää huomioida perspektiivi ja se, kuka sen on kirjoittanut. Haastateltavista viisi oli törmännyt uutisoinnin tai median kautta epäluotettavaan tai harhaanjohtavaan tietoon. Etenkin aiemmin mediassa oli huono ja vääristynyt kuva transsukupuolisuudesta. Uutisoinneissa oli monesti törmätty sanasto- ja asiavirheisiin. Myös iltapäivälehdissä olleita uutisointeja pidettiin epäluotettavina. Lisäksi epäluotettavaa tietoa oli vertaistukifoorumeilla, Internetissä, kirjallisuudessa, tutkimuksessa ja elokuvissa.

Median kautta saatavan tiedon ongelmana pidettiin tiedon yksipuolisuutta. Kolme haastateltavaa koki ongelmallisena median tavan käsitellä transsukupuolisuutta kertoen kaikkien transsukupuolisten kokevan kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen lapsuudestaan

saakka. Myös feminiinisyyden ja maskuliinisuuden korostaminen uutisoinneissa oli yleistä. Muunlaisille tarinoille ja kokemuksille ei heidän mielestään annettu transsukupuolisuudesta uutisoidessa tilaa. Vanhentunutta tietoa oli kirjallisuudessa ja Internetissä.

Kokemustietoa ei aina pidetty luotettavana. Epäluotettavana tai harhaanjohtavana pidettiin myös ihmisten yleistä tietämystä transsukupuolisuudesta. Neljä haastateltavaa piti ongelmallisena sitä, että ihmiset usein sekoittavat transsukupuolisuuteen liittyvät termit, tai että seksuaalivähemmistöt ja sukupuolivähemmistöt sekoitetaan keskenään. Lisäksi huonot muotoilut, vanhanaikainen ajattelutapa ja uskonnollisen näkemykset olivat epäluotettavaa tai väärää tietoa.

7.5 Yhteisöllinen informaatiokäyttäytyminen ja tiedon jakaminen

Entinen puoliso oli auttanut kahta haastateltavaa transsukupuolisuutta koskevan tiedon saamisessa. Heistä toinen oli saanut lähimenneisyydessä entiseltä puolisoiltaan postitse lähetettynä transsukupuolisuudesta kertovan elokuvan. Haastateltavista kahta oli auttanut tiedon saamisessa nykyinen puoliso, ja yhdellä nykyinen puoliso oli vahvasti mukana tiedon hankkimisessa. Hänen puolisonsa käytti vertaistukifoorumin läheisten puolta. Yksi haastateltavista oli saanut tietoa lääkärinsä kautta. Hän oli saanut sukupuolenkorjausprosessin aloittaessaan tietoa suoraan lääkäriltään, joka oli suositellut hänelle aihetta käsittelevää kirjallisuutta ja tutkimuksia. Yksi haastateltavista oli kysynyt kirjastossa kirjastonhoitajalta apua kirjojen löytämiseen. Lisäksi tietoa oli saatu Setan tai Transtukipisteen työntekijöiltä.

Haastateltavista kymmenen oli saanut tietoa ystävien tai tuttavien kautta. Osalla ystävät saattoivat olla muita transsukupuolisia, jotka olivat auttaneet tiedon saamisessa. Ystävien kanssa puhuttiin esimerkiksi sukupuolenkorjausprosessiin liittyvistä käytännön asioista. Tuttavat olivat vinkanneet ohjelmista, dokumenteista, kirjoista tai muista tiedonlähteistä.

Ihmisillä, jotka eivät olleet transsukupuolisia, ei koettu olevan suurta merkitystä tiedon saamiseen. Suurin osa lähipiirin ja tuttavien kautta saadusta tiedosta oli muiden transsukupuolisten kautta saatavaa tietoa. Jo aiemmin todettiin, että haastateltavista seitsemän

sanoi vertaiset tärkeimmäksi tavaksi saada tietoa, ja kaiken kaikkiaan haastateltavista kymmenelle vertaisihmiset tai vertaistukiryhmät olivat tärkein tiedonlähde.

Haastateltavista kaikki olivat jollakin tavalla mukana vertaistukiryhmissä. Haastateltavista yksitoista oli osallistunut Setan tai Transtukipisteen koordinoimaan vertaistukitoimintaan. Vertaistukiryhmässä oli haastateltavista yhdeksän ja kaksi oli käynyt Setan koordinoimissa kahvi-illoissa. Yksi haastateltava oli mukana Kummaverkostossa, jonka kautta hän sai vertaistukea. Kummaverkkoon kuului hänen lisäksi myös kaksi muuta haastateltavaa. Yksi haastateltavista oli yliopistonsa alaisessa Setan alajärjestössä, joka oli tarkoitettu sukupuoleltaan moninaisille tai transsukupuolisille ihmisille.

Vertaistuen kautta oli saatu ja jaettu tietoa sukupuolenkorjausprosessin vaiheista ja erilaisista käytännön asioista, kuten lääkäreistä, nimiasioista, valitusmahdollisuudesta ja oikaisupyynnöstä, matkatuesta, läheisten vertaistukifoorumista, läheisille kertomisesta sekä meikkaamisesta ja pukeutumisesta. Tietoa oli saatu myös siitä, että kaikki eivät halua genitaalikirurgiaa, mistä pitää olla tietoinen jos jotakin tehdään sukupuolenkorjausprosessissa väärin ja mitä ei kannata sanoa transtutkimusyksikössä.

Vertaistuen kautta oli saatu vinkkejä tutkimuksista ja kirjoista sekä kuultu EU-tasolla olevista asioista transsukupuolisuudesta. Vertaistuki oli auttanut huomaamaan, että muilla on samanlaisia kokemuksia ja ettei haastateltava ole yksin omien kokemustensa kanssa. Lisäksi oli saatu muuta kokemusperäistä tietoa, joka on auttanut tunnistamaan omia yllättäviä ajatuksia, tuntemuksia ja muutoksia. Yksi haastateltavista sanoi menneensä vertaistukiryhmään saadakseen pukeutua naiseksi ja olla vertaistensa seurassa. Yksi haastateltavista piti kokemusperäisenä tietona myös sitä, että hän sai vertaistuen kautta nähdä ihmisiä, jotka olivat syöneet hormoneja vuosia, jopa vuosikymmenen. Yksi haastateltavista olisi kaivannut oman tiedonhankinnan alkuvaiheessa vertaistukiryhmään ihmistä, joka olisi käynyt sukupuolenkorjausprosessin loppuun saakka.

Haastateltavista kolmelle vertaistukiryhmä oli todella tärkeä. Kaksi taas oli vertaistukiryhmässä pelkästään tiedon saamisen takia. Heistä toiselle tärkeämpiä oli muut transsukupuoliset kaverit. Toiselle parasta vertaistukea oli muut naiset, eivät niinkään muut

transsukupuoliset. Haastateltavista yksi oli käynyt aiemmin transsukupuolisten läheisille tarkoitettussa tukiryhmässä. Läheisten ryhmässä käydessään hän oli kuullut myös muista tukiryhmistä, joista yhdessä hän oli alkanut käydä myöhemmässä vaiheessa elämäänsä.

H6: Joo. Se Transtukipisteen ryhmä, mä itse asiassa ensin kävin siellä transtukipisteellä silleen mun läheisen niinku prosessin kautta, et mä olin siellä läheisten ryhmässä niinku tavallaan puhumassa niit asioit. Et mun silloinen seurustelukumppani oli niinku itte transprosessissa, ni sillon mä kävin siellä. Et mä sain niinku siellä tietysti jo sitä tietoo, et mitä kaikkii ryhmii heil on ja näin. Et sitten, sit mä tota niin vasta, vasta kun mä niinku erosin tästä mun kumppanist, niin sit mä vast aloin käsitteelen tätä mun omaa juttuu, niin sit mä päädyin, sit mä lähin heti meneen, ku siellä oli tällänen transgender-muunsukupuolisten ryhmä. Niin sit, ja sit niinku hain sen kautta yksityisii aikoja niinku sosiaalityöntekijälle, et pääs keskusteleen kans niinku yksinään.

A: Joo.

H6: Että mä varmaan sain sillei niinku tämän mun ex-kumppanin kautta jo aika paljon sellast tietoo sielt Tukipisteeltä niinku mikä sit kans oikeestaan koskettaa mua ittee, mut et mä sillon kävin enemmän sit hänen niinku juttuaan siin läpi. Et hänen kauttaan mä sit Tukipisteestki sit sain tietää oikeestaan siinä vaiheessa.

A: Joo.

H6: Mm.

A: Onks se ollu sulle tärkeä?

H6: On. Siis se oli jo sillon tavallaan jo läheisen om-ominaisuudessa tosi tärkeä, et oli sellanen läheisryhmä mis pysty käymään niit tuntojaan läpi. Ja sitten, no viel tärkeempi se on ollu sit ku on ollu niinku lähteny käsitteelen omaa tilannettaan, ni siel on niinku pystyny peilaan niit omii juttuja ja muiden kokemuksiin ja tajuu niinku et hei täs mun jutus on jotain samaa kuin noilla, ja niinku tavallaan, ja vähän sillei. Ja sit siin niinku nimenomaan täs transgender-muunsukupuolisten ryhmästä mä tykkään siitä, että siellä on niin eri tilanteis ihmisii, et siel on sellasii jotka tuskin koskaan niinku myöskään menee prosessiin, koska he kokee, et he on välimuodossa ja sillä selvä, ja pystyvät ehkä oleen jotenkin välimuodossa sen senhetkisen kroppansa kanssa, miten mäki kuvittelin pitkään itteni kohdalla mut ei se, ei se vaan niinku kyllä toiminu, tai silleen.

Haastateltavista moni oli verkostoitunut muiden transsukupuolisten kanssa hyvin. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että monella heistä oli Facebook-kavereissa transsukupuolisia ihmisiä, joiden kautta he saivat linkityksiä ja tietoa transaiheisiin liittyen. Lisäksi he olivat saaneet vertaistukiryhmien kautta tuttavita, joilta he olivat saaneet tietoa. Heillä saattoi myös olla jotakin muuta kautta transsukupuolisia tuttava- tai kaveripiirissään. Haastateltavista kolmen mielestä transsukupuolisilla on suuri solidaarisuus toisia kohtaan, ja muita autetaan tiedon saamisessa.

7.5.1 Ympäristön merkitys tiedon saamiselle

Haastateltavista kahdella ympäristö oli vaikuttanut heidän oman identiteettinsä etsintään ja samalla myös tiedonhankintaan nuoruudessa niin voimakkaasti, että he eivät olleet kokeneet mahdolliseksi hakea tietoa transsukupuolisuudesta tai edes ajatella koko asiaa. Vasta ympäristön jollain tavalla muututtua heidän oli ollut mahdollista aloittaa omaan sukupuoli-identiteettiin liittyvä pohdinta ja samalla myös tiedonhankinta. Heillä molemmilla oli myös ongelmia tiedonhankinnan kanssa sen takia, että heillä ei ollut mahdollisuutta päästä käsiksi tietoon Internetin kautta. Toisella syynä tähän oli se, ettei Internet ollut silloin vielä yleisessä käytössä, ja toisella vaikutti perheen taloudellinen tilanne. Toinen heistä oli yrittänyt nuorena hakea tietoa kirjaston kautta, mutta ei ollut löytänyt. Sen jälkeen ympäristö oli vaikuttanut niin voimakkaasti, että hän oli lopettanut tiedonhankinnan pitkäksi aikaa. Toinen heistä koki, ettei hänellä ollut nuoruudessa edes sanoja, joilla hän olisi voinut hakea tietoa.

Kahdella haastateltavista oli ollut tiedonhankintaan ja oman sukupuoli-identiteetin toteuttamiseen liittyviä esteitä aikuisiällä avioliiton takia. Avioliitto oli hidastanut heidän kaapista ulos tulemistaan ja oman sukupuoli-identiteetin käsittelyä. Heistä toinen olisi saattanut lähteä jo kymmenen vuotta aiemmin sukupuolenkorjausprosessiin mikäli asuisi yksin. Hänellä avioliitto vaikutti edelleen hänen mahdollisuuksiinsa käydä erilaisissa tapahtumissa ja tapaamisissa sekä vertaistukifoorumeilla. Toisella heistä ulkomailla asuessa kaapista ulos tulemisen mahdollisuus olisi ollut otollisempi, mutta avioliitto oli ollut esteenä. Lopulta hän kuitenkin kertoi tilanteestaan puolisolleen, jonka jälkeen he menivät tapaamaan Transtukipisteen työntekijää, jotta hänet saataisiin ”parannettua.” Saatuaan asiallista

informaatiota Transtukipisteen työntekijän kautta hän kuitenkin päätyi sukupuolenkorjausprosessiin.

Haastateltavista yhdellä jarruttavana tekijänä tiedonhankinnassa nuoruudessa oli ollut vanhempien luona asuminen. Alaikäisenä hän ei ollut uskaltanut hakea tietoa transsukupuolisuudesta Internetin kautta, sillä hän pelkäsi vanhempien huomaavan asian. Hän tiesi erilaisten vertaistukifoorumeiden olemassaolosta, mutta hän ei uskaltanut rekisteröityä niille. Hän kuitenkin luki keskustelufoorumilla kaikki keskusteluketjut, joita pystyi lukemaan rekisteröitymättä ja käytti Transtukipisteen Internet-sivuja.

Haastateltavista yhden kulttuurinen kasvuympäristö oli hidastanut oman sukupuoli-identiteetin oivaltamista, koska hänet on nähty itsepintaisesti sen sukupuolen edustajana, johon hänet on syntymässä määritelty. Haastateltavista suurimmalla osalla perheellä tai jollakin perheenjäsenellä oli ollut vaikeuksia hyväksyä transsukupuolisuutta. Kahdella haastateltavista nykyisessä ympäristössä olevat ihmiset saattoivat vaikuttaa siihen, ettei transsukupuolisuudesta haluttu puhua tai omista kokemuksista kertoa. Sen takia jokin keskustelutilanne tai mahdollisuus tietoon oli voinut jäädä hyödyntämättä.

Haastateltavista kahdella oli ympäristössään tekijöitä, jotka olivat jarruttaneet tiedon hakemista, mutta jotka voi toisaalta nähdä myös positiivisina tekijöinä. Heistä toinen oli kasvatettu sukupuolineutraalissa ympäristössä eikä häntä oltu kohdeltu hänen syntymäsuupuolensa takia millään tietyllä tavalla. Hän koki, että mikäli hän olisi kasvanut konservatiivisemmassa ympäristössä hän olisi osannut ehkä nopeammin yhdistää pahan olonsa liittyvän nimenomaan sukupuoleen. Hän kuitenkin koki saaneensa lapsuudessa paljon tukea. Toisella haastateltavista aikuisiän lähiympäristö oli hidastanut transidentiteetin omaksumista ja transsukupuolisuuteen liittyvän tiedon hakemista ja löytämistä. Hänen lähiympäristössään oli paljon feministejä ja queerfeministejä, joten hänen sosiaalisessa ympäristössään oli normaalia nähdä sukupuoli rakentuneena ja kulttuurisidonnaisena. Tämä oli vaikeuttanut sukupuolesta puhumista kehollisena kokemuksena ja hidastanut sen oivaltamista, että hänen kehoon liittyvä vieraus oli jotakin muutakin kuin vierautta kulttuurista johtuvia sukupuolinormeja kohtaan.

H11: Sit ehkä vähän hassulla tavalla must tuntuu, että et niinku se, et mun lähiympäristössä on aina ollu tosi paljon niinkun feministejä ja queerfeministejä, siis aikuisiällä, niin se on ehkä silleen hassulla tavalla jarruttanu tätä niinku sillai transidentiteetin omaksumista tai niinkun tiedon hakemista ja löytämistä, et et niinkun öö... Et silleen mun sosiaalisessa kuplassa on niin normaalia nähdä sukupuoli rakentuneena, et on niinku tosi vaikee ruveta puhumaan siitä sillai niinku kehollisena kokemuksena.

A: Joo.

H11: Tai jotenkin tajuta, että se vieraus voi olla niinku jotakin muutakin kuin sitä, että on jotenkin niinkun kulttuurin aivopesemä.

Haastateltavista neljällä pääkaupunkiseudulla asuminen oli helpottanut heitä joko tiedon saamisessa tai kaapista ulos tulemisessa. Asuinympäristössä oli vaikuttanut yleinen ilmapiiri, vähemmistöryhmille suunnattujen paikkojen määrä, tiedon saamisen helppous, hyvät kirjastot ja todennäköisyys sille, että tuttavapiirissä on muita transsukupuolisia.

Haastateltavista kahdella yliopistossa opiskelu oli vaikuttanut positiivisella tavalla tiedon saamiseen. Toisen mielestä opiskelutapa oli edistänyt tiedonhankintataitoja ja uusien lähteiden löytämistä. Toinen piti yliopiston ilmapiiriä tärkeänä tekijänä. Yliopistossa vallitseva avoimuus ja ihmisten valmius kyseenalaistaa omia käsityksiään oli edistänyt tiedon saantia. Hänen tiedon saantiaan oli tukenut myös se, että hän oli pystynyt jo yläasteikäisenä käyttämään Internetiä. Yksi haastateltava oli tilannut ulkomailta kirjoja, joita hän ei olisi saanut luettavaksi muuta kautta.

Muita tiedon saamista tukevia ympäristöjä olivat vanhat luokkalaiset luokkakokouksessa, tuttavapiiri, jossa oli paljon sukupuoleltaan epänormatiivisia ja sukupuolirooleja kyseenalaistavia ihmisiä, sekä trans- ja queeryhteisöt, joissa jaettiin tietoa. Yksi haastateltavista koki olevansa ympäristössä, jossa on turvallista hakea tietoa ja keskustella ihmisten kanssa. Hänen omaa tiedonhankintaansa oli helpottanut se, että alkaessaan pohtia omaa transkokemustaan hänen tuttavapiiristään oli ollut ihmisiä, joilla oli ollut samanlaisia kokemuksia. Yksi haastateltavista oltiin kutsuttu naisteniltan ja toinen oli saanut onnitteluja naistenpäivänä. Myös Transtukipiste ja Seta olivat auttaneen tarjoamalla erilaisia mahdollisuuksia tiedon saamiseen.

7.5.2 Tiedon jakaminen

Kaikki haastateltavat olivat jakaneet tietoa transsukupuolisuudesta. Tiedon jakaminen saattoi olla lähteen vinkkaamista läheisille, muiden transsukupuolisten auttamista tai asiasta kertomista laajemmalle yleisölle tai tuntemattomille ihmisille. Osa haastateltavista koki tärkeäksi kertoa omasta transsukupuolisuudestaan ja ilmiöstä yleensäkin avoimesti, osa taas ei halunnut puhua asiasta muuta kuin tietyissä tilanteissa tai tietyille ihmisille. Haastateltavista yksi jätti tietoisesti kertomatta omasta menneisyydestään ja transsukupuolisuudestaan sitä mukaan kun hänen läpimenevyytensä kasvoi.

Haastateltavista kaksi oli ollut mukana transsukupuolisuutta käsittelevässä lehtijutussa. Yksi haastateltavista oli kirjoittanut itsetutkiskeluun liittyviä kirjoja, joissa sivuttiin transsukupuolisuutta. Yksi haastateltavista piti blogia, jossa hän kertoi omista kokemuksistaan transsukupuolisuudesta. Yksi haastateltavista antoi palautetta transsukupuolisten uutisjutuista, joissa on hänen mielestään asiavirheitä tai termit väärin. Hän lähetti myös kiitosta hyvin tehdyistä uutisjutuista. Tietoa jaettiin myös osallistumalla tutkimuksiin ja jakamalla Facebookissa linkkejä transsukupuolisuutta käsitteleviin uutisjutuista, tutkimustiedosta ja henkilöhaastatteluista.

Haastateltavista kolme oli kertonut transsukupuolisuudesta tuntemattomille ihmisille. Heistä kahdelle täysin tuntemattomat ihmiset olivat tulleet juttelemaan tai kyselleet asiasta. Yksi haastateltavista oli toiminut usein valistajana transsukupuolisuuteen liittyen, sillä aihe oli ihmisille vieras. Usein jo pelkästään termit saattoivat olla ihmisille täysin vieraita.

Tietoa jaettiin koulu- ja opiskeluympäristössä. Haastateltavista yksi olisi sukupuolenkorjausprosessiin lähtiessään halunnut viedä koululleen jonkinlaisen esitteen transihmisestä opiskelijana. Hän ei ollut kuitenkaan löytänyt mitään esitettä, jossa olisi käsitelty asiaa, mutta hän oli löytänyt esitteen transihmisistä työelämässä. Esitteen avulla hän oli selittänyt ilmiötä koulussaan. Yhden haastateltavan opetusryhmä oli hänen pyynnöstään käynyt tutustumassa Transtukipisteeseen ja Setan työntekijä oli tullut puhumaan heille sukupuolen moninaisuudesta. Hän arveli, ettei hänen opiskelukaverinsa olisi saaneet tietoa asiasta ilman hänen toivettaan saada asia mukaan opetukseen. Yksi haastateltava oli kertonut tulevasta korjausleikkauksesta opiskelukavereilleen. Hänen olleessaan poissa koulusta siellä

käsiteltiin sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuutta. Yksi opiskelukavereista pahoitteli sitä, ettei hän ollut paikalla kertomassa omista kokemuksistaan. Hän koki epämiellyttävänä sen, että hänen odotettiin olevan valmis kertomaan omista henkilökohtaisista kokemuksistaan avoimesti sukupuolen monimuotoisuutta käsiteltäessä.

Haastateltavista kaksi oli tuonut oman transsukupuolisuutensa esiin työpaikallaan pikkujouluissa. He molemmat kokivat tilanteen olleen onnistunut ja hyvä tapa tuoda asia työpaikalla esiin. Myös kolme muuta oli kertonut transsukupuolisuudestaan työpaikalla ja lisäksi yksi haastateltavista oli kertonut työpaikalla asiasta yksittäisille ihmisille, ei kuitenkaan työyhteisölle. Haastateltavista yhtä oli pyydetty tekemään infopaketti transsukupuolisuudesta työpaikalla.

Tiedon jakamisesta vertaisille puhuttiin yllättävän vähän siihen nähden kuinka tärkeänä tiedonlähteenä muut vertaiset nähtiin. Haastateltavista kaksi sanoivat käyvänsä vertaistukiryhmässä tai Setan tapahtumissa kertomassa omista kokemuksistaan niille, jotka ovat oman sukupuolenkorjausprosessinsa alkuvaiheessa. Toinen heistä sanoi käyvänsä siellä ”esimerkkinä” henkilöstä, joka on käynyt prosessin loppuun, toinen taas jakamassa tietoa käytännön asioista, esimerkiksi lausunnon saamisesta. Yksi haastateltavista oli ollut aiemmin vertaistukiryhmän ryhmänvetäjänä, jolloin hän oli pystynyt jakamaan asiallista ja rehellistä tietoa sukupuolenkorjausprosessin etenemisestä. Haastateltavista kaksi sanoi kirjoittavansa aktiivisesti vertaistukifoorumeille ja oikaisevansa siellä tietoa tai kertomalla kuulemastaan eteenpäin. Yksi haastateltavista sanoi kertovansa kaiken kuulemansa heti sukupuolenkorjausprosessissa olevalle ystävälleen.

Haastateltavista kaikki olivat kertoneet omasta transsukupuolisuudestaan lähipiirilleen ja perheelleen. Heistä viisi mainitsi jonkin tiedonlähteen, jota läheinen oli käyttänyt tai jota haastateltava oli läheiselle tarjonnut. Yhden vaimo oli käyttänyt vertaistukifoorumin läheisten keskustelupalstaa, samoin yhden haastateltavan sisko. Yksi haastateltavista oli kertonut äidilleen transsukupuolisuudesta kertovasta romaanista, jonka tämä oli lukenut. Lisäksi hän oli linkittänyt Helsingin Sanomissa tai muualla lehdissä olleita artikkeleita äidilleen ja siskolleen. Yhden haastateltavan äiti oli lukenut Helsingin Sanomista transsukupuolisuudesta kertovan artikkelin. Yksi haastateltava oli neuvonut tuttaviah käyttämään vertaistukifoorumia.

7.6 Transsukupuolisuutta koskeva tiedon määrä

Osa haastateltavista koki, ettei tietoa transsukupuolisuudesta yleensä ottaen ole tarpeeksi saatavilla. Sekä suomenkielistä että englanninkielistä tietoa koettiin olevan vähän. Tietoa toivottiin löytyvän enemmän kirjastoista. Yksi haastateltavista oli hankkinut kirjoja tilaamalla niitä ulkomailta, ja koki huonona asiana sen, että saadakseen tietoa täytyi olla valmis käyttämään siihen rahaa. Tietoa kaivattiin lisää myös transgenderiydestä, transmiehistä sekä ihmisten kokemuksista ja tuntemuksista. Myös tietoa läheisille toivottiin olevan enemmän saatavilla.

Moni haastateltava toivoi, että transsukupuolisuudesta puhuttaisiin laajemmin, ja että tietoa tarjottaisiin esimerkiksi kouluissa. Kuusi haastateltavaa halusi asian kuuluvan peruskouluopetukseen. Yksi haastateltava toivoi, että asiasta puhuttaisiin lastentarhanopettajille heidän koulutuksessaan, jotta asia osattaisiin ottaa jollain tavalla huomioon jo pienten lasten kanssa. Haastateltavista kolmen mielestä tärkeintä olisi ottaa transsukupuolisuus huomioon terveysalan ammattilaisten koulutuksessa. Haastateltavista kaksi toivoi, että transsukupuolisuudesta olisi saatavilla tietopaketteja, joiden avulla asiasta voisi kertoa esimerkiksi läheisille. Asiaa toivottiin myös käsiteltävän viihdeohjelmissa lämminhenkisen huumorin avulla ja transsukupuolisten itse jakavan tietoa avoimemmin.

7.6.1 Transsukupuolisuus mediassa

Haastateltavista yhdeksän kanssa käsiteltiin transsukupuolisuudesta mediassa. Haastateltavista seitsemän mielestä transsukupuolisuudesta ei uutisoida tarpeeksi. Yksi haastateltavista ei osannut sanoa, haluaisiko hän enemmän uutisointia transsukupuolisuuteen liittyen, mutta häntä harmitti se, että transsukupuolisuus jää uutisoinnissa usein homouden varjoon. Myös toisen haastateltavan mielestä mediassa on keskitytty paljon homoseksuaalisuuteen, ja transsukupuolisuus on usein ihmisille vieraampi ilmiö. Yhden haastateltavan mielestä uutisointia transsukupuolisuudesta ei tarvitsisi olla enemmän, sillä vähäinen uutismäärä suojaa transsukupuolisia tunnistamiselta.

Median ongelmana nähtiin usein tiedon yksipuolisuus. Ongelmina pidettiin yksioikoista käsitystä kahdesta sukupuolesta, yksipuolista kuvaa transsukupuolisuudesta, vähäistä

henkilöhaastattelujen määrää, ihmisoikeuskysymysten sivuuttamista, keskittymistä ongelmiin tai juridisiin asioihin sekä transsukupuolisten leimaamista hyvin pieneksi marginaaliryhmäksi. Yksi haastateltavista kritisoi sitä, että valtamedioissa ei puhuta ollenkaan diagnostiikkaan liittyvistä ongelmista, hoitojärjestelmän mielivaltaisuudesta tai ongelmista Helsingin transtutkimusyksikön toimimattomuudessa.

Haastateltavista neljän mielestä viime vuosina uutisointi ja transsukupuolisuuden näkyminen mediassa oli lisääntynyt. Yhden haastateltavan mielestä viimeisen vuoden aikana oli tapahtunut muutos siinä, kuinka transsukupuolisuudesta uutisoidaan. Mediassa käsitellään enemmän ongelmia hoitokäytännöissä ja avataan transsukupuolisuutta koskevia käsitteitä. Uutisoinnin lisäksi viimeisen vuoden sisällä Suomessa on tullut myös transsukupuolisuutta käsittelevä kirja ja elokuva.

7.6.2 Terveysalan ammattilaisten tiedon määrä

Haastateltavista yksitoista oli ollut tekemisissä yleislääkäreiden tai muiden terveysalan ammattilaisten kanssa transsukupuolisuuteen liittyen. Lääkärin kanssa oli oltu tekemisissä ainakin silloin, kun haastateltavat olivat hakeneet lähetettä transtutkimusyksikköön. Haastateltavista yksi oli saanut tietää vertaistuen kautta lääkäristä, jolla on tietämystä transsukupuolisuudesta. Yhden haastateltavan kohdalla lääkäri oli tiennyt jotakin, ja lääkäri oli tehnyt yhden lähetteen transtutkimusyksikköön aiemmin. Seitsemän haastateltavan kohdalla lääkäri ei ollut tiennyt mitään transsukupuolisuudesta lähetettä haettaessa. Monet haastateltavista olivat kuulleet vertaistuen kautta, että lääkärit eivät yleensä tiedä transsukupuolisuuteen ja sen hoitoihin liittyen mitään, ja lähetettä hakiessa heistä monet olivat ottaneet mukaansa ohjeet lähetteen tekemiseen.

Haastateltavista kahdeksan mielestä terveysalan ammattilaiset eivät tiedä tarpeeksi transsukupuolisuudesta. Kolmen mielestä erityisesti psykiatreilla ja mielenterveysalan työntekijöillä tulisi olla riittävästi tietoa transsukupuolisuudesta, jotta he pystyisivät tunnistamaan transsukupuolisuuteen liittyviä oireita ja ongelmia. Yhden haastateltavan kohdalla psykiatrian poliklinikalla häneen oli kuitenkin suhtauduttu hyvin, ja tarjottu mahdollisuutta päästä sellaisen työntekijän potilaaksi, jolla on kokemusta transtutkimusyksikössä työskentelystä. Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat ettei

terveysalan ammattilaisilla ole riittävästi tietoa transsukupuolisuudesta yksittäisiä työntekijöitä lukuun ottamatta. Yksi haastateltavista kertoi kokemuksestaan yrittää löytää yksityiseltä puolelta lääkäri, joka tietäisi transsukupuolisuudesta.

H10: ...Sitten mää soitin sinne päivys- taikka sinne ajanvaraukseen, ja sanoin että, kerton niinku mitä mää oon ja sitten, että löytyykö teillä tämän alan niinkö asiantuntijalääkäriä. Se oli vähän aikaa hiljaa ja sitten se, he, ehotti jotakin, ja sitten, että jos se noin on niin sitten se käy. Sitten se soitti mulle vähän ajan päästä perään, että ei se oookaan, että se onki toinen parempi. Sitten me sovittiin sen kanssa aika ja mää menin sinne, niin sen lääkärikokemus tästä asiasta oli, että se oli kahelle samanlaiselle ku minä kirjottanu aikasemmin uusintareseptin.

A: Joo

H10: Se ei tienny asiasta enempää, ja se oli niijen spesialisti.

Haastateltavista kymmenellä oli kokemusta transtutkimusyksiköissä olevien lääkäreiden, sairaanhoitajien ja muiden työntekijöiden tiedon määrästä. Heistä kolmen mielestä transtutkimusyksikössä tiedettiin transsukupuolisuudesta riittävästi. Heistä yhden mielestä hoitohenkilökunnasta kuitenkin näkyi kokemattomuus ja syvällisemmän ymmärryksen puute. Hänelle lääkärit eivät olleet sukupuolenkorjausprosessin alkuvaiheessa antaneet tietoa, ainoastaan selventäneet käsite-eroja. Transtutkimusyksikössä oli pidetty itsestään selvänä sitä, että hän tietää asiasta tarpeeksi ja että hakee apua itse mikäli sitä tarvitsee. Toisen haastateltavan mielestä transtutkimusyksikössä tiedettiin asiasta, ja siellä osattiin vastata kysymyksiin. Hänen kohdallaan viimeistään lääkäri osasi vastata kysymyksiin jos muu henkilökunta ei osannut.

Haastateltavista seitsemän mielestä transtutkimusyksikössä ei tiedetty transsukupuolisuudesta tarpeeksi. Heistä yhtä kohtaan oltiin transtutkimusyksikössä oltu asiallisia, ja ilmapiiri oli mahdollistanut sen, että hän oli voinut kysyä asioita. Leikkauksia koskeviin kysymyksiin transtutkimusyksikön hoitohenkilökunta ei kuitenkaan osannut vastata.

H3: Kieltämättä on vähän häirittevää, että ei ne siellä polilla oikeastaan kerro kovin tarkkaan oikein mitään, ne vissiin olettaa että ite ottaa selville.

A: Joo. Ja tuntisiksää, että siellä pitäis kertoa sitten niinku?

H3: Mahdollisesti tai ainakin jollakin tavalla tarjota sitä, että vois kysyä ehkä, että tiedätkö sinä mitään että.

A: joo.

H3: Että haluatko sinä jotain tietoa.

--

H3: Mutta on se nyt kuitenkin niin asiallista kuitenkin, että kyllä se jos ois joku mielessä, että hei nyt juuri tämän minä haluan tietää, niin kyllä sitä vois kysyä.

A: Joo. Niin justiin.

H3: Mutta ei ne ole kyllä osannu vastata jos mulla on ollu kysymys niin heh.

Haastateltavista kaksi oli saanut harhaanjohtavaa tietoa transtutkimusyksikön kautta. Toinen haastateltavista oli saanut tarpeeksi tietoa lääkäreiltä ja hoitohenkilökunnalta transtutkimusyksiköstä, mutta tieto ei ollut osittain harhaanjohtavaa. Hän ei myöskään pitänyt siitä, että transtutkimusyksikön kautta määrätään minimimäärät hormoneja. Toiselle haastateltavista oli sanottu genitaalikirurgian osalta, että kukaan ei kadu leikkauksia. Haastateltavista kolme piti ongelmallisena sitä, että Helsingin transtutkimusyksikössä hoitohenkilökunta vaihtuu usein.

Haastateltavista neljällä oli ollut suuria ongelmia tiedon saamisessa transtutkimusyksikön kautta ja heidän mielestään transtutkimusyksikössä ei missään nimessä tiedetä transsukupuolisuudesta riittävästi. He toivoivat saavansa tietoa transtutkimusyksikön kautta fyysisistä asioista, mitä prosessi pitää sisällään ja kuinka kauan se kestää, omista oikeuksista sekä siitä, ovatko ihmiset olleet tyytyväisiä sukupuolenkorjaushoitojen jälkeen. Tieto sukupuolenkorjausprosessista on sen varassa tunteeko ihmisiä, jotka ovat käyneet prosessissa.

Yksi haastateltavista kritisoi sitä, että transtutkimusyksikössä ollaan korostettu traditionaalisen sukupuoliroolin ottamista. Hänen mielestään vaatimukset tuntuivat epärealistisilta, vaikka ne olivatkin hänen kohdallaan eduksi. Hän koki, että hän osasi sukupuolenkorjausprosessissa puhua oikealla tavalla sitä kieltä ja niistä asioista, mitä lääkärit halusivat kuulla. Hänen mielestään tutkimusyksikköön mennessä hänen tuli olla tietoinen tietynlaisesta transnarratiivista, jotta osaisi esittää omat tarpeensa oikealla tavalla.

tutkimuksissa. Tässä asiassa hänelle oli hyötyä siitä, että hän oli lukenut muiden kokemuksia ja osasi kertoa lääkäreille oikeat asiat.

A: Joo. Minkälaisia kokemuksia sulla itellä on sitten niistä hoitoalan ihmisistä?

H8: No silloin ku mulla oli ne omat tutkimukset, niin siellä vaihtu henkilökunta. Se, ja sit Helsingin yksikössä on muutenkin ollu tosi paljon vaihtuvuutta sen jälkeenki, et mä tapasin yhtä lääkäriä kerran ja sen jälkeen mulla jo vaihtu lääkäri. Mä koen, et mulla meni ihan suhteellisen helposti se, mut mut siinä oli tosi selkee sellanen tavallaan. Kumpikin niistä lääkäreistä mitä mä tapasin ni oli sellasii jotka korosti vahvasti sellasta traditionaalisen sukupuoliroolin ottamista ja ja just sellasii esimerkiksi fyysisiä piirteitä. Et mä tiedostin sen, ja mulle sanottiinkin suoraan, et esimerkiks se et mä en oo kauheen lyhyt ni on sellanen asia joka auttaa mua tässä ja todennäköisesti myös sellasel tiedostamalla tasolla niinku sen tutkimushenkilökunnan mielessä se autto mua siinä, et se teki musta uskottavampaa. Et se, kyl mä koin. et niitten vaatimukset oli silleen epäreiluja, mut et ne sattuu olemaan vaan mun eduks monessa suhteessa, ja et mä osasin kuitenkin siellä tavallaan puhuu oikeella tavalla, niinku käyttää sitä kieltä mitä ne halus, ja kertoa niitä asioita mitä ne halus tavallaan kuulla.

A: Joo.

H8: Siitä ja... Ja sit taas samalla mä tiän, et monet ei pysty siihen siihen sillä lailla. Ja et siinä oli kans, et mun piti olla tietyl taval niinku tietoinen sellasesta transnarratiivista, jotta mä osasin esittää sen oikeal taval siel tutkimuksissa, ja siihen taas mulla oli hyötyä siitä, et mä olin luku niistä muitten kokemuksii, et mä osasin tuoda esiin niitä tiettyjä asioita. Et jos mä oisin lähteny sinne ilman, et mä oisin tavallaan tehny taustatyötä siitä, et kuka mun halutaan olevan siellä niin sit se ois luultavasti menny vähän huonommin.

Edellisen haastateltavan mielestä transtutkimusyksikössä lääkäreillä ei ollut minkäänlaista asiantuntemusta transsukupuolisuudesta. Transtutkimusyksikössä potilailta odotetaan heteronormatiivisuutta ja tiettyjä kiinnostuksen kohteita. Hän oli joutunut jättämään isoja osia omista kokemuksistaan kertomatta, koska lääkärit eivät olisi millään tavalla ymmärtäneet häntä. Hänen täytyi piilottaa tietynlainen tyttö-poika-identiteetti ja korostaa tiettyjä sukupuolipiirteitä. Hänelle ei oltu missään vaiheessa tarjottu apua tiedon saamisessa. Hänellä

oli onneksi ollut hyvät tiedonlähteet muuta kautta. Hänen mielestään transtutkimusyksikössä tulisi kertoa Transtukipisteestä ja tarjota psykologista apua.

Yksi haastateltavista toivoi, että transtutkimusyksiköstä saisi tietoa hoitokäytännöistä ja siitä, mitä hoitoja on mahdollista saada milläkin diagnoosilla ja kuka ihminen vastaa mistäkin asiasta. Hän halusi tietoa myös aikatauluista ja sukupuolenkorjausprosessin kestosta, jotta hän osaisi asennoitua siihen, kuinka kauan prosessi kestää. Haastateltava oli viime kerralla transtutkimusyksikössä käydessään saanut paperisen kaavion sukupuolenkorjaushoitojen etenemisestä teoriassa, joka hänen tietojensa mukaan oli ensimmäinen paperiversio, jonka transtutkimusyksikkö oli jakanut potilailleen. Monisteen avulla hänelle oli kerrottu sukupuolenkorjaushoitojen etenemisestä. Transtutkimusyksikön työntekijät eivät hänen mielestään tiedä tarpeeksi omista hoitokäytännöistään, eikä transtutkimusyksikössä ole virallisia vastuualueita. Hänen kokemuksensa perusteella käytännöt muuttuivat jatkuvasti. Aiemmin esimerkiksi masektomia, eli rintakehäkirurgia, oli ollut mahdollista saada transgender-diagnoosilla, mutta nykyisin kyseisellä diagnoosilla ei leikkausta tehdä. Leikkaamatta jättämisestä on päättänyt kirurgi, jonka haastateltava koki ongelmallisena, koska kirurgi ei kirjoita läheteitä. Sairaanhoidaja ei ollut tiennyt käytännöstä ja haastateltava oli saanut tietoa asiasta ainoastaan vertaiskontaktien kautta. Hänen mielestään Helsingin transtutkimusyksikkö tiedottaa todella vähän ja muutoksista ei saa tietoa. Hänelle ei oltu osattu myöskään sanoa kuinka kauan kestää leikkausjonoon pääsemisessä. Kaikki tieto transtutkimusyksikössä tapahtuneista muutoksista oli saatu vertaistukifoorumin, ei itse transtutkimusyksikön kautta. Haastateltava koki, että vertaiset tietävät transtutkimusyksikön hoitokäytännöistä paremmin kuin osa työntekijöistä. Haastateltava ei ollut uskaltanut kysyä transtutkimusyksikössä kaikkia häntä mietityttäviä asioita, koska hoitokäytännöt vaihtelivat, ja hän halusi olla varma siitä, että saa kaikki tarvitsemansa hoidot.

H11: Et et just sen takia, että mä menin sinne alunpitäen niinku sillä ajatuksella, että transgender-diagnoosi vois riittää mulle, ja nyt mä oon siin tilanteessa, että se ei missään tilanteessa riitä, että mun on ehdottomasti saatava se mastektomia. Niin tota se asettaa aika hankalaan asemaan siellä, koska mä en voi kertoa, että mä tiedän, et niil on tällänen niinku näin iso ero ja et niinku, et mun on pakko pelata itelleni ne kortit että mä saan sen oikeen diagnoosin.

A: Joo, joo.

H11: Et niinku muuten kysyisin paljon tarkemmin, et niinku millä perusteella ne antaa mitäkin hoitoja ja ja tota. Ja just, no tuo aikataulu ois tietysti kauheen kiva, et se ois yhtään selkeempi, et se mahdollistais jonku niinku asennoitumisen siihen, että kauan tässä menee ja mitä tapahtuu ja millon.

Helsingin transtutkimusyksikössä tapahtuvan henkilökunnan jatkuvan vaihtuvuuden takia yksi haastateltavista ei voinut tietää kuinka pitkään sukupuolenkorjausprosessi kestää ja kuinka nopeasti se etenee. Henkilökunnan vaihtuvuuden myötä myös kriteerit hoitokäytännöissä olivat vaihdelleet. Hän koki, ettei transtutkimusyksikössäkään ole tietoa sukupuolenkorjausprosessin kestosta. Hän ei ollut saanut transtutkimusyksikön kautta mitään tietoa prosessista eikä transtutkimusyksikössä tiedetä transsukupuolisuudesta tarpeeksi. Sairaanhoidajilla oli hänen mielestään hyvin tietoa asioista, sillä he olivat tekemisissä paljon potilaiden kanssa, ja heille oli alkanut muodostua myös ymmärrystä. Haastateltava koki, että lääkäreillä ei ole tarpeeksi tietoa eikä mitään valmiuksia hoitaa transihmisiä. Hän koki pelottavana ja ahdistavana sen, ettei transtutkimusyksikön kautta annettu tukea tai tietoa. Myös hän kritisoi sitä, että transsukupuolisten saamista hoidoista päättävät yksittäiset työntekijät, ja että kirurgi oli kieltäytynyt tekemästä masektomiaa transgender-diagnoosin saaneille, vaikka heillä olisi ollut lähete rintakehäkirurgiaan. Haastateltavan mielestä kirurgilla ei ole minkäänlaista asiantuntemusta transsukupuolisten hoidon tarpeesta, minkä takia tuntui väärältä, että hän pystyi tekemään päätöksiä monen ihmisen elämän kannalta tärkeistä kysymyksistä. Haastateltavan mielestä enemmän tietoa tarvittaisiin myös kirurgeille. Transtutkimusyksikössä tiedetään riittävästi dysforiasta ja dissosiativisuudesta, mutta ei siitä, että ihmiset voivat kokea olevansa jotakin muutakin kuin miehiä tai naisia. Vaikka ihminen ei olisi varma identiteetistään, hän voi olla varma hoidon tarpeestaan.

8 TULOSTEN YHTEENVETO

Tässä luvussa käydään läpi aiemmassa luvussa käsiteltyjä tuloksia pohjautuen Williamsonin (1998, 36) arkielämän tiedonhankinnan ympäristöjen malliin sekä Wilsonin (1997) tiedonhankinnan esteisiin. Sen jälkeen tuloksia sovelletaan informaatiokäytäntöjen täydennettyyn malliin (McKenzie 2003, Niemelä 2006). Tässä luvussa ehdotetaan informaation jakamisen ottamista osaksi informaatiokäytäntöjen mallia. Tuloksia sovelletaan myös edellisistä teorioista tehtyyn teoriasynteesiin. Tämän luvun tarkoituksena on siis suhteuttaa tutkimustulokset luvussa 4 esiteltyyn teoriaosuuteen.

Tässä tutkimuksessa päätettiin käyttää informaatiokäyttäytymisen käsitettä informaatiokäytäntöjen sijaan, vaikka teoriapohjassa nojataankin informaatiokäytäntöjen malliin. Erona näissä kahdessa konseptissa voidaan pitää tiivistettynä sitä, että informaatiokäyttäytymisen mallissa yksilö nähdään aktiivisena toimijana, kun taas informaatiokäytännöt keskittyvät sosiaaliseen toimimiseen (Savolainen 2007, 119–127). Haastattelujen perusteella transsukupuoliset kuitenkin ovat nimenomaan aktiivisia tiedon hakijoita, sillä tietoa on vaikeasti saatavilla, eikä siihen törmätä helposti sattumalta. Heidän elämäänsä liittyy paljon kysymyksiä, jotka vaativat informaation aktiivista hankkimista ja eri lähteiden löytämistä.

8.1 Tiedonhankinnan ympäristöt transsukupuolisten informaatiokäytännöissä

Tutkimusaineistosta tuli esiin teemoja Williamsonin (1998, 36) arkielämän tiedonhankinnan ympäristöistä. Mallissa yksilön käyttämät tiedonlähteet sijoittuvat eri vyöhykkeille. Vyöhykkeitä ovat läheiset ihmiset, laajemmat kontaktiverkostot, joukkotiedotusvälineet ja institutionaaliset lähteet. Mallin mukaan tiedonhankintaan vaikuttavia tekijöitä ovat arvot, henkilökohtaiset ominaisuudet, elämäntyyli, fyysiset ympäristöt sekä sosioekonomiset ympäristöt. Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin mallista kysymyksenlaadinnassa ainoastaan tiedonlähteitä ja ympäristön vaikutusta tiedonhankintaan. Tästä syystä arvoihin, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja elämäntyyliin liittyviä teemoja ei käsitellä tässä yhteydessä. Kysymyksenasettelussa kysyttiin ympäristössä olevia tekijöitä, jotka olivat vaikuttaneet tiedonsaamiseen tai tiedonhankintaan. Arvot, henkilökohtaiset ominaisuudet ja

elämäntyyli eivät ole ulkoisesta ympäristöstä lähtöisin olevia tekijöitä, vaan liittyvät itse tiedonhakijaan. Arvojen, ominaisuuksien ja elämäntyylin ottaminen mukaan kysymyslistalle olisi helpottanut koko mallin ottamista mukaan aineiston analyysiin, mutta mallia voi soveltaa ottaen huomioon vain ympäristöstä johtuvat tekijät ja tiedonhankinnan ympäristöt.

Tässä tutkimuksessa fyysisillä ympäristöillä tarkoitetaan muiden ihmisten tai kulttuurisen ilmapiirin aikaansaamia ympäristöjä, jotka ovat vaikuttaneet tiedonhankintaan. Haastattelujen kautta esiin tulleita fyysisiä ympäristöjä olivat perheympäristö, kulttuurinen ympäristö, opiskeluympäristö ja asuinalue. Asuinympäristö oli vaikuttanut neljän haastateltavan tiedonhankintaan. He kaikki sanoivat pääkaupunkiseudun edistäneen tiedonhankintaa. Lisäksi yksi sanoi syntymäkaupunkinsa ja sen kirjaston edistäneen tiedonsaamista lapsuudessa ja nuoruudessa. Kahden haastateltavan tiedonhankintaan oli vaikuttanut opiskeluympäristö. Toisella heistä opiskeluympäristössä oli vaikuttanut ilmapiiri, toisella taas se, kuinka se oli edistänyt tiedonhankintataitoja. Haastateltavista viidellä perheympäristö oli vaikuttanut tiedonhankintaan voimakkaasti sitä hidastaen. Kahdella haastateltavista ympäristön vaikutus oli ollut niin voimakasta nuoruudessa, että he olivat pidättäytyneet tiedon hakemisesta nuoruudessa kokonaan. Yhdellä haastateltavista perheympäristö oli vaikuttanut siihen, kuinka paljon tietoa oltiin uskallettu hankkia ja millä Internet-sivuilla vieraila. Kahdella haastateltavista perheympäristö oli vaikuttanut tiedonhankintaan aikuisiällä avioliiton kautta.

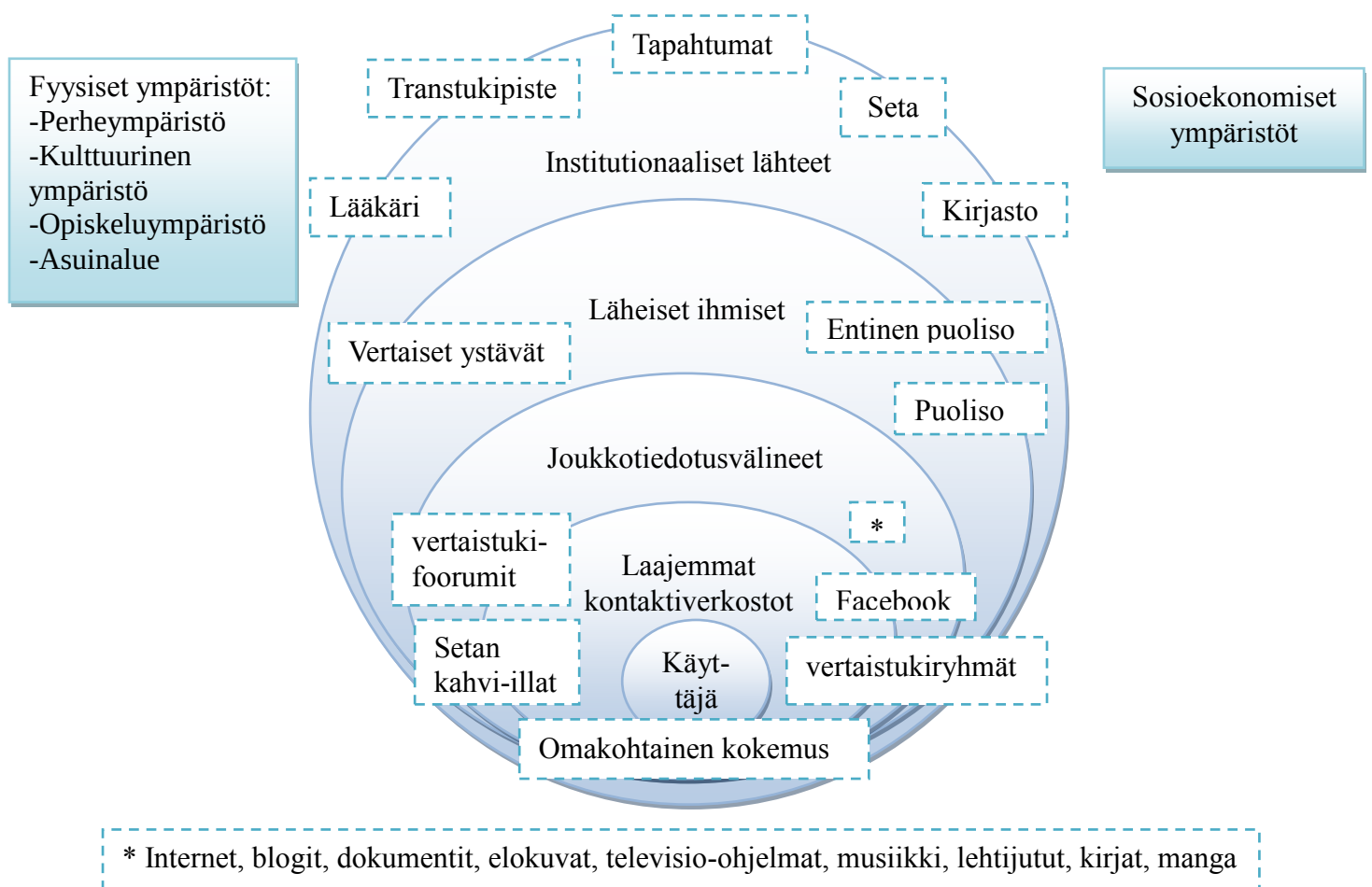
Kulttuurisen ympäristön vaikutus näkyi haastateltavista kolmella. Ymmärsin kulttuuriseen ympäristöön kuuluvan paitsi sukupuolirooleihin liittyvät odotukset, myös sukupuoliroolien puuttumisen tai ne kyseenalaistavan kulttuurin. Yksi haastateltavista mainitsi kulttuurisen kasvuympäristön sukupuoli-odotuksineen hidastaneen oman sukupuoli-identiteetin hahmottumista. Kahdella haastateltavalla kulttuurisessa ympäristössä olevana tekijänä näkyi sukupuolineutraaliuden tai sukupuoliroolien kyseenalaistaminen. Toisella heistä sukupuolineutraali ympäristö näyttäytyi lapsuudessa, toisella taas sukupuolirooleja kyseenalaistava ympäristö liittyi aikuisiän ympäristöön.

Sosioekonomisilla ympäristöillä oli vaikutusta kahden haastateltavan kohdalla. Toisella heistä perheen taloudellinen tilanne oli vaikuttanut siihen, ettei hänen perheellään ollut varaa hankkia tietokonetta, eikä hän sen takia ollut pystynyt käyttämään Internetiä nuoruudessaan.

Tämä oli hänen kohdallaan heikentänyt tiedonsaamista. Yksi haastateltava sanoi tilaavansa transsukupuolisuutta käsittelevää kirjallisuutta ulkomailta, mikäli sitä ei ole saatavilla muuta kautta. Hänellä sosioekonominen ympäristö oli edistänyt mahdollisuutta saada tietoa.

Tiedonlähteinä haastateltavat olivat käyttäneet kaikkia Williamsonin mallista löytyneitä lähteitä: läheisiä ihmisiä, laajempia kontaktiverkostoja, joukkotiedotusvälineitä ja institutionaalisia lähteitä. Lisäksi yksi haastateltava kertoi omakohtaisen kokemuksen olleen yksi tapa saada tietoa. Läheisiä ihmisiä olivat tiedonlähteistä läheiset, puoliso tai entinen puoliso ja vertaiset ystävät. Laajempia kontaktiverkostoja olivat vertaistukiryhmät, kahvi-illat, vertaistukifoorumit sekä Facebook. Joukkotiedotusvälineitä olivat Internet, blogit, dokumentit, elokuvat, televisio-ohjelmat, musiikki, lehtijutut, kirjat ja manga. Institutionaalisia lähteitä olivat kirjasto, Transtukipiste, Seta, Transtukipisteen tai Setan organisoimat tapahtumat (esimerkiksi leirit ja Pride-kulkue) sekä lääkäri ja transtutkimusyksikkö.

Williamsonin mallissa tärkeimpänä lähteenä nähtiin läheisimmällä vyöhykkeellä olevat tiedonlähteet. Tässä tutkimuksessa haastateltaville tärkeintä eivät kuitenkaan olleet läheiset ihmiset, vaan laajemmat kontaktiverkostot, eli muut transsukupuoliset ja vertaistukifoorumit. Sen jälkeen tärkeimpänä nähtiin joukkotiedotusvälineet. Vasta sen jälkeen tulivat läheiset ihmiset. Institutionaaliset lähteet olivat etäisimpiä. Ongelmana Williamsonin mallin soveltamisessa tähän tutkimukseen voidaan kuitenkin pitää sitä, että läheiset ihmiset, eli ystävät, jotka jakavat tietoa, voivat samanaikaisesti kuulua laajempaan kontaktiverkostoon. Läheisillä, jotka eivät ole transsukupuolisia, ei yleensä ole riittävästi tietoa asiasta. Haastateltavat saattoivat tarkoittaa transsukupuolisilla joko omia transsukupuolisia ystäviään tai transsukupuolisia, joita he tapaavat eri tapahtumissa ja vertaistukiryhmissä. Näin ollen yksittäiset lähteet eivät välttämättä kuulu selkeästi yhteen mallin vyöhykkeeseen. Lisäksi vertaistukiryhmät ovat myös osittain institutionaalinen lähde, koska niitä organisoivat Transtukipiste tai Seta. Kuviossa 5 on lisätty Williamsonin arkielämän tiedonhankinnan ympäristöjen malliin tässä tutkimuksessa esiin tulleita lähteitä ja ympäristöjä.

Kuvio 5. Arkielämän tiedonhankinnan ympäristöt (Williamson 1998, 36) sisältäen tämän tutkimuksen tutkimustulokset.

8.2 Transsukupuolisten tiedonhankinnan esteet

Tässä tutkimuksessa tuli ilmi paljon erilaisia tiedonhankinnan esteitä. Tiedon löytämiseen etenkin alkuvaiheessa oli liittynyt paljon ongelmia. Ongelmana oli saattanut olla se, ettei haastateltavilla ollut sanoja, joilla hakea tietoa. Transsukupuolisuutta koskevan tiedon ei aina ymmärretty liittyvän omiin kokemuksiin. Haastateltavista monet arvioivat, että tietoa transsukupuolisuudesta ei ole saatavilla riittävästi. Monilla haastateltavilla oli ollut ongelmia sukupuolenkorjaushoitoja koskevan tiedon saamisessa. Haastateltavista viidellä oli ollut suuria vaikeuksia saada tietoa sukupuolenkorjaushoidoista riittävästi. Tietoa suomeksi esimerkiksi leikkauksista ei ollut löydetty mistään muualta kuin toisilta transsukupuolisilta tai

vertaistukifoorumeilta. Transtutkimusyksikkö ei ollut auttanut tiedon saamisessa tai tarjonnut tietoa läheskään kaikille haastateltaville edes leikkaushoidoista.

Wilsonin mukaan (1997) tiedonhankintaan vaikuttavat esteet voidaan jakaa viiteen kategoriaan. Näitä ovat psykologiset, demografiset, roolisidonnaiset tai ihmistenväliset, ympäristöstä johtuvat sekä tiedonlähteisiin liittyvät esteet. Haastatteluista löytyi eniten tiedonlähteiden ominaisuuksista johtuvia esteitä. Tiedonlähteet saatettiin kokea epäluotettaviksi, harhaanjohtaviksi, yksipuolisiksi tai vanhentuneiksi. Myös vaikea pääsy tietoon oli esteenä tiedon saamiselle. Tiedonlähteiden kautta ei välttämättä saatu tarpeeksi spesifiä tietoa, tietoa ei ollut tarpeeksi saatavilla tai se ei vastannut omaan kysymykseen. Ongelmana saattoi olla myös se, ettei tietoa ollut saatavilla suomeksi tai englanniksi. Tässä tutkimuksessa tiedon saamisen esteenä koettiin myös se, ettei terveysalan ammattilaisilla ollut tietoa riittävästi. Myös ympäristö oli estänyt tiedon saamista. Taloudelliset esteet näkyivät yhdessä haastattelussa, jossa haastateltava sanoi perheen taloudellisen tilanteen vaikuttaneen siihen, ettei hänellä ollut mahdollisuutta käyttää Internetiä nuoruudessaan. Kulttuuri oli estänyt tiedonhankintaa kolmen haastateltavan kohdalla. Tässä tutkimuksessa maantieteellistä sijaintia tai aikaa ei mainittu tiedonhankinnan esteeksi.

Tutkimuksessa tuli ilmi myös psykologisia, henkilökohtaisista ominaisuuksista riippuvaisia tiedonhankinnan esteitä. Tällaisena esteenä oli se, ettei tietoa oltu uskallettu hankkia. Osalla pelko oli liittynyt alkuvaiheen tiedonhankintaan, osalla taas siihen, ettei asioita oltu uskallettu kysyä transtutkimusyksikössä. Pelkoa ei välttämättä kuitenkaan voi nähdä pelkästään henkilökohtaisena ominaisuutena, vaan se liittyy kiinteästi ympäristöön ja ympäristön asenteisiin. Ennakkotietämys ja sen puute oli vaikuttanut kaikkien haastateltavien tiedon hankkimiseen. Vähäinen tai olematon tietämys tai yksipuolinen kuva transsukupuolisuudesta oli hidastanut tiedon saamista. Fyysisillä ominaisuuksilla ei ollut vaikutusta tähän tutkimukseen osallistuneiden tiedonhankintaan.

Roolisidonnaisia esteitä oli nähtävissä jonkin verran. Haastateltavista viidellä perheympäristö oli hidastanut tai estänyt tiedonhankintaa. Myös muilla haastateltavista perheen negatiivinen suhtautuminen asiaan oli saattanut olla esteenä tiedon saamiselle. Yksi haastateltava sanoi transtutkimusyksikön negatiivisen asenteen kysymiseen hidastaneen hänen tiedon saantia.

Tietoa saattoi myös jäädä saamatta jos ympäristö ei tuntunut suotuisalta asiasta keskusteluun. Demografisilla piirteet eivät tässä tutkimuksessa olleet estäneet tiedon saamista.

8.3 Transsukupuolisten informaatiokäytännöt ja tiedon jakaminen

MacKenzien (2003) mallissa tiedonhankinnan tapoja ovat aktiivinen etsintä, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi ja informaation saaminen toisen henkilön kautta. Lisäksi Niemelä (2006) on lisännyt malliin informaatiosta pidättäytymisen yhtenä tiedonhankinnan tapana. Savolaisen (2008, 2–4) mukaan informaatiokäytännöt sisältävät myös informaation jakamisen. Esimerkiksi Talja (2002) on tutkinut tiedon jakamista. Talja ja Hansen (2006) puhuvat yhteisöllisestä informaatiokäyttäytymisestä, jossa informaatiokäyttäytymiseen liittyy läheisenä osana tiedon jakaminen muille toimijoille. Tässä tutkimuksessa informaatiosta pidättäytyminen ja tiedon jakaminen otettiin osaksi informaatiokäytäntöjen mallia. Alla käydään läpi McKenzien mallin tiedonhankinnan tapoja haastattelujen pohjalta sekä lisäksi informaatiosta pidättäytymistä ja tiedon jakamista osana informaatiokäytäntöjä.

Aktiivinen etsintä: Haastateltavat olivat hakeneet tietoa aktiivisesti transsukupuolisuudesta etenkin tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Silloin tietoa oli haettu median, kirjallisuuden, kirjaston, Internetin, vertaistukifoorumeiden ja muiden transsukupuolisten avulla. Tietoa hankittiin etenkin siihen, mistä ilmiöstä on kysymys ja millaista koetussa sukupuolella eläminen on. Kaikki haastateltavat olivat hankkineet tietoa sukupuolenkorjausprosessista. Eniten tietoa sukupuolenkorjausprosessista oli saatu muilta transsukupuolisilta sekä kasvokkain että vertaistukifoorumeiden kautta. Tietoa hankittiin etenkin sukupuolenkorjausprosessin eri vaiheista. Haastateltavista viisi hankki tietoa tällä hetkellä aktiivisesti jostakin asiasta, kolmella taas oli joitakin tiedontarpeita ja neljä keskittyi lähinnä asioiden seuraamiseen.

Aktiivinen seuranta: Haastateltavista kaikki yhtä lukuun ottamatta seurasivat aktiivisesti uutisointia transsukupuolisuuteen liittyen. Facebookin kautta transaiheisiin liittyvää uutisointia seurasi haastateltavista viisi. Lisäksi uutisointia seurattiin muun muassa lehtien, Internetin ja television kautta. Myös vertaistukifoorumia käytettiin aktiiviseen seuraamiseen.

Otollisia informaatiomaaperiä olivat myös erilaiset tapahtumat, kuten TransHelsinki ja Pride, joiden kautta saatiin tietoa.

Kohdentumaton havainnointi: Kohdentumaton havainnointi liittyi siihen, että tietoa saatiin sattumalta. Sattuma oli vaikuttanut tiedon saamiseen etenkin tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Sattuma oli saattanut liittyä esimerkiksi johonkin tiettyyn ihmiseen tutustumiseen, Internet-sivun löytämiseen tai yksittäisiin artikkeleihin törmäämiseen. Myös kirjoja, dokumentteja, vertaistukifoorumeita, ja uutisia oli saatu sattuman kautta. Kohdentumaton havainnointi liittyi monen haastateltavan kohdalla siihen, että ympärillä olevat ihmiset saattoivat jakaa tietoa kirjoista tai uutisista vaikkapa Facebookin kautta. Kohdentumatonta havainnointia oli tapahtunut monen haastateltavan kohdalla koko identiteetin hahmottumisen ja vakiintumisen ajan, sillä tietoa transsukupuolisuudesta ei ole helposti saatavilla esimerkiksi median kautta.

Informaation saaminen toisten ihmisten kautta: Haastateltavat olivat saaneet paljon tietoa muiden ihmisten kautta. Tärkeimpinä tiedonlähteinä olivat muut transsukupuoliset, jotka jakoivat tietoa joko ystävinä, tuttavina tai vertaistukiryhmän kautta. Lisäksi tiedon saamisessa oli auttanut joidenkin haastateltavien kohdalla entiset tai nykyiset puoliset. Tärkeimpinä lähteinä olivat muut transsukupuoliset ihmiset, muiden kautta saatiin yleensä ottaen hyvin niukasti tietoa. Lisäksi tietoa saatiin lääkäriltä ja Transtukipisteen tai Setan työntekijöiltä. Haastateltavista kaikki olivat jollakin tavalla mukana vertaistukiryhmissä. Tämän voi ajatella olevan lähteille ohjautumista. Vaikka vertaisten kanssa yhdessä oleminen olisi ollut vapaamuotoisempaa, sitä kautta saatiin myös paljon tietoa. Osalla vertaistukiryhmässä käyminen pohjautui pelkästään tiedon saamiseen, osalla korostui mahdollisuus nähdä muita samankaltaisia. Vertaistuen kautta saatu tieto saattoi olla toisaalta informaatiota esimerkiksi sukupuolenkorjausprosessista, toisaalta sitä, että sai nähdä muita transsukupuolisia ja vaihtaa kokemuksia.

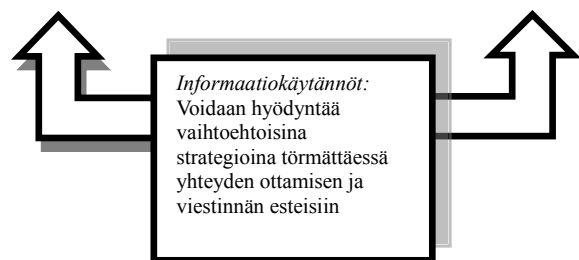
Informaatiosta pidättäytyminen: Haastateltavat eivät juurikaan puhuneet tarkoituksellisesta informaation välttelemisestä tai siitä pidättäytymisestä. Haastateltavista yksi sanoi välttelevänsä transsukupuolisuutta käsittelevää uutisointia. Osattomuus informaatiosta johtui tähän tutkimukseen osallistuneilla tiedon vaikeasta löytymisestä, ei informaatiosta pidättäytymisestä.

Informaation jakaminen: Haastateltavista kaikki olivat jakaneet jollakin tavalla tietoa transsukupuolisuudesta. Tietoa transsukupuolisuudesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä oltiin jaettu toisaalta läheisille, tuttaville ja koulu- ja työympäristölle ja toisaalta myös julkisuuteen. Julkisuuteen tai yleiseen tietoon päätyvää tiedon jakamista oli muun muassa lehtijuttuihin osallistuminen transsukupuolisenä sekä blogin pitäminen. Tietoa oltiin saatettu myös jakaa puhumalla asiasta tuntemattomien ihmisten kanssa. Koulu- ja työympäristössä asiasta oltiin saatettu kertoa joko koko yhteisölle tai yksittäisille ihmisille. Lisäksi tietoa oli jaettu sosiaalisen median kautta linkittämällä uutisjuttuja tai kertomalla omista kokemuksista. Läheisille jaettiin tietoa muun muassa vinkkaamalla lehtiä tai uutisjuttuja. Lisäksi tietoa oli jaettu muille transsukupuolisille. Muille transsukupuolisille tiedon jakamista vaikutti olevan kuitenkin verrattain vähän siihen nähden, kuinka tärkeänä vertaistuen kautta saatu tieto koettiin. Tietoa vertaisille jaettiin sekä vertaistukiryhmien kautta että kertomalla omille transsukupuolisille kavereille asiaa koskevista uutisista ja tapahtumista. Lisäksi tietoa saatettiin jakaa vertaistukifoorumeilla.

Informaation jakaminen soveltuu hyvin osaksi McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen mallia. Mallissa mainitaan vuorovaikutus, joka tukee sitä, että yksilö ei ole pelkästään informaation vastaanottaja vaan pyrkii myös itse jakamaan tietoa sitä tarvitseville. Luonnollisena osana yhteisössä toimimiseen ja tiedon jakamiseen muiden ihmisten kanssa kuuluu myös se, että yksilö itse kertoo kuulemistaan asioista muille ja auttaa muita tiedon saamisessa. Kuviossa 6 informaation jakaminen on lisätty osaksi yksilön informaatiokäytäntöjä. Siinä yhteyden ottaminen lähteisiin ja kanaviin tapahtuu informaation jakajana toimimisena sopivissa tilanteissa. Tilanteet voivat vaihdella sen mukaan, kerrotaanko asiasta jollekin asiasta mitään tietämättömälle vai vinkataanko jotakin lähdeä tai kanavaa yksilölle, jolla on jo edeltävää tietoa aiheesta. Yksilöt, joilla on edeltävää tietoa asiasta, voivat olla samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä tai joilla on ennestään suhde asiaan, johon informaatio liittyy. Asiasta tietämättömille kertominen voi tapahtua kasvotusten, tai siihen voi liittyä myös laajempi tiedon jakaminen. Tällaista voi olla esimerkiksi blogien pitäminen, kirjojen kirjoittaminen ja lehtijuttuihin osallistuminen. Vuorovaikutusta tiedon jakamiseen liittyen on informaation jakaminen muille sitä tarvitseville sekä muiden ihmisten tiedontarpeiden tunnistaminen.

Yksilö kontekstissaan

Tapa ↓	Vaihe →	Yhteyden ottaminen lähteisiin ja kanaviin	Vuorovaikutus
Aktiivinen etsintä		Aktiivinen hakeutuminen identifioidulle lähteelle spesifillä informaatiomaaperällä	Ennalta suunnitellun kysymyksen esittäminen, aktiiviset kyselystrategiat, kuten kysymyslistojen käyttö
Aktiivinen seuranta		Sopivan lähteen tunnistaminen; silmäily sopivalla informaatiomaaperällä	Kysymyksen esittämismahdollisuuden tunnistaminen; aktiivinen havainnointi ja kuunteleminen
Kohdentumaton havainnointi		Satunnaiset onnekkait kohtaamiset ennakoimattomissa paikoissa	Havainnointi tai sattumalta kuuleminen odottamattomissa tilanteissa, tuttavien kanssa jutteleminen
Informaation saaminen toisen henkilön kautta		Tiedonhankkijana tunnistetuksi tuleminen; ohjautuminen lähteelle portinvartijan kautta	Informaation saaminen, kun joku toinen kertoo asiasta
Informaatiosta pidättäytyminen		Etääntyminen tai pidättäytyminen lähteestä tai kanavasta	Informaation saamatta jääminen; osattomuus informaatiosta
Informaation jakaminen		Informaation jakajana toimiminen sopivissa tilanteissa	Informaation jakaminen muille sitä tarvitseville; muiden ihmisten tiedontarpeiden tunnistaminen

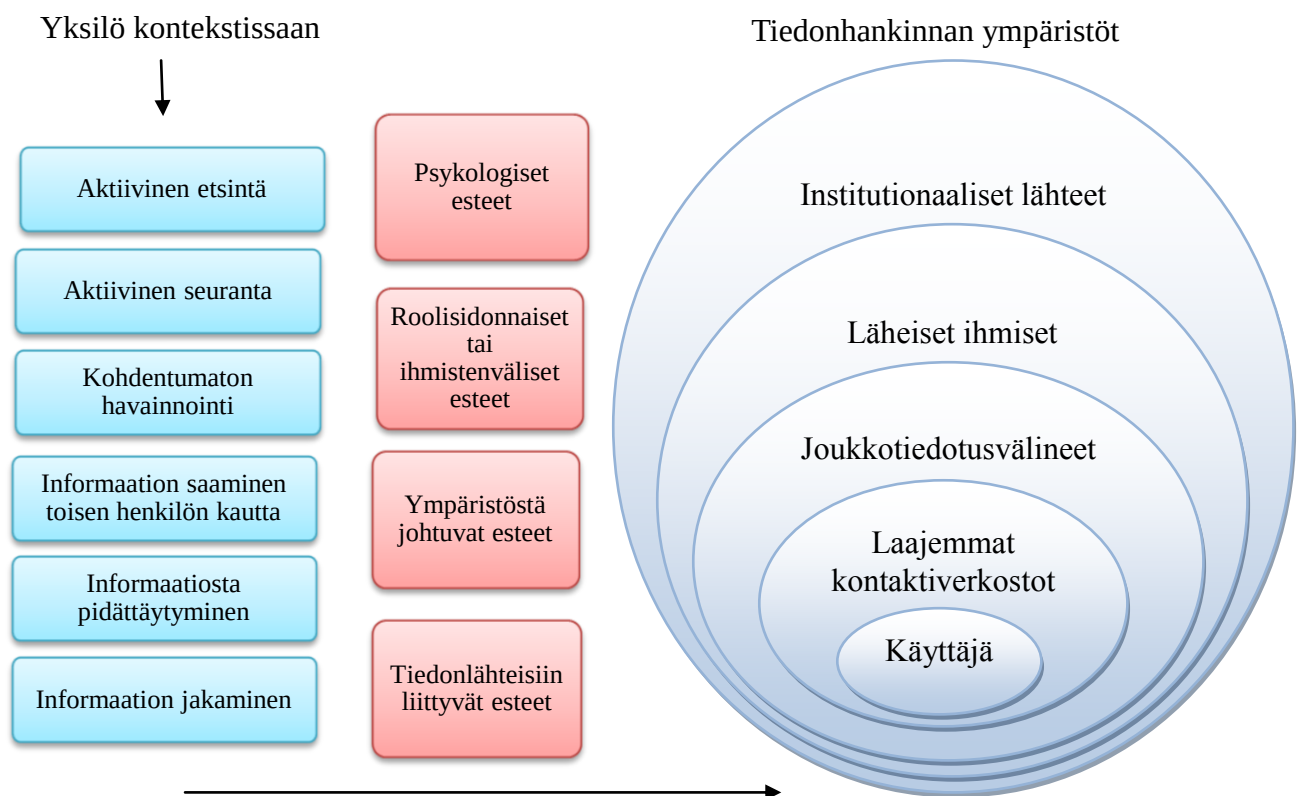
Kuvio 6. Informaatiokäytäntöjen täydennetty malli, johon kuuluu osana myös informaation jakaminen (McKenzie 2003; Niemelä 2006, 163.)

8.4 Transsukupuolisten informaatiokäyttäytyminen ja tiedonhankinnan esteet

Edellä esitetyistä teorioista on muodostettu tätä tutkimusta varten teoriasynteesi (kuvio 7), jossa otetaan huomioon yksilön informaatiokäyttäytymisen tavat ja kanavat sekä tiedonhankintaan vaikuttavat esteet. Mallin tarkoituksena on yhdistää edellä esitetyt teoriat yhdeksi toimivaksi kokonaisuudeksi, joka kuvaa yksilön informaatiokäyttäytymisen moninaisuutta. Malli ilmentää informaatiokäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä ja sitä, että yksilö voi kohdata erilaisia esteitä hankkiessaan ja jakaessaan tietoa. Malli mahdollistaa esteiden tarkastelun osana yksilön informaatiokäyttäytymistä.

Mallissa lähtökohtana on yksilö kontekstissaan. Yksilön informaatiokäyttäytymiseen vaikuttaa häntä ympäröivä maailma, joka luo kontekstin, jossa yksilö toimii. Yksilön informaatiokäyttäytymiseen kuuluu aktiivinen etsintä, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi, informaation saaminen toisen henkilön kautta, informaatiosta pidättäytyminen ja informaation jakaminen. Nämä ovat informaatiokäyttäytymisen tapoja.

Yksilön informaatiokäyttäytymisen tapa kohdentuu johonkin tiedonhankinnan ympäristöön. Yksilö siis hyödyntää jotakin ympäristöä informaatiokäyttäytymisessään. Mallissa tiedonhankinnan ympäristöistä lähimpänä käyttäjää ovat laajemmat kontaktiverkostot, sillä ne ovat tärkein tiedonhankinnan ympäristö. Sen jälkeen ympäristöinä on laajemmat kontaktiverkostot, läheiset ihmiset ja institutionaaliset lähteet. Mallissa tiedonhankinnan esteenä voivat olla psykologiset esteet, roolisidonnaiset tai ihmistenväliset esteet, ympäristöstä johtuvat esteet ja tiedonlähteisiin liittyvät esteet. Mallissa ei ole mukana Wilsonin (1997) teoriassa olevaa demografista estettä, sillä demografisilla piirteillä ei tässä tutkimuksessa huomattu olevan estävää vaikutusta yksilöiden tiedonhankintaan. Kaikki mallissa olevat esteet saattavat vaikuttaa johonkin yksilön informaatiokäyttäytymisen tapaan estäen yksilöä saamasta tai jakamasta tietoa. Esteet estävät yksilöä pääsemästä johonkin tiedonhankinnan ympäristöön, jolloin yksilö jää ilman tietoa. Esteet eivät kuitenkaan välttämättä vaikuta informaatiokäyttäytymiseen, jolloin yksilön informaatiokäyttäytyminen voi olla onnistunutta.

Kuvio 7. Informaatiokäyttäytymisen ja tiedonhankinnan esteiden malli. (Wilson 1997; Williamson 1998; McKenzie 2003; Niemelä 2006.)

Alla käydään läpi tämän tutkimuksen tuloksia informaatiokäyttäytymisen ja tiedonhankinnan ympäristön mallin pohjalta. Tulokset ovat läheisessä yhteydessä aiemmissa luvuissa läpi käytyihin tuloksiin, ja tämän luvun tarkoituksena on koota aiemmissa luvuissa läpi kädyt tulokset.

Aktiivinen etsintä: Haastateltavat olivat hakeneet tietoa aktiivisesti transsukupuolisuudesta tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Tiedonhankinnan ympäristönä oli aktiivisessa etsinnässä alkuvaiheessa joukkotiedotusvälineet ja laajemmat kontaktiverkostot. Alkuvaiheessa tiedonhankinnan esteenä oli etenkin roolisidonnaiset tai ihmistenväliset esteet, jotka liittyivät elämäntilanteeseen. Roolisidonnaisena esteenä oli fyysinen perheympäristö, joka oli hidastanut joidenkin haastateltavien tiedonhankintaa. Haastateltavat olivat kohdanneet myös

psykologisia, pelkoon ja ennakkotiedon puutteeseen, liittyviä esteitä. Ympäristöstä johtuvia esteitä oli taloudelliset esteet. Myös tiedonlähteistä johtuvia esteitä oli tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Aktiivisessa sukupuolenkorjausprosessia koskevassa tiedonhankinnassa hyödynnettiin laajempia kontaktiverkostoja ja läheisiä transsukupuolisia ihmisiä. Esteinä sukupuolenkorjausprosessia koskevan tiedon saamisessa olivat tiedonlähteiden ominaisuuksista johtuvat esteet, kuten epäluotettavuus, harhaanjohtaminen, kielelliset ongelmat sekä vaikea pääsy. Ihmistenvälisiä esteitä oli transtutkimusyksikössä olevat asenteet. Psykologisena esteenä oli pelko.

Aktiivinen seuranta: Transsukupuolisuutta koskevaa tietoa seurattiin aktiivisesti. Tietoa seurattiin institutionaalisista lähteistä (Transtukipiste), joukkotiedotusvälineistä (uutisointi) sekä laajemmista kontaktiverkostoista (muut transsukupuoliset ja vertaistukifoorumit). Aktiivisessa seurannassa ei ollut tiedonhankinnan esteitä, sillä asuinympäristö oli mahdollistanut erilaisiin tapahtumiin ja vertaistukiryhmiin osallistumisen.

Kohdentumaton havainnointi: Sattuma oli vaikuttanut tiedon saamiseen sekä tiedonhankinnan alkuvaiheessa että sen jälkeen. Kohdentumatonta havainnointia oli tapahtunut joukkotiedotusvälineiden ja laajempien kontaktiverkostojen kohdalla. Kohdentumatonta havainnointia saattoi heikentää tiedonlähteisiin liittyvät esteet, sillä tietoa transsukupuolisuudesta on tarjolla vain vähän, eikä siihen helposti törmätty sattumalta.

Informaation saaminen toisten ihmisten kautta: Informaatiota transsukupuolisuudesta oltiin saatu sekä läheisiltä ihmisiltä, laajemmilta kontaktiverkostoilta että institutionaalisista lähteistä. Institutionaalsiin lähteisiin kuuluivat lääkärit ja Transtukipisteen ja Setan työntekijät. Läheiset ihmiset ja laajemmat kontaktiverkostot käsittivät muut transsukupuoliset, sekä entiset ja nykyiset puoliset. Yhdellä haastateltavalla esteenä vertaistukiryhmiin osallistumisessa oli roolisidonnaiset esteet, sillä avioliittonsa takia hänen ei ollut mahdollista osallistua transsukupuolisille tarkoitettuihin tapahtumiin niin paljon kuin hän olisi halunnut. Informaation saamista institutionaalsiin lähteisiin kuuluvien ihmisten kautta saattoi estää psykologiset esteet, kuten pelko kysyä transtutkimusyksikön työntekijöiltä sukupuolenkorjausprosessista. Esteenä oli myös tiedonlähteiden ominaisuudet, sillä transtutkimusyksikön työntekijöillä ei ollut tarvittavaa tietoa tai tieto ei ollut luotettavaa.

Informaatiosta pidättäytyminen: Haastateltavat eivät yleensä ottaen pidättäytyneet informaatiosta tarkoituksellisesti. Yksi haastateltavista sanoi välttelevänsä joukkotiedotusvälineiden kautta saatavaa tietoa.

Informaation jakaminen: Haastateltavat hyödynsivät informaation jakamisessa kaikkia tiedonhankinnan ympäristöjä. Yksi haastateltavista hyödynsi institutionaalisia kanavia tiedon jakamisessa toimiessaan transsukupuolisten vertaistukiryhmän vetäjänä. Toisaalta institutionaalisten kanavien käyttöä tiedon jakamisessa oli myös se, että haastateltavat kertoivat transsukupuolisuudesta lääkäreille ja muille terveysalan ammattilaisille. Joukkotiedotusvälineitä hyödynnettiin osallistumalla lehtijuttuihin sekä kirjoittamalla kirjoja tai blogia. Laajempia kontaktiverkostoja käytettiin osallistumalla transsukupuolisten vertaistukiryhmiin, ja jakamalla niissä tietoa. Läheisille ihmisille jaettiin informaatiota kertomalla transsukupuolisuudesta perheenjäsenille, tai esimerkiksi leikkaushoitoihin liittyvistä uutisista läheisille transsukupuolisille. Tietoa kuitenkin saatettiin jättää kertomatta henkilökohtaisista syistä. Tämä oli psykologinen este tiedon jakamiselle.

Tiedon jakamisessa oltiin hyödynnetty monipuolisesti erilaisia tiedonhankinnan ympäristöjä. Myös tiedonhankinnassa oltiin käytetty kaikkia mallissa olevia ympäristöjä. Tiedonhankinnan esteet olivat vaikuttaneet erityisesti haastateltavien aktiiviseen tiedonhankintaan ja kohdentumattomaan havainnointiin. Näissä molemmissa olennaisimpana esteenä oli tiedonlähteistä johtuvat esteet. Tiedonlähteet eivät olleet tarjonneet tarpeeksi tietoa tai tieto ei ollut luotettavaa, joten aktiivinen tiedonhankinta ja kohdentumaton havainnointi oli vaikeutunut. Tämä tutkimustulos vahvisti ennakko-oletusta tiedon vaikeasta saatavuudesta, jonka oletettiin vaikuttavan transsukupuolisten informaatiokäyttäytymiseen.

9 LOPPUPÄÄTELMÄT

Transsukupuolisuuteen liittyvää tietoa ei ole yhteiskunnassamme helposti saatavilla. Tästä kertoo se, että monilla haastateltavilla tietoa oli tullut etenkin tiedonhankinnan alkuvaiheessa tipoitain ja sitä oli ollut välillä vaikea löytää. Oman identiteetin löytäminen ei ollut monilla haastateltavilla tapahtunut itsestään, vaan siihen oli liittynyt kiinteästi asiasta saatava tieto. Vasta kun asiasta oltiin saatu tietoa jotakin kautta, oli tieto auttanut selittämään omia kokemuksia ja tuntemuksia. Transsukupuolisuutta koskevan tiedon määrä on kuitenkin kasvanut viime vuosina, ja asiaa käsitellään yhä enemmän mediassa.

Haastateltavien tiedontarpeet oli heidän elämänsä aikana muuttuneet. Asiat, joista he olivat halunneet tietää tiedonhankinnan alkuvaiheessa, liittyivät enemmän oman identiteetin ja sukupuolivähemmistöjä kuvaavien termien löytämiseen. Nykyisin heillä oli enemmän tietoa tähän liittyen ja tiedontarpeet vaihtelivat heidän elämäntilanteidensa mukaan. He, joiden sukupuolenkorjausprosessi oli vielä kesken, keskittyivät siihen liittyvän tiedon hakemiseen. Osa haastateltavista ei enää hakenut aktiivisesti tietoa omaan identiteettiin ja transsukupuolisuuteen liittyen.

Transsukupuoliset toimivat myös tiedon jakajina. Tietoa transsukupuolisuudesta jaettiin sekä läheisille, tuntemattomille että muille transsukupuolisille. Läheisille ja tuntemattomille jaettava tieto liittyi ilmiöstä kertomiseen ja samalla autettiin yksilöä tiedonhankinnassa alkuun. Muille transsukupuolisille kerrottiin enemmän uutisointiin tai sukupuolenkorjausprosessiin liittyvistä asioista. Tiedon jakaminen voitiin nähdä osana transsukupuolisten informaatiokäyttäytymistä, ja se voitiin liittää McKenzien (2003) malliin yksilön informaatiokäytännöistä.

Transsukupuoliset olivat kohdanneet tiedon saamisessa paljon esteitä. Esteitä oli tullut etenkin tiedonhankinnan alkuvaiheessa. Esteet liittyivät toisaalta siihen, ettei haastateltavilla ollut sanoja, joilla hakea tietoa, ja toisaalta siihen, ettei tietoa ollut helposti saatavilla. Tiedonhankinnan esteet liittyivät erityisesti tiedonlähteiden vaikeaan saatavuuteen, epäluotettavuuteen sekä tiedon suoranaiseen puuttumiseen.

Haastateltavien saamasta tiedosta suuri määrä oli tullut muiden transsukupuolisten kautta, joita he myös pitivät tärkeimpänä tapana saada tietoa transsukupuolisuudesta. Heidän kauttaan oli mahdollista saada tietoa sellaisista asioista, mistä tietoa ei ollut saatavilla mitään muuta kautta. Tällaisia olivat esimerkiksi sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvä tieto. Sukupuolenkorjaushoidoista saatavaa tietoa ei Transtukipisteen ja Setan lisäksi oltu löydetty mitään virallista tai institutionaalista kautta. Lääkärit tiesivät asiasta yleensä hyvin vähän jos ollenkaan, eikä edes transtutkimusyksikössä oltu osattu vastata kaikkiin kysymyksiin. Esimerkiksi leikkauksiin ja leikkauksien jälkihoitoihin liittyen saatettiin joutua turvautumaan täysin kavereiden tai vertaistukifoorumeiden kautta saatavaan tietoon. Muiden transsukupuolisten kautta saatua tietoa ei voitu aina pitää luotettavana, koska tilanteet ja sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvät yksityiskohdat saattavat eri ihmisten kohdalla vaihdella. Mielestäni huolestuttavana ilmiönä voi pitää sitä, jos kaikki leikkaushoidoista saatava tieto pohjautuu pelkästään muiden transsukupuolisten kokemuksiin ja näkemyksiin. Potilaiden kannalta olisi todella tärkeää, että hoitavalta taholta olisi mahdollista saada luotettavaa ja asiallista tietoa riskeistä ja eri vaihtoehdoista.

Haastateltavat olivat tarvinneet transsukupuolisuutta ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää tietoa oman sukupuoli-identiteettinsä rakentamiseen. Oman sukupuoli-identiteetin muodostuminen oli alkanut vasta, kun transsukupuolisuudesta oltiin saatu tietoa. Tärkeänä osana identiteetin muotoutumista olivat olleet muut transsukupuoliset ja heidän kautta saatava kokemuspohjainen tieto. Monelle haastateltavalle oli ollut tärkeää saada muiden transsukupuolisten avulla tietoa transsukupuolisuuden moninaisuudesta ja siitä, etteivät kaikki transsukupuoliset koe kuuluvansa kumpaankaan sukupuoleen.

Tässä tutkimuksessa luotiin kolmen teorian (Wilsonin 1997; Williamsonin 1998; McKenzie 2003) pohjalta informaatiokäyttäytymisen ja tiedonhankinnan ympäristön malli. Tämä malli kuvaa informaatiokäyttäytymistä ottaen huomioon siinä esiintyvät tavat ja ympäristöt sekä siihen vaikuttavat esteet. Mallia voitiin hyödyntää tämän tutkimuksen tutkimustulosten tarkastelussa. Mallin avulla voitiin tarkastella tiedonhankinnan esteitä osana erilaisia tiedonhankinnan tapoja.

Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu oli onnistunut, sillä se tarjosi syvällisempää ymmärrystä transsukupuolisten informaatiokäyttäytymisestä. Laadullinen aineistonkeruumenetelmä paransi haastattelijan ymmärrystä tutkittavasta aineistosta ja sen moninaisuudesta tarjoamalla mahdollisuuden lisäkysymyksiin. Osa haastattelukysymyksistä tarkentui tiedon keruun aikana edellisten haastattelujen pohjalta, mikä ei olisi ollut välttämättä mahdollista muiden aineistonkeruuntapojen avulla. Teemahaastattelun etuna oli se, että teemoihin pystyi paneutumaan sen mukaan kuinka relevantteja tai tärkeitä kysymykset kunkin haastateltavan kohdalla olivat.

Haastateltavista osa oli saanut tietoa helpommin kuin toiset. Vaikeuksia tiedon saamisessa oli erityisesti heillä, jotka eivät kokeneet kuuluvansa selvästi kumpaankaan sukupuoleen. Tietoa transgenderiydestä ja muunsukupuolisuudesta oli vähän saatavilla ja sitä oli vaikea löytää. Heidän kohdallaan oli paljon epävarmuutta myös sukupuolenkorjaushoitoihin liittyvässä tiedossa, sillä he eivät voineet olla varmoja siitä, saavatko he tarvitsemansa sukupuolenkorjaushoidot muuttuneiden hoitokäytäntöjen myötä.

Transsukupuoliset eivät ole homogeeninen ryhmä ja ihmisten kokemukset omasta sukupuolestaan vaihtelevat hyvinkin paljon. Tässä tutkimuksessa käytettiin haastateltavista sanaa transsukupuolinen, vaikka transsukupuolisuuteen liittyvä määritelmä ei kuvannutkaan hyvin kaikkien haastateltavien kokemuksia. Haastatteluja tehdessäni huomasin, että osalla transsukupuolisista tiedontarpeet eivät välttämättä liity transsukupuolisuuteen sinänsä, vaan siihen sukupuoleen, johon ihminen kokee kuuluvansa. Onkin tärkeä huomata, että transsukupuolisilla identiteetti ei välttämättä rakennu transsukupuolisuuden kautta, vaan koetun sukupuolen kautta.

Toisaalta osalla haastateltavista oma identiteetti ei rakentunut mieheyden eikä naiseuden kautta, vaan he kokivat, etteivät kuulu kumpaankaan sukupuoleen. Transgenderiys tai muunsukupuolisuus sivuutetaan usein kokonaan transsukupuolisuutta käsittelevissä tutkimuksissa. Se on näkymätön ilmiö sekä mediassa että tutkimuksessa. Myös transsukupuolisuutta koskevassa lainsäädännössä korostuu se, että ihmiset tulee jakaa yksiselitteisesti miehiin ja naisiin, eikä mahdollisuutta mies-nais-jaon ulkopuolelle jäämiseen ole (Rauma 2012, 93). Kokemus siitä, että ihmiset eivät välttämättä koe kuuluvansa

mihinkään sukupuoliin, kokevat olevansa sukupuoliin ulkopuolella tai kokevat olevansa sekä miehiä että naisia, jää lähes aina huomioimatta. Tarve kategorisoida ihmiset jompaan kumpaan sukupuoliin on kulttuurissamme edelleen hyvin voimakas.

Useissa transsukupuolisuutta käsittelevissä tieteellisissä lähteissä (kts. Hannuksela & Tölli 1998, 17; Pimenoff 2006b, 164–172; Mattila 2008, 164; Morgan & Stevens 2008, 587–595; Vilka 2010, 36) transsukupuolisuuden sanotaan alkavan usein jo lapsuudessa, ja samalla kokemusta kuulumisesta vastakkaiseen sukupuoliin korostetaan. Haastattelemistani transsukupuolisista läheskään kaikki eivät olleet kuitenkaan kokeneet lapsuudestaan saakka kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoliin. Transsukupuolisuuden määrittelyssä tätä kokemusta usein korostetaan, mutta tässä tutkimuksessa tehtyjen haastattelujen perusteella kokemuksessa olennaisempaa näyttäisi olevan se, että henkilö kokee, että hän ei kuulu ainakaan siihen sukupuoliin, johon hänet on syntymässä määritetty. Se, kokeeko transsukupuolinen kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoliin, ja jos kokee, kuinka paljon, vaihtelee yksilöllisesti.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin transsukupuolisten informaatiokäyttäytymistä heidän omasta näkökulmastaan. Olisi ollut mielenkiintoista selvittää myös transsukupuolisten läheisten tiedontarpeita ja sitä, mitä kautta he saavat tietoa transsukupuolisuudesta ja millaista tietoa he tarvitsevat. Koska tutkimusaineistossa korostui haastateltavien kokemus siitä, että terveysalan työntekijöillä on vain vähän tietämystä transsukupuolisuudesta, olisi mielenkiintoista selvittää kuinka paljon he todella tietävät transsukupuolisuuteen ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä kysymyksistä. Myös muita sukupuolivähemmistöjä käsittelevää tutkimusta kaivattaisiin enemmän.

LÄHDELUETTELO

Aarnipuu, Tiia (2008). *Trans – Sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.

Aarnipuu, Tiia (2006). *Ei ole miestä eikä naista*. Helsinki: SETA-julkaisuja 19.

Adams, Suellen S. & Peirce, Kate (2006). Is there a Transgender Canon? Information Seeking and Use in the Transgender Community. *Proceedings of the Annual Conference of the Canadian Association of Information Science 2006*. Toronto: June. 1–3.
<http://ebookbrowse.com/is-there-a-transgender-canon-information-seeking-and-use-in-the-transgender-community-pdf-d163197716>

Alasuutari, Pertti (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen – Tiedonsosiologian tutkielma*. Suom. ja toim. Raiskila, Vesa. Helsinki: Gaudeamus.

Butler, Judith (2006). *Hankala sukupuoli – Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Pulkkinen, Tuija & Rossi, Leena-Maija. Helsinki: Gaudeamus.

Case, Donald O. (2002). *Looking for Information – A Survey of Research on Information Seeking, Needs and Behavior*. United Kingdom: Emerald Group.

Castells, Manuel (2004). *The Power of Identity*. Malden: Blackwell Publishing.

Chiland, Colette (2003). *Transsexualism – Illusion and Reality*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press.

Dervin, Brenda (1992). From the Mind's Eye of the User: The Sense Making Qualitative-Quantitative Methodology. In: Glazier, Jack D & Powell, Ronald R. (Eds.) *Qualitative Research in Information Management*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited Inc. pp. 61–84.

Eskola, Jari (2007). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: PS-kustannus. s.159–183.

Foucault, Michel (1998). *Seksuaalisuuden historia*. Suom. Sivenius, Kaisa. Helsinki: Gaudeamus.

Haasio, Ari & Savolainen, Reijo (2004). *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Suom. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha, Tampere: Vastapaino.

Hamer, Judah S. (2003). Coming-Out: Gay Males' Information Seeking. *School Libraries Worldwide* 9(2): 73–89.

<http://www.iasl-online.org/files/july03-hamer.pdf>

Hannuksela, Outi & Tölli, Nina (1998). *Sukupuoleen selviytyminen – Seitsemän suomalaista transseksuaalia*. Stakes Raportteja 224. Helsinki: Gummerus.

Heath, Rachel Ann (2006). *The Praeger Handbook of Transsexuality*. London: Praeger.

Hellstén, Ava Beata (2006). *Elämä uusiksi. Transseksuaalin elämän rakentuminen ja identiteetin muotoutuminen*. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008). *Tutkimushaastattelu*. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2010). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Huttunen, Laura (2002). Valta, väkivalta ja kulttuuri. *Sosiologia* 39(2): 125–129.

<http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/39/2/valtavak.pdf>

Huuska, Maarit (2011). Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa: Tuovinen, Liisa et al. (Toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuus*. Helsinki: Helsinki University Press. s. 222–259.

Huuska, Maarit (2010). Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa. Teoksessa: Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (Toim.) *Käsikirja Sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. s. 155–160.

Huuska, Maarit (2002). Transihmiset – Sukupuoleltaan moninaiset työelämässä. Teoksessa: Lehtonen, Jukka (Toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. s. 22–30.

Huuska, Maarit (1998). *Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen*. Tutkimuksia A 30, Tampereen yliopisto: Tampere.

Ilkas, Kirsi ym. (1996). ”Ruumiin vankeudesta vapauteen” Transseksuaalin identiteetin eheytyminen sukupuolenkorjausprosessissa. Hyvinkään terveydenhuolto-oppilaitoksen julkaisuja 2/96.

Jaeger, Paul T. & Burnett, Gary (2010). *Information Worlds – Social Context, Technology, and Information Behavior in the Age of the Internet*. New York: Routledge.

Järviluoma, Heidi, Moisala, Pirkko & Vilkkö, Anni (2003). *Gender and Qualitative methods*. London: SAGE.

<http://srmo.sagepub.com.pc124152.oulu.fi:8080/view/gender-and-qualitative-methods/n1.xml>

(käytetty 28.3.2012).

Karkulehto, Sanna (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.

Kautto, Nino (2012). Apua, mies synnyttää! *Tulva* 2012(2): 16–17.

Kiviniemi, Kari (2007). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: PS-kustannus. s.70–85.

Kouvalainen, Päivi (2010). ”Tässä vaan kun esittää naista, voi tuoda sirä feminiinistä puolta, sitä hempeää, aistillista tai esteettistä enemmän esille...” *Transvestisuus naiseuden esityksenä ja toteutuksena*. Antropologian pro gradu-tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

Kuusela, Pekka (2006). Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa: Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (Toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. s. 34–52.

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563 (2013). FINLEX, ajantasainen lainsäädäntö,
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=transseks%2A> (käytetty 21.4.2013).

Laqueur, Thomas (1990). *Making Sex – Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge: Harvard University Press.

Lehtonen, Jukka (2004). Sukupuolivähemmistöt ja ammatinvalinta. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (Toim.) ”*Eihän heterotkaan kerro...*” *Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. Helsinki: Työministeriö. s. 169–192.

Leinonen, Eeva-Kaisa & Leinonen, Helga (2007). Transvestisuus. Teoksessa: Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (Toim.) *Sateenkaari Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like. s. 75–86.

Leinonen, Eeva-Kaisa (2003). *Elämä transvestiittina: osa-aikatyön ulostuloprosessi*. Valtiotieteen pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
http://www.dreamwearclub.net/aineisto/Osa-aikatyton_kokovartalokuva.pdf

Lempiäinen, Kirsti (2003). *Sosiologian sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Mattila, Aino (2008). Sukupuolen korjaushoidot kohentavat transsukupuolisten potilaiden psykososiaalista toimintakykyä. *Suomen lääkäri* 63(3): 163–168.

http://www.fimnet.fi/cgi-cug/brs/brshowdoc.pl?start=2&session_id=59732.5901523631

McKenzie, Pamela J. (2003). A Model of Information practices in Accounts of Everyday-life information Seeking. *Journal of Documentation* 59(1): 19–40.

http://publish.uwo.ca/~pmckenzi/McKenzie_J.Doc_2003.pdf

Metsämuuronen, Jari (2008). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä: Gummerus.

Morgan, Sarah W. & Stevens, Patricia E. (2008). Transgender Identity Development as Represented by a Group of Female-to-male Transgender Adults. *Issues in Mental Health Nursing* 29: 585–599.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3c50b345-35ef-46bc-bd44-cd27d9dfa80d%40sessionmgr12&vid=2&hid=22>

Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) (2007). *Sateenkaari Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like.

Niemelä, Anna (2011). Sukupuolenkorjausta hakevien määrä kasvaa. *Mediuutiset*. <http://www.medi uutiset.fi/uutisarkisto/article565345.ece?s=u&wtm=medi-21012011> (käytetty 13.2.2013).

Niemelä, Raimo (2006). *Ikääntyneiden informaatiokäyttäytyminen - Laadullinen tutkimus arkielämän informaatiokäytännöistä ja toimintaan aktivoitumisesta*. ACTA UNIVERSITA OULUENSIS, B Humaniora 74, Oulun yliopisto, Oulu. <http://herkules oulu.fi/isbn9514282906/isbn9514282906.pdf>

Pimenoff, Veronica (2006a). Intersukupuolisuus. Teoksessa: Apter, Dan, Väisälä, Leena & Kaimola, Kari (Toim.) *Seksuaalisuus*. Helsinki: Gummerus. s. 173–182.

Pimenoff, Veronica (2006b). Transsukupuolisuus. Teoksessa: Apter, Dan, Väisälä, Leena & Kaimola, Kari (Toim.) *Seksuaalisuus*. Helsinki: Gummerus. s. 164–172.

Pirskanen, Henna (2006). Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa: Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (Toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. s. 88–115.

Pulkkinen, Tuija (1993). Keinotekoista seksiä? Luonto, luonnottomuus ja radikaali sukupuolipolitiikka. *Tiede ja edistys* 4(93): 299–312.

Pyörälä, Eeva (1995). Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa: Leskinen, Jaakko (Toim.) *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*. Helsinki: Ykköspaino. s. 11–25.

Rastas, Merja (1992). *Oikeus oman identiteetin mukaiseen elämään? Tutkimus transseksuaalien elämästä ja asemasta Suomessa*. Sosiaali- ja terveyshallitus Raportteja 55, Helsinki: VAPK-kustannus.

Rauma, Iida (2012). ”Ajatelkaa uimahalleja!” – Oikean ja väärän sukupuolen määrittely *translain yhteydessä*. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Rissanen, Jouna (2012). *Intersukupuolisten tiedontarpeet ja tiedonhankinta*. Informaatiotutkimuksen pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05888.pdf>

Rubin, Gayle (1975). The Traffic in Women: Notes on the ”Political Economy” of Sex. In: Reiter, Rayna R. (Ed.) *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press. pp. 157–165.

Ruusuvuori Johanna & Tiittula, Liisa (2009). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna ja Tiittula, Liisa (Toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino. s. 22–56.

Saastamoinen, Mikko (2006). Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa: Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (Toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere: Tampere University Press. s. 170–179.

Salomäki, Vesa-Matti (2011). *Biologisen sukupuolen rakentaminen. Ruumis ja sosiaalinen sukupuoli antiikista nykypäivään*. Turun yliopiston julkaisuja C 306. Turku: Turun yliopisto.

Savolainen, Reijo (2008) *Everyday Information Practices. A Social Phenomenological Perspective*. Lanham, Toronto: The Scarecrow Press.

Savolainen, Reijo (2007). Information Behavior and Information Practice: Reviewing the “Umbrella Concepts” of Information-Seeking Studies. *The Library Quarterly* 77(2): 109–132.
<http://www.jstor.org.pc124152.oulu.fi:8080/stable/pdfplus/10.1086/517840.pdf?acceptTC=true>

Savolainen, Reijo (1999). Tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Teoksessa: Mäkinen, Ilkka (Toim.) *Tiedon tie – Johdatus informaatiotutkimukseen*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu. s. 73–109.

Savolainen, Reijo (1993). *Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Seppä, Maija (2007). Seksuaalivähemmistöjen tiedontarpeet ja tiedonhankinta. *Informaatiotutkimus* 26(3): 76–86.
<http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/issue/view/448>

Seppä, Maija (2006). *Seksuaalivähemmistöjen tiedontarpeet ja tiedonhankinta*. Informaatiotutkimuksen pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01427.pdf>

Seta ry (2012). *Translain muuttamiselle kannatusta kautta puoluekentän*. Tiedote 21.11.2012. <http://www.seta.fi/uutiset.php?aid=17814> (käytetty 21.4.2013).

Silverman, David (2005). *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: SAGE.

Sipilä, Petri (1998). *Sukupuolitettu ihminen – Kokonainen etiikka*. Tampere: Tammer-Paino.

Spink, Amanda (2010). *Information Behavior. An Evolutionary Instinct*. Berlin: Springer.

Suhonen, Malla (2007). Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Teoksessa: Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (Toim.) *Sateenkaari- Suomi – Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like. s. 53–65.

Syrjälä, Leena, Ahonen, Sirkka, Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994). *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Talja, Sanna & Hansen, Preben (2006). Information Sharing. In: Spink, Amanda & Cole, Charles (Eds.) *New Directions to Human Informaton Behavior*. Dordrechth: Springer. pp. 113–134.

Talja, Sanna (2002). Information sharing in academic communities: Types and levels of collaboration in information seeking and use. *New Review of Information Behavior Research*. 3: 143–159.

<http://mapule276883.pbworks.com/f/Info.%20sharing%20in%20academic%20communites.pdf>

Taylor, Jami Kathleen (2002). Targeting the Information Needs of Transgender Individuals. *Current Studies in Librarianship*. 26(1&2): 85–110.

Thompson, Kelly J. (2012). Where's the "T"? Improving Library Service to Community Members who are Transgender-Identified. *B Sides. U of I SLIS journal*. 22: 1–17.
<http://ir.uiowa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1032&context=bsides>

Tiitinen, Aila, Suominen, Sinikka & Holi, Matti (2003). Transseksuaalien hoito. *Duodecim*, 119(21): 2045–2050.
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_spage=%2Fportlet.action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus=duo93871&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=haku&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_hakusana=transseksuaalien

Transtukipiste (2012). *Transtukipiste*. <http://www.transtukipiste.fi/> (käytetty 14.9.2012)

Trasek (2012). *Trasek*. http://www.trasek.net/?page_id=11 (käytetty 29.11.2012)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Valkama, Meri (2012). Järjestöt: Transasioiden uutisointi surkeaa. *Journalisti* 8(2012): 4–5.
<http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2012/08/uutiset/jarjestot-transasioiden-uutisoin/>

Venhola, Mika (2001). *Intersukupuolisuus*.
<http://www.transtukipiste.fi/doc/Intersukupuolisuus.pdf> (Käytetty: 20.3.2012).

Vilkka, Hanna (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilkka, Hanna (2006). *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Sosiologian väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/3429/kehoomaa.pdf?sequence=2>

Wickman, Jan (2001). *Transgender Politics – The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Williamson, Kirsty (1998). Discovered by Chance: The Role of Incidental Information Acquisition in an Ecological Model of Information Use. *Library & Information Science Research*, 20(3): 23–40.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818898900044>

Wilson, T. D. (2000). Human Information Behavior. *Informing Science*, 3(2): 49–55.

<http://ptarpp2.uitm.edu.my/ptarpprack/silibus/is772/HumanInfoBehavior.pdf>

Wilson, T. D. (1999). Models in Information Behaviour Research. *The Journal of Documentation*, 55(3): 249–270.

<http://www.emeraldinsight.com.pc124152.oulu.fi:8080/journals.htm?issn=0022-0418&volume=55&issue=3>

Wilson, T. D. (1997). Information Behaviour: An Interdisciplinary Perspective. *Information Processing and Management*, 33(4): 551–572.

[http://dx.doi.org.pc124152.oulu.fi:8080/10.1016/S0306-4573\(97\)00028-9](http://dx.doi.org.pc124152.oulu.fi:8080/10.1016/S0306-4573(97)00028-9)

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

TILANNE

1. Minkä ikäinen olet ja miten määrittelet oman sukupuolesi?
2. Miten ja milloin sinulle selvisi, että olet transsukupuolinen?
3. Missä tilanteessa olet nyt?

TIEDON SAAMINEN

4. Miten ja milloin sait tietää transsukupuolisuudesta? Mistä hankit tietoa vai saitko tietoa sattumalta jotakin kautta?
5. Tiesitkö asiasta jotain jo ennen kuin sinulle selvisi, että olet transsukupuolinen? Jos tiesit, mitä, ja mistä olit saanut tietää asiasta?

TIEDONHANKINTA JA HAKU

6. Mistä asioista olet yrittänyt saada tietoa transsukupuolisuuteen liittyen? Mitkä asiat ovat erityisesti pohdituttaneet?
7. Oletko myöhemmin hankkinut tietoa erilaisista asioista kuin aluksi? Mistä asioista hankit aiemmin, mistä asioista olet hankkinut tietoa viime aikoina?

LÄHTEET

8. Mistä tai mitä kautta olet hankkinut tietoa transsukupuolisuuteen liittyen?
9. Mistä lähteestä olet saanut tietoa parhaiten?
10. Onko löytämäsi tieto ollut sellaista, josta on ollut sinulle hyötyä, tai onko se antanut riittävästi vastauksia kysymyksiisi?

INTERNET

11. Onko Internet ollut tiedonlähteenä etsiessäsi tietoa transsukupuolisuuteen liittyen? Mitä tietoa olet sieltä etsinyt, mitä löytänyt?
12. Onko Internetistä löytynyt tieto ollut hyödyllistä, onko se ollut sellaista tietoa, jollaista olet toivonut löytäväsi?

13. Oletko saanut tai hankkinut tietoa transsukupuolisuudesta sosiaalisen median kautta? Minkälainen merkitys sosiaalisella medially, esimerkiksi Facebookilla, on ollut sinulle tiedon saamisessa ja tiedon jakamisessa?

ONGELMAT

14. Onko tiedon löytäminen joskus tuottanut sinulle ongelmia? Oletko jossakin vaiheessa kokenut, ettei tietoa ole löytynyt tai ettei sitä ole löytynyt tarpeeksi? Onko sinulla ollut tilanteita, joissa olet yrittänyt löytää tietoa transsukupuolisuuteen liittyen, mutta et ole löytänyt omasta mielestäsi riittävästi tai tieto ei ole ollut sellaista, mitä olisit kaivannut?
15. Oletko kokenut joskus, ettei saamasi tieto ole ollut oikeanlaista, tai tieto on ollut harhaanjohtavaa? Missä tilanteessa, mistä olet löytänyt tiedon, mikä siinä on ollut sellaista, jonka olet kokenut vääräksi tai sopimattomaksi?

PORTINVARTIJAT

16. Oletko saanut tietoa transsukupuolisuudesta muutenkin kuin itse hankkimalla? Onko esimerkiksi läheiset, tuttavat, lääkärit tai muut auttaneet sinua jollakin tavalla saamaan tietoa transsukupuolisuudesta? Jos on, niin millä tavalla, kuka on auttanut sinua saamaan tietoa? Millaista tietoa olet saanut muilta ihmisiltä?
17. Onko ympäristösi (läheiset, työpaikka tai jokin muu asia) auttanut tai jarruttanut tiedon saamisessa? Jos on, millä tavalla ja mitkä asiat ovat vaikuttaneet?
18. Oletko kokenut, että terveysalan ihmiset tietävät transsukupuolisuudesta tarpeeksi? Oletko saanut riittävästi tietoa hoitajilta, lääkäriltä?
19. Onko Setasta tai Transtukipisteestä ollut apua tiedon saamisessa? Mitä tietoa olet saanut sitä kautta?
20. Onko vertaistuki auttanut tiedon saamisessa? Jos on, millaista tietoa olet sitä kautta saanut?

SATTUMALTA SAATU TIETO

21. Oletko joskus törmännyt vahingossa tai sattumalta transsukupuolisuutta koskevaan tietoon? Jos olet, missä tilanteessa se on tapahtunut? Mitä tietoa olet saanut sattumalta?

SEURAAMINEN

22. Seuraatko joitakin lähteitä transasioihin liittyen? Esimerkiksi Internetissä tai muussa mediassa? Kuinka usein ja säännöllisesti?

TIEDON JAKAMINEN

23. Oletko joutunut tilanteisiin, joissa sinä olet toiminut tiedon antajana, esimerkiksi kertoen jollekin transsukupuolisuudesta, antanut lähteitä tai vinkannut jostakin transsukupuolisuuteen liittyvästä? Jos olet, kenelle olet kertonut aiheesta? Oletko jollain muulla tavalla tai jossakin tilanteessa jakanut tietoa transsukupuolisuuteen liittyen?
24. Koetko, että ihmiset tietävät transsukupuolisuudesta riittävästi? Tietävätkö läheisesi transsukupuolisuudesta riittävästi? Koetko, että transsukupuolisuutta käsitellään riittävästi mediassa?

Liite 2. Tiedote tutkimukseen osallistumisesta

17.1.2013

Hei,

Olen informaatiotutkimuksen opiskelija Oulun yliopistosta. Teen pro gradu -työtä aiheesta Transsukupuolisten identiteetin rakentamiseen liittyvä informaatiokäyttäytyminen. Aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu Suomessa, joten aiheen tutkiminen on tärkeää. Informaatiokäyttäytymiseen kuuluu tiedon saaminen, hankkiminen, jakaminen sekä tiedon saamatta jääminen. Tutkimukseni käsittelee näitä asioita transsukupuolisten kohdalla.

Auta minua tutkimuksessani osallistumalla haastatteluun. Tutkimukseni voi osaltaan edistää transsukupuolisten tiedon saamista tulevaisuudessa. Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluina kasvokkain, ja kaikki haastatteluissa puhuttu on luottamuksellista. Tutkimuksessani takaan anonymiteetin kaikille haastateltaville, jolloin yksittäisiä haastateltavia ei ole mahdollista tunnistaa tutkimuksesta. Teen haastattelut kevään 2013 aikana.

Jos haluat auttaa tutkimukseni kanssa, ota yhteyttä minuun, niin voimme sopia haastatteluajankohdan sekä sopivan paikan haastattelulle. Minulta voi myös kysyä lisätietoja tutkimukseeni ja haastatteluihin liittyen.

Terveisin,

Aira Pohjanen

airapohj@mail.student.oulu.fi

0504649681

Oulun yliopisto